

TÖRÖKKANIZSAI SCHULPE GYÖR6Y

MUNKÁSÜGYI REFORMOK

**ÁLLAMI, TÖRVÉNYHATÓSÁGII
... ÉS TÁRSADALMI ...
SZOCIALIZMUS**

*

II. KÖTET

**GYERMEKVÉDELEM – SZOCIÁLPEDAGÓGIA – AHETI BÉRFIZETÉS
NAPJA – VASÁRNAPI MUNKASZÜNET – MUNKAKÖZVETÍTÉS
MUNKÁSKAMARÁK – SZOCIÁLIS FELÜGYELŐK – NÉPIRODA
MUNKÁSBIZTOSÍTÁS – SZTRÁJKÜGY – SZOCIÁLIS ÚTMUTATÓ
ZÁRRÓSZÓ STB.**

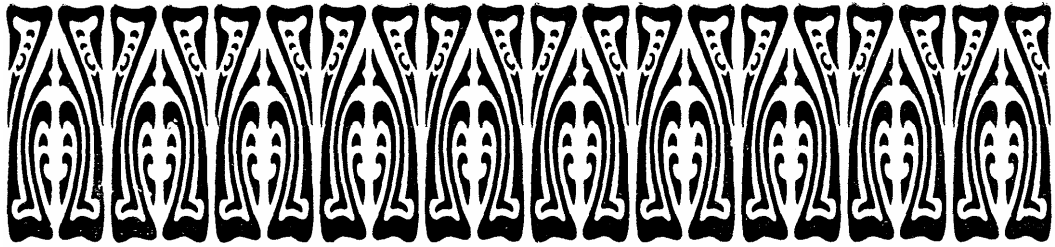
POZSONY, 1908

A SZERZŐ SAJÁTJA

STEINER ZSIGMOND KÖNYVKERESKEDŐ BIZOMÁNYA

GYERMEKVÉDELEM

SZOCIALPEDAGÓGIA

Tagadhatatlan igazságként hirdetik a modern kor állam-tudósai és társadalomtani szakemberei azt a szálló-igévé vált tapasztalati tényt, hogy minden szociális reform egyik főalapja a *nép nevelése*, a *nép művelése*. Alfája és ómegája, kiindulási pontja, fejlődési útja és egyúttal egyik végcélja a helyes állami és társadalmi politikának a közhasznú ismereteknek az állam lakosságának minél szélesebb rétegeire való kiterjesztése. A testi és anyagi jólét előmozdításával karöltve kell haladnia a nép szellemi fejlődésének, mert jaj annak a társadalomnak vagy államnak, amelynek tagjai, elmerülve az anyagi érdekek özönében, nem találnak alkalmat és módot arra, hogy a létért való küzdelmet az *ész*, a *műveltség* fegyvereivel is végigharcolják!

Első sorban a **gyermekeket** kell nevelni és oktatni. Szívükbe kell oltani és lelkükbe plántálni az erkölcsi törvények iránt való tiszteletet, az igaz vallásosságot és a honszeretetet. Ezzel párhuzamosan kell haladnia a hasznos ismeretekre való oktatásnak. A tudatlan, bármily vallásos és jó erkölcsű legyen is, nem fogja sikerrel fölvehetni a versenyt oly embertársaival, akik elméleti és gyakorlati ügyességükkel nálánál könnyebben képesek megszerezni a megélhetés föltételeit.

A gyermeket azonban nemcsak oktatni, tanítani és nemesíteni kell, hanem a lehetőség határain belül egyúttal *meg is kell védelmezni az élet viszontagságai ellen*. A gyermeknevelés mellett

a gyermekvédelem is állami feladat, és pedig komoly, elsőrendű fontosságú és igen magasztos feladat.

A gyermekvédelmet lehetőleg mindenütt egybe kell kapcsolni a gyermekneveléssel. Ezen ártéren is tervszerű, rendszeres programm szerint kell eljárni. A gyermekóvó-intézetektől kezdve föl egészen az egyetemi oktatásig, egész pedagógiai rendszerünkön, vörös fonalként kell végig vonulnia annak az alapgondolatnak, hogy a gyermekvédelem is hozzátartozik a helyesen felfogott közoktatásügyi és szociális feladatokhoz. Hogy pedig az e téren kifejtett állami, törvényhatósági és társadalmi munkának erőtevényezői szét ne forgácsolódjanak, tanácsadó és lehetőleg szabadon intézkedő *külön állami szakközegeket* kell szervezni, akik a központi kormányhatalmat e magasztos feladat teljesítésében messzemenő hatáskörrel támogatják.

Fejleszteni kell a népben a *művészetek és tudományok* iránti rokonszenvet és hajlamot. Hiszen enélkül nem képzelhető azon élveknék teljes kiaknázása, melyeket az élet nyújt. Az egyoldalú fizikai élet lealacsonyítja az ember gondolkodásmódját, eldurvítja ösztöneit és egyhangúvá teszi egész életét. A művészet és a tudomány felemeli az embert ama tiszta, fénysugaras régiókba, ahol lelki és szellemi élete gazdagodik, erősödik és nemesbül. Felébred ezek kultiválásánál az érzület boldogító, mámorító varázsának hatalma, s az ember öntudatára jut annak, hogy *magasztosabb* lény a többi földi lényeknél, hogy oly szellemi és lelki képességek fölött rendelkezik, melyek segítségével életét széppé és élvezetteljessé alkothatja s a természet ellenséges ereit lenyűgözheti. Eme szupremáciának tudatában egész gondolkodása és világnézete emelkedni és idealizálódni fog, ami ismét mély kihatással lesz anyagi életmódjának alakulására.

Kiváló fontosságot kell tehát tulajdonítani mindazon szociál-reformintézményeknek, amelyek hivatvák e tekintetben e szép művelődését előmozdítani.

A gyermek „a nemzeti vagyon legbecsesebb része”. Ezt megőrizni első sorban *állami* feladat. A gyermekvédelem főképp *közegészségügyi* intézkedéseket igényel. Szükséges emellett a *szülői* feladat pótlása *emberbaráti* eszközökkel; szükséges a *nevelés* általánosítása és ellenőrzése; szükséges végül a gyermekek érdekeinek *jogi* megvédése a szülők és mások esetleges káros működése ellen.

A legelterjedtebb s legtermészetesebbnek látszó gyermekvédő intézmények: a lelencházak, árvaházak és gyermek-menedékhelyek az egészséges, a gyermekkórházak pedig a beteg gyermekek érdekében. Ezek egyikével vagy másikkal kezdődött meg jóformán minden országban az emberbaráti munka. Kiegészítésük végett azután az új emberbaráti intézményeknek egész serege lépett életbe, így a lelencházakhoz jöttek a szülőházak, bölcsődék, nyári menedékhelyek és kisdedóvó intézetek. Az árvaházakat kiegészítették vasárnapi és ismétlő iskolákkal, különböző gyermekotthonokkal, játszóterekkel, szegény gyermekeket felruházó és eledellel ellátó egyesületekkel stb. Az elhagyatott gyermekek számára a gyermek-menedékhelyeken kívül életbeléptették a szeretetházakat, a javító-intézeteket, a koldustanyákat, a falusi telepeket. Mindezekon kívül intézeteket létesítettek a vak, siketnéma, hülye és gyenge elméjű gyermekek számára. Végre a beteg gyermekek számára a kórházakon kívül megkezdtek a nyári szünidei telepeket, a tengerifürdő-gyarmatokat és a család körében maradt szegény gyermekek ápolását. Mindehhez hozzájárult újabban a gyárban működő vagy pástorkodó gyermekek gondozása, a háztartási iskolák, a gyermekszállók, vándortanítások stb. létesítése. Emellett tömérdek alapítvány létesült a gyermekek számára.

Mellözve e helyütt a tisztán közjótékonyági avagy közoktatásügyi gyermekvédelem behatóbb részletezését, külön-külön szólunk – György Aladár és Vágó József munkálatai nyomán – a többi gyermekvédelmi intézkedések természetéről és elterjedéséről.

A kisdedek megvédése céljából létesült – fenébb felsorolt - intézeteknek keletkezése nagyrészt azzal a szomorú ténnyel függ össze, hogy a halálozás a csecsemőkorban szerfelett nagy. Hazánkban csaknem fele az újszülötteknek nem éri el életének ötödik évét. Ezen a bajon többek között csak az anyák és kisdedek észszerű ápolása segíthet.

A szegénysorsú nőket lebetegedésük alatt a *szülőházakban* ápolják. A legtöbb ily intézet a *bábaképzőkkel* áll kapcsolatban. De van-

nak *társadalmilag* alakult intézmények is, például Budapesten a Fehérkereszt-egyesület. Franciaországban, hol a népesedés pangása a szülőházaknak különös fontosságot biztosít, társadalmilag gondoskodnak az anyák és az újszülöttek anyagi ellátásáról is. Törvényeink ezenkívül a terhes és szoptató anyáknak lehető méltányos kíméletet biztosítanak, – sajnos, hogy inkább csak *papíron*.

A bölcsődék újabb eredetű intézmények s céljuk a munkakereső nők csecsemőinek ápolása a nappali órákban, midőn anyjuknak a gyárban vagy műhelyben kell lennie. Magyarországon csak Budapesten van egy pár ilyen egyesületi intézet apácák vezetése alatt.

A *gyermekmenedékhelyek* felállítását a kisdedóvról szóló törvény (1891: XV.) minden községnek kötelességévé tette. Ezek is hasonló szervezetűek, mint a bölcsődék, azonban nagyobb (3-6) éves gyermekek számára valók. A gyermekmenedékhelyek valódi megalapítója *Oberlin* volt. Magyarországon kisdedóví néven s inkább iskolai szervezettel *Brunswick* Teréz grófnő (Beethoven „halhatatlan kedvese”) létesítette őket. Az első magyar kisdedóvíót *Pozsonyban* alapította a grófnő.

A *lelencek* állapota Magyarországon igen szomorú volt. A legelső lelencház csak 1897-ben nyílt meg. Ma már a középkori lelencházak rendszerét, hol kívülre nyíló forgó szekrényeket alkalmaztak, hogy az anya látatlanul adhassa át gyermekét, általában elítélik. Az elhagyatott kisded családi viszonyait kutatni is szokták, éppen azért a lelencházak és más gyermekvédő intézetek között nincs meg az az éles válaszfal, mint régebben volt.

Az elhagyatott vagy legalább is segélyre szoruló, de különben épérzékű és egészséges gyermekek érdekében létesítették az *árvaházakat*, melyeket némelykor *szeretetház*, árvamenedékhely és egyéb neveken is emlegetnek. A szeretház nevet *Molnár* Aladár, a balatonfüredi szeretetház alapítója (1870) a svájci „*Rettungshaus*” helyett használta, hol erkölcsileg elzüllött gyermekek javítása lett volna a cél. A régi szeretetházak azonban lényegileg ma egyenlők az árvaházakkal.

Az árvaházak az egész világon elterjedtek. Magyarországon közel 100 árvaház van több mint 3000 növendékkel; legnagyobb a Mária Teréziától alapított Teréziánium Nagy-Szebenben, a pénzügyminisztériumtól fentartott Gizella-munkásárvaház Zólyom-Lipcsén, a tanítói nyugdíjából létesített tanítói árvaház Debrecen-

ben, Budapest székesfőváros négy nagy árvaháza, köztük egy szeretetház név alatt. A külföldi intézetek között a leghíresebbek a Girard college Philadelphiában, melynek több millióra menő alapja és igen pompás berendezése van, a hamburgi „Rauhes Haus” s a hallei Franke-intézet. Legtöbb árvaházat létesítettek az angolok és északamerikaiak, kiknél egészen mindennapi dolog, hogy a vagyonosok saját költségükön tartanak fenn ily intézeteket.

Nálunk, sajnos, *heves az árvaház*. Vannak községek, hol az árvákat már kis korukban pásztorokul használják s bérbe adják vállalkozóknak. Angliában minden nagyobb község tart fenn árvaházakat. Sajnálandó körülmény, hogy árvaházaink országos egyöntetű felügyelet alatt nincsenek és az árvák javára tett alapítványok sokszor elkallódnak.

Felemlítendő még a *társadalom* tevékenysége, melyet *szegény tanulók felsegélyezésére* fejt ki. Anélkül, hogy e téren részletekbe bocsátkoznánk, csak egy káros oldalára utalunk e különben kétségkívül felette áldásos társadalmi működésnek: hogy a segélyek osztogatása *tüntetőleg* történik, ami demoralizáló hatással van gyermekekre, szülőkre és adományozókra egyaránt.

Az erkölcsi bajokban szenvedő gyermekek gondozása a legújabb kor áldása. Svájcban kezdette meg *Wellenberg* a szeretetházak alapításával, melyekből lassankint a modern javítóintézetek alakultak át.

Hazánkban négy javítóintézet van, köztük egy leányok számára. Ezekben az intézetekben a gyermekeket főképp birói ítéletre helyezik el s az elméleti tanításon kívül háziipari oktatásban is részesítik. Külföldön nagyobb súlyt helyeznek a kertészkedésre s a javító-intézetek gyakran gazdasági telepekkel vannak összekapcsolva.

Az utcai csavargó gyermekek sorsán nagy lelkesedéssel javított lord Bornardo Londonban, ki egymaga 34 intézetet létesített, köztük éjjeli menedékhelyet csavargó gyermekek számára.

A *beteg gyermekek védelme és ápolása* szintén újabb keletű. Önálló gyermekkórház még aránylag mindig kevés van. A budapesti Stefánia-kórház a legelső egyike volt, de utánzója csak egynéhány akadt hazánkban, a szintén Budapesten levő Bródy Adél-kórház, a pozsonyi Ferenc József-gyermekkórház és még egy-kettő. A külföldön már régibb idő óta divatos tengeri fürdőhelyek beteges gyermekek számára nálunk szintén csak újabban honosodtak meg

a József főhercegtől kezdeményezett cirkvenicai László-otthon létesítésével.

Melegebb felkarolásban részesült a szünidei gyermektelepek eszméje. Ezt 1876-ban *Bion* zürichi lelkész valósította meg oly célból, hogy a gyenge egészségű városi gyermekek a nagy nyári szünidőt egészséges hegyi levegőben töltsék. Nálunk Hegyalján, Selmecbánya mellett s Zebegényben állandó épületek szolgálnak e célra, ahová évenként ezernél több gyermeket szállítanak ki, főleg Budapest pincelakásaiból.

Németországban e szép intézmény nagyon elterjedt. Ujabban városi gyarmatokat is létesítenek, azaz a lakóhelyökből el nem vitt gyermekeket nyáron *parkokban* gyűjtik össze, hol játszanak és némi élelmet kapnak felügyelet alatt. Ebben az irányban hazánkban, sajnos, nagyonis hátramaradtunk. Csak a fővárosban van itt-ott egy pár parányi tér fenntartva a gyermekek számára. Pedig az ily nyilvános játszóhelyek nagy városokban rendkívüli fontosságúak.

*

Leghatásosabb a **gyermekvédelem a gyárakban**. Ezekre vonatkozólag az egész művelt világban intézkedik valamely törvény. A törvények azonban nagyrészt csak papíron vannak meg. Minden országban sok a panasz a gyermekek korai kihasználása, kínzása, a tanulástól való elvonása, testet-lelket egyaránt ölő munkára való kényszerítése miatt. Különösmód áll ez a nagy városokra, hol ennél fogva a lakosság nagy része már fiatal korában nyomorult és krónikus bajokkal küzdő.

Hazánkban már 1840-ben szabályozták a gyermekmunkának a gyárosok részéről való igénybevételét. Az 1840: XVII. t.-c, mely a gyárak jogviszonyairól rendelkezik, 6. §-ában a következőket tartalmazza a gyermekmunkát illetőleg: „Oly gyermekeket, kik 12-ik évöket még el nem érték, csak oly gyári munkákra lehet alkalmaztatni, melyek azonfelül, hogy egészségüknek sem ártalmasak, testi kifejlődésüket nem akadályozhatják. A gyártó azonban azokat is, kik ezen időt elérték, de a 16.-ik életévet meg nem haladták, naponta erejükhöz mért munkára 9 óránál tovább nem fordíthatja, ezen 9 órai munka sem lehet folytonos, hanem 1 órai nyugidó által félbeszakasztandó”.

A jelenleg érvényben levő ipartörvény (1884: XVII.) rendelkezései értelmében már csak a 12.-ik életévüket betöltött gyermekek vehetők fel tanoncoknak. Az iparhatóság engedelmével azonban még ez alól is kivételnek van helye. Tizennegyedik évüket be nem töltött gyermekek naponkint legfeljebb 10 órai, 14 éven felüliek legfeljebb 12 órai munkára kötelezhetők. Az iskolában töltött idő is a munkaidőhöz számítandó. Délelőtt és délután egy-egy félóra, délben pedig egy egész órai szünet tartandó. Éjjeli munkát gyermekmunkás általában nem vállalhat, az iparhatóság megengedheti azonban a 14 éven felülieknek az éjjeli, legfeljebb 6 óráig tartó munkát is. A 16.-ik évet még be nem töltött munkások vagy éppen nem, vagy csak bizonyos feltételek mellett alkalmazhatók az egészségre nézve veszélyes gyárakban és egyáltalában csak oly munkát végezhetnek, mely egészségüknek nem árt és testi fejlődésüket nem gátolja.

Ezek a rendelkezések – ámbár nagyon általánosan vannak tartva és sok intézkedés alól kivétel is tehető – mindenesetre örvendetek volnának, ha a törvény egyszersmind kellő ellenőrzésükről és végrehajtásukról is gondoskodik. Az egészségtelen és veszélyes iparágak lajstroma törvényileg nincs megállapítva; épp így nincsenek megállapítva azok a „bizonyos feltételek”, melyek mellett a 16.-ik évet még be nem töltött munkások egészségtelen iparágakban alkalmazhatók. Azonfelül ezek az intézkedések a gyermekmunkások csak egész szűk körére terjednek ki, mert az ipartörvény 183. §-a kiveszi ez intézkedések alól a mezőgazdaságban, erdészetben, az egész őstermelésben, a háziiparban, bányászat és kohászatban, a közönséges napszám munkában stb. alkalmazott gyermekmunkásokat.

A védett gyermekmunkások állapotáról szóló jelentésekben így mindig újjólag felhangzanak a panaszok, hogy az ipartörvényben azok számára biztosított előnyök illuzóriusak, a mesterek a gyermekeket szelvében cselédszolgálatra alkalmazzák, a törvényben kiszabott 12 órai munkaidőt a legritkább esetekben tartják be, sőt gyakran 16-18 óráig is foglalkoztatják, sok iparágnál pl. pékeknél épp a tilalmas éjjeli órákban, a tanoncokat.

A kereskedelemügyi miniszter évi jelentéseinek a gyárvizsgálat és iparfelügyelétről szóló részeiben is gyakori a panasz a gyermekmunkások törvénytelen alkalmazása miatt. Az 1890-ik évi jelentés panaszolja, hogy 8-9 éves gyermekek gyári, sőt éjjeli munkára is

alkalmaztatnak. Az 1895. évről szóló jelentős pedig a következőket konstatálja: A „munkaadók kezdenek felhagyni a gyermekeknek tanoncokként való alkalmazásával és a fiatal gyermekeket mint gyári munkásokat alkalmazzák: ily móddal igyekezvén kivonni magokat azon kötelezettségek alól, amelyeket az ipartörvény a tanoncokra nézve elrendel”.

A társadalom feladata, mint *Vágó* József mondja, „patriarchális természetű intézményeivel enyhítőleg lépni fel mindenütt, ahol a törvény ki nem elégíthet”.

Helyesen jegyzi meg azonban *György* Aladár, hogy a társadalom működése sok jelentkező bajjal szemben jóformán tehetetlen. A szegény szülők maguk kényszerítik gyermeküket a kenyérkeresetre. A gyáripár pedig annyira keresi az olcsó munkaerőt, hogy az Angliában a szegény gyári munkásgyermek védelmére 1802-ben hozott törvény óta csaknem évről évre egyik vagy másik állam szükségesnek látta ily értelemben beavatkozni. De a *házi-iparral* szemben még alig történtek eredményes lépések. A gyermekvédelemnek itt még igen sok teendője van.

*   *

A gyermekvédelem *anyagi* eszközei terén Magyarországon kétségtelenül a legjelentősebb törvényhozási intézkedés *Szell* Kálmán belügyminisztersége alatt történt. Az *állami gyermekmenhelyekről* szóló javaslat külföldi hasonló intézmények beható tanulmányozása, az országos, adatok beszerzése és a legpontosabb statisztikai kimutatások összeállítása útján jött létre s emelkedett – hosszabb és igen érdekes képviselőházi vita után – törvényerőre. (1901: VIII. te.)

E törvénycikk miniszteri megokolása tárgyunkra vonatkozólag annyi értékes adatot tartalmaz, hogy tanulságos voltánál fogva egész terjedelmében ideiglatjuk:

A gyermekek halandósága hazánkban ijesztően nagy. Részint a közegészségi érdekek iránt való *indolencia*, részint a *tudatlanság* és itt-ott a *szegénység*, de legfőképp a népnél a gyermekek egészsége és élete iránt mutatkozó nagyfokú *közöny* miatt a gyermekek halandósága nálunk legnagyobb az összes európai művelt államok között. Egyedül Oroszország az, hol a viszonyok még kedvezőtlenebbek e tekintetben. Száz élveszülettre (az 1891 -1898 évek átlagában) Angolországban 22.57, Franciaországban 23.46, Poroszországban 28.12, Olaszország-

ban 31.07 és Ausztriában 34.97 öt éven aluli korban elhalt gyermek esett. Magyarországon az ezen korban elhalt gyermekek száma 38.12 és Oroszországban 43.04 volt, vagyis a gyermekhalálozási arányszám Magyarországon 15.55%-al magasabb, mind a legkedvezőbb viszonyokat mutató Angliában.

Ezt a nagy gyermekhalandóságot kevesbíteni, az elhagyott gyermekeket az elpusztulástól és elzülléstől megóvni elsősorban az *állam*, másodsorban a *társadalom* kötelessége.

Az első lépést e baj orvoslására *Sándor* István Bécsben 1815-ben elhalt hazánkfia tette, aki végrendeletileg 10.000 forintot hagyott egy Budapesten felállítandó szülő- és lelencházra. Azután nyugodott az elhagyott gyermekek ügye 1851-ig. Ekkor megmentésük érdekében ez az intézkedés történt: a kolozsvári, akkori sebészi tanintézet szülőkórodája, illetőleg bábaképezdéje utasítást kapott, hogy évi rendes javadalmazásából az intézetben született azon gyermekekét, kikről anyjuk bármi oknál fogva gondoskodni nem képes, falukon helyezze el 12 éves korukig.

Ez a kezdeményező szerény lépés egyúttal a leghelyesebb útmutatás volt a tekintetben, hogyan kell az elhagyott gyermekekről gondoskodni; hogy t. i. ne a nagyváros kórházszerű épületében, úgynevezett lelencházban neveltessenek, de mihelyt a csecsemők állapota megengedi, falukra tápanyákhöz adassanak s ott kellőleg ellenőrizve ápoltassanak.

Ez után az első jó példa után, amelyről a Királyhágón inneni részben tudomást sem vettek, az ügy ismét egy évtizednél tovább pihent.

1865-ben társadalmi mozgalom indult meg „*Országos lelencházi társulat*” alapítására. Ez azonban, dacára az élén állott férfiak - gróf *Nádasdy* Lipót és társai - nagy buzgalmának és kitartásának, leginkább a hatóságok és szakközégek aggal} ai miatt, sikerre nem vezetett.

Szerencsésebb eredményű volt a hölgyek által 1870-ben megindított mozgalom, mely még ugyanazon évben megteremtette a ma is áldásosán működő „*Első budapesti gyermekmenhely*¹¹-et. Ez az intézet a fölvetett gyermekeket jótéteményeiben mindaddig részesíti, míg azokat, mint helyes irányban felnevelt polgárokat, a társadalomnak át nem adja.

1871-ben képviselőházunk is foglalkozott a tárggyal január 28-iki ülésében, s vita nélkül elfogadta azt a határozati javaslatot,

mely szerint a belügyminiszter utasítást nyert, hogy a szülő- és lelencházak fölállítására szükséges költségeket már a következő évi előirányzatba fölvegye. Ez azonban nem történt meg.

A közegészségügy rendezéséről szóló 1876: XIV. t. c. 140. §. a) pontja egyebek között a lelencek és dajkaságba adottak orvosoltatásáról és eltartásáról való gondoskodást is a községek feladatává tette. Ez a rendelkezés azonban községeink nagy részének szegény-sége, közömbössége és a felügyelet hiánya miatt jobbára végrehajthatlan maradt.

1885-ig, míg a társadalom újból meg nem mozdult, ismét csend volt e téren, dacára annak, hogy időközben jelentékenyebb alapítványok tettek e célra s maga a főváros is 1879-ben ö Felsőjei ezüstkodalma ünnepének megörökítésére 100.000 forintot szavazott meg. 1881 – 1885-ig az államkincstár a bécsi lelencházról felvett évenként átlag 1100 magyar lelenccért átlag évi 33.000 forintot fizetett, mely költségeket az illető községek térítették meg.

1885-ben alakult meg Budapesten a „*Fehér Kereszt országos lelenc-ház-egyesület*”. Ez hasonlóan az első budapesti gyermekmenedékhely-hez, de nagyobb mértékben teljesíti a gyermekmentés nemes feladatát. A törvényhozás, méltányolván a két intézet működését, 1892-től fogva évenként 6000, illetőleg 10.000 korona segélyt szavazott meg számukra, mely összegeket a belügyi tárca 1901. évi költségvetésébe is beállították.

A gyermekmentés terén korszakot alkotó jelentőséggel bír a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898: XXI. t.-c. meghozatala, mely a gyermekmentést lényegileg állami feladattá tette. Ennek a törvénynek 3. §-a szerint ugyanis az országos betegápolási alap fedezi a talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított gyermekek után hét éves korukig felmerülő gondozási, ápolási és nevelési költségeket. Midőn azonban 1899-ben a törvény ezen intézkedésének végrehajtására került a sor, célirányosabbnak mutatkozott egyelőre az e téren már jártasoknak bizonyult s kellő szakismerettel és buzgósággal működő két budapesti intézetet igénybevenni, mint azonnal állami gyermekmenedékhelyeket létesíteni. Ennélfogva a két intézet kapott megbízást a közellátásra szorult hét éven aluli gyermekek állami költségen való gondozására. Ezt a körülményt a belügyminiszter az 1899. évi 50.000 számú szabályrendeletben, mely „*a hét éven aluli elhagyott gyermekek gondozásáról*” szól, a törvényhatóságok tudomására hozta.

A két egyesület feladatának igyekezett megfelelni s a hatóságok is siettek a törvénynyújtotta kedvezményt igénybe venni. Ezt a következő számok igazolják legjobban: Az első budapesti gyermekmenedékhely felvett 1898-ban 384 gyermeket és kapott a belügyi tárcából ápolási költség fejében 36.000 koronát, 1900-ban kapott 1030 gyermek ápolásáért 139.000 koronát. A Fehér Kereszt országos lelencház-egyesület 1898-ban 1517 gyermek ápolásáért 163.744 koronát, 1900-ban pedig, midőn fiókjával együtt 8255 gyermeket ápolt, 638.888 koronát kapott. A bécsi lelencháznak fizetett összeg 1898-ban 31.975 koronát, 1899-ben 37.015 koronát tett ki.

Minthogy az 1898: XXI. t. c. életbeléptét követő rövid másfél év alatt oly mérveket öltött az elhagyott gyermekek gondozása, hogy a belügyi tárca, illetőleg az országos betegápolási alap 1901. évi költségvetésében már 2,323.200 korona összeget kellett e címen előirányozni: a belügyminiszter nem tartotta felelősségével meg egyeztethetőnek, hogy ily összegeket egyesületi közegekkel kezeltesse. Elérkezett az idő, hogy a gondozás *államilag* történjék. Az állami gyermekmenhelyek létesítése a társadalom buzgó működését egyáltalán nem tette fölöslegessé. Sok még a teendő az elhagyott gyermekek gondozásának terén. S ha az állam egészen is átvinné a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított gyermekek gondozását, megmaradnak még azok, kiket hatóságilag elhagyottaknak nyilvánítani nem lehet ugyan, de mégis segélyre szorulnak . . .

*

A szóban levő 1901. évi VIII. törvénycikk fontosabb intézkedései a következők:

A talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított hót éven alóli gyermekek védelmére Budapesten és az ország különböző vidékein *állami gyermekmenhelyek* (lelencintézetek) állíttatnak fel. Az állami gyermekmenhelyek falain belül csupán a beteg, gyenge fejlettségű, különösebb ápolást és orvosi gondozást igénylő gyermekek tartatnak; a többieket rendszerint az intézeteken kívül helyezik el. Az intézet igazgatóságának kötelessége arra ügyelni, hogy úgy az intézetben bennlevő, mint a kívül elhelyezett gyermekekre nézve 3 éves koruktól fogva & *kisdedovásról* szóló 1891: XV.

t. o., – 6 éves koruktól fogva a *népiskolai* közoktatásról szóló 1868: XXXVIII. t.-cikk rendelkezései érvényesüljenek.

Az állami gyermekmenhelyek építésére és felszerelésére igénybe vett összegek az állami költségvetésben, a rendkívüli kezelésnél, a „beruházások” között külön cím alatt számolandók el. Az állami gyermekmenhelyek fen tartási költségeit, valamint az ezekben és ezek közvetítésével elhelyezett gyermekek gondozási, ápolási és nevelési költségeit az országos betegápolási alap fedezi.

Az állami gyermekmenhelyek állandó alkalmazottjaira nézve az állami gyógyintézetek személyzete tekintetében fennálló törvényes szabályok irányadók.

A törvénycikk utolsóelőtti, 7. §-a végre felhatalmazza a belügyminisztert, hogy az állami gyermekmenhelyek szervezetét, az ezekben, illetőleg ezek közvetítésével elhelyezett gyermekek felvételének, gondozásának, ápolásának, nevelésének és felügyeletének módját s végül az állami és társadalmi tevékenységnek e téren való szerves összeköttetését rendeleti úton szabályozza, valamint a rendeleteket a szükséghez képest módosítsa.

*

A gyermekmenhelyekről szóló törvénycikknek ily kimerítő ismertetése után **Ruffy Pál** miniszteri tanácsosnak (az „*Egyetértés*” 1908. június 7-iki számában megjelent) következő cikkét találom, mint tárgyunkat igen figyelemreméltó módon megvilágító *szakavatott* nyilatkozatot, e helyütt idézendőnek. Ez a cikk annál érdekesebb és időszzerűbb, mert fejtegetései a fővárosunkban létesített gyermekmenedékhely 1908. június elején történt megnyitásának ötletéből Íródtak. Szól pedig *Buffy* Pálnak „**A gyermekvédelem**” felírásu cikke ily kép en:

A magyar humanizmus történetében valóban korszakos ünnep volt a budapesti menhelynek 1908. június 3-án rendezett megnyitó ünnepéye. Az egész ünnepet áthatotta az a benső, az a mély érzés, mely a nagy államigazgatást, mint a nagy társadalmat a gyermekmentés érdekeihez köti. Meleg, közvetlen, a szeretet által átszótt, szép ünnep volt ez, melynek emléke megmarad azoknak lelkében, akik annak részesei voltak.

Az a zárókő, melyet gróf *Andrássy* Gyula belügyminiszter és *Széll* Kálmán az épület falában elhelyeztek, valóban mértföldjelzője annak a haladásnak, melyet ez ország rövid pár év alatt a gyermekvédelemben kifejtett.

Ki hitte volna, hogy tíz évvel ezelőtt, midőn a törvényhozás a nyilvános betegápolásról szóló törvényt megalkotta, hogy abból az egy sornyi rendelkezésből, mely az elhagyott gyermek gondozását az országos alapra utalja, rövid idő alatt ily nagy intézmény fejlődik.

Egy elejtett mag és lett belőle, mint Jean Paul mondja: *egy egész teremés*.

Ehhez *Széll* Kálmán nagy alkotására volt szükség. Előtte az egész társadalom a gyermekvédelem irányításában teljesen tétova, tájékozatlan volt. Még maga a törvényhozás is, mely az 1901. VIII. t.-c.-et megalkotta, nem bírt szabadulni a lencenkaszárnyák fogalmától. Akkor még mintegy a köztudatra reánehazedett, hogy az úgynevezett lencen-ügy el sem képzelhető másképen, mint hogy az állam nagy *kaszárnyákat* épít, azokban a *senki* gyermekét *raktározza*; hogy pedig az elhelyezést kényelmesebbé tegye, beállítja a kapu mellé a forgóládát, vagy meggyújtja a piros lámpát és a gyermekek, a társadalom életfölsége amint beözönlik az egyik kapun a lencenházba, úgy kiözönlik a hátsó kapun a *temetőbe*.

Századokon keresztül így közigazgatták a gyermek ügyét és az ember szívében jár a kitaposott utón, mint nyomtalan rengetegben, különösen ha attól nem az ő feje fájdul.

Ma már nem ismerünk lencenházat, nem ismerünk lencen-ügyet, de nem ismerünk lencet sem. Ezt a lebecsmérlő kifejezést máris száműztük a magyar társadalmi igazgatás szótárából.

Széll Kálmán új iskolát alapított és megalkotta azt a nagy szociális szervezetet, mely az elhagyott gyermeket az állam oltalmára bízta és hogy saját szavaival éljünk: „merte kimondani azt az elvet, hogy *a mindenkitől elhagyott gyermeknek joga van ahhoz, hogy az állam megvédje.*”

Körütekintő bölcseséggel vonta meg a határt az állam kötelessége és a társadalom részvéte között, de e mellett az állami gyermekvédelmi igazgatás szervezetébe beleszótta a *társadalomnak* részvételljes munkáját.

A gyermekvédelmi törvényben megnyilatkozó nagy szociális gondolat *Széll* Kálmán keze alatt abban a nagy rendszerben bontakozik ki, melyet ő a gyermekvédelmi törvények végrehajtása iránt megalkotott. E rendszer szerint az elhagyatott gyermekek felvétele oly egyszerű, annyira nélkülözi a bürokratizmus merevségét, nehézkességét, hogy majdnem azt mondhatnók, könnyebb elhagyott gyermeket az állami gyermekmenhelyben elhelyezni, mint egy ajánlott levelet a postán feladni.

Széll Kálmán tisztában volt azzal, hogy a gyermekvédelmet egy merev, bürokratikus rendszerrel fentartani nem lehet és azért abba, ami a rendszerben bürokratikus, belevezette a szervezett társadalomnak a merev formák által meg nem bénítható munkáját.

De arról is gondoskodott, hogy az államigazgatás kezelői maguk se legyenek bürokraták. Maga választotta ki tanítványait és az ő nagy szívét osztotta meg velük, hogy kötelességük tudatának szárnyat adjon a hivatottság lelkesedése.

Megindult a munka.

Tizennyolc menhely épült fel, legutolsónak a budapesti menhely.

E menhelyek kettős gyűrű-vonallal foglalják be az országot, mely gyűrű-vonalnak központja a budapesti menhely.

Az egyes menhelyek mindegyre sűrűsödő rajvonallal árasztják el azt a vidéket, amelyek természetes központjai.

Ma tizenhét állami menhely kötelékében majdnem negyvenezer oly gyermek örvend a boldogító életnek, akiket az állami gyermekvédelem mentett meg s akik ez oltalom nélkül vagy életük, vagy becsületük által, de elveszendők voltak.

Árvaságra jutott volna a gyermek; vagy legalább is a gyermekvédelem rendszere nem fejlődhetett volna ki oly mély tartalommal, ha gróf *Andrássy* Gyula belügyminiszter nem öleli magához az elhagyott gyermek sorsát.

Gróf *Andrássy* Gyula nélkül a gyermekvédelem természetes fejlődése nem lett volna képes megelőzni azokat a függő kérdéseket, melyeket lázas sietséggel érlelt meg a gyorsan haladó idő. E kérdések megoldása nélkül sorvadásnak indult volna a nagy alakítás.

Gróf *Andrássy* Gyula terjesztette ki az elhagyatottság fogalmát azokra a gyermekekre, akik azelőtt a társadalom legsóbb népe szeméjje között a leg-erkölcstelenebb elemek, rabviselt büntetett emberek környezetében a legnagyobb nyomorban szenvedtek.

A belügyminiszternek 1907. évi híres, mondhatnók máris világhírű, 60.000 számú rendelete a társadalmi nyomor és züllöttség szerencsétlen áldozatainak megnyitotta a gyermekvédelem kapuit.

Ki vonná kétségbe, hogy gróf *Andrássy* Gyulának ez épp oly határozott, mint nemeslelkű elhatározása irányította a büntetőtörvénykönyv e napokban letárgyalt novellájának tervezőit. Ez a szellem az, mely kimondja, hogy az erkölcsileg züllött, hogy a büntetett gyermek egy a társadalom szédületes, lelketlen forgatagának megtévelyedett áldozata. Gyermek, kinek környezete az oka, hogy lelkének tiszta világa elhomályosult; gyermek, aki joggal megkívánhatja tőlünk, hogy részvéttel legyünk iránta, hogy megmentünk.

A züllött gyermek megmentésének alapgondolata, hogy a gyermeket nem szabad a felnőtt, egyéniségében teljesen kialakult ember mérőszalagjával mérnünk. Lágy anyag ez, idomítható és hajlítható.

A cserepes korongjának egy meghibbanása elég ahhoz, hogy a reá helyezett anyagnak, melyből a művész műreket gyúrni akart, formája vesszen.

Az a sötét környezet, melyben az ily szerencsétlen gyermek él, eltompítja a lelkét. Ha pedig az egészséges gyermeket megronthatja egy hirtelen reá csapó hideg fuvallat, mennyivel inkább árt meg annak a finomabb szervezetnek, amit mi léleknek nevezünk, minden durvaság, rossz példa, kegyetlenség. Sorvadásnak indul, ha a szeretet melegét nem érezi.

Egy év tapasztalata meggyőzött bennünket arról, hogy a gyermekvédelem rendszere meg bír küzdeni a lélekmentés e felette nehéz feladatával is. Meg bír küzdeni kizárólag azért, hogy a züllésnek indult gyermekben iparkodik megtalálni a lelket és iparkodik annak érzelmeit szeretetteljes gyengédséggel kifejteni.

Már is százakra tehető azoknak a gyermekeknek a száma, akiket gróf *Andrássy* Gyula mentett meg a toloncházak zárkaiból, a közigazgatási fogházak

fojtó környezetéből s akik becsületes pártfogók oltalma alatt, becsületben serdülnek becsületes emberekké. Csak a környezet borúja volt, mely elhomályosította a kristályt. A tiszta napfényben újra felragyog az Isten fénysugarának, a gyermeknek romlatlan lelke.

De az állami gyermekvédelem munkakörének határt szab a törvény. A 15-ik év utolsó napja kiszakítja a gyermeket az állami gyermekvédelem melegágyából.

Gróf Andrassy Gyula hozzászólt a *társadalmi jótékonyosság szervezéséhez*. Az állam által megmentett gyermeknek nem szabad visszahullania a bűn fertőjébe, amelyből vétetett. Az állami gyermekvédelem erkölcsstelen munkát végezne, ha a lo-ik életévet betöltött gyermeket a bürokratikus gőg ridegségével magától eldobná.

Az állam által így nevelt gyermeket alkalmas és gondos nevelőre kell bízni, hogy ez a gyermeknek oltalmára legyen akkor, **midőn annak erre az oltalomra legnagyobb szüksége van.**

Az országnak egész társadalma sorakozik, hogy az állami gyermekvédelem munkáját felváltsa. Azokat az elismerő szavakat, melyek a megnyitó ünnepélyen gróf *Edelsheim-Gyulai* Lipótnak áldásos munkásságát méltatták, az egész ország társadalma viszhangozza már is.

Minden nemesen érző ember lelkéből beszélt a miniszter, midőn a menhely megnyitó ünnepélyén azt mondotta, hogy: „bárcsak sok Edelsheim-Gyulait adna az Isten hazánknak! Ez a fajta ember hiányzik Magyarországon! Ez a fajta ember, aki önzetlen, hiúság nélkül egy célnak szenteli magát és egész erejét arra fordítja, hogy ezt a célt fellendítse.”

Valóban gróf Edelsheim-Gyulai Lipótnak köszönhetjük, hogy a társadalom jótékonyága kibontakozik az ötletszerűség kezdetleges formáiból s jótékony intézményeink egy céltudatos, egységes, szerves munkára tömörülnek, amely munkában az egész magyar társadalomnak együtt kell lennie.

A társadalomnak e szervezett munkájában az elsőség a *magyar asszonyt* illeti meg. Mily gyönyörű tere nyílik a magyar nőnek, ha veleszületett érzelmeinek magasztos tudatát követi.

Csak fel kell ismerni a célt és akkor nem teher többé a munka, mert csak a céltalan munka merít ki, a céltudatos munka megkettőzi a kitartást és az erőt.

Be kell következnie annak az időnek, melyről gróf Andrassy Gyula azt mondotta: „*immár Magyarországon nem is szabad elhagyatott gyermeknek lennie.*”

Ne feledjük, hogy a gyermekvédelem nagy munkájában Európa összes államai között a magyar nemzet *vezet* és a végzett jó munka tudatában mondhatta ki *Széll* Kálmán: „a gyermekvédelmi ügyben ma *előljárunk* Európában, azzal egész Európa bámulatát és elismerését küzdöttük ki.”

Gyermekotthonok.

szociális reformok között a legeminensebb, legáldásosabb és legszükségesebbek egyike a *gyermekotthonok* létesítése. Én 15 év óta úgyszólván a munkások között töltöm életemet. Nap nap mellett eljárók közéjük, fölkeresem őket, tanulmányozom egész élet- és gondolkodásmódjukat, bajaikat és sorsukat s így mélyreható *gyakorlati tapasztalat*, pozitív meggyőződés, részleges megfigyelés és útbaigazodás alapján rámutathatok amaz állapotokra, melyek orvoslást igényelnek az állam, a községek és a társadalom részéről.

Sajnos, de való, hogy munkásaink a műveltségnek még igen alacsony színvonalán vannak, s hogy ők maguk nem képesek mindent helyesen és tárgyilagosan megítélni. Legtöbb esetben a jó szándékból eredő intézkedést avagy tanácsot félremagyarázzák és azok iránt, a kik javukon fáradoznak, még ellenérzéssel is viseltetnek. A rendre, tisztaságra és fegyelemre irányuló szabályokat sokszor erőszakoskodásnak vagy rosszakaratnak minősítik. De ezért nem szabad annak elveszítenie a kedvét, a ki szociális reformokon fáradozik, mert hiszen nem azért teszi ezt az ember, hogy hálát arasson, hanem mivel *felebaráti kötelesség* parancsolja a humanisztikus tevékenységét.

Mindaddig, a míg a munkásosztály műveltségi színvonala nem emelkedik kellőképp, egyéb hatalmi tényezőknek kell itt okkalmóddal közbelépniük, hogy a munkásgyermek el ne zülljenek. Erre nézve pedig az óvókon és iskolákon kívül a *gyermekotthonok* létesítése a legjobb és legszükségesebb eszköz.

Az óvókban kétszer hetenkint van délutáni szünet, illetve ekkor a gyermekek otthon maradnak, a hol aztán szülőik távolléte miatt nem részesülnek felügyeletben. A nyári hónapokban pedig az elemi iskolák is zárva és így az összes nagyobb gyermekek

szintén otthon maradnak. Ennek a következménye az, hogy mai nap oly munkáscsaládot, melynek gyermekei vannak, már senki sem akar lakásba fogadni, mert tagadhatlan, hogy a felügyelet nélküli gyermekek sokat rontanak, károkat okoznak s a lakásnak és az egész épületnek gyorsabb elhasználását idézik elő. A házadó folyton emelkedik, a reparatúrák folyton drágulnak és így a háztulajdonos csak veszteséget szenved.

Minden óvó-intézettel és elemi iskolával kapcsolatosan napközi gyermek-Otthonokat kell létesíteni, azonkívül pedig külön gyermekotthonokat is minden városrészben és egyáltalában mindenütt, a hol nagyobb számmal laknak a munkások.

Pozsonyban évekkal ezelőtt e sorok írója propagálta legelőször az óvóintézetekkel kapcsolatos gyermeknevelés ügyet. Budapesten ma már vannak gyermekotthonok. Legújabban országszerte folyik e téren a propaganda. Városunkban *Izabella* kir. hercegnő állott élére a mozgalomnak. A fenséges asszony hálás elismerésre méltó éleslátással fogta fel ez ügynek nagy szociális fontosságát és hajtotta ennek szolgálatába a magyar társadalomnak egy igen számottevő részét, midőn tavaly (1907-ben) a magyarországi *Szent Erzsébet-kultuszba* belekapcsolta a *Pozsonyban* létesítendő *gyermekotthonra* vonatkozó akciót. Koronás királyunk és maga a kir. hercegnő tetemes Összeggel járult hozzá a nemes cél eléréséhez. Az adományok gyűjtése Pozsonyban kezdődött és országszerte folyt a fenséges asszony nevében és hathatós közreműködésével. Ma már ennek a nagyszabású jótékonyági és szociális akciónak oly eredményére mutathat rá az Árpádok véreből származó fejedelmi hölgy, hogy a pozsonyi gyermekotthon ügye – városunk törvényhatóságának áldozatkész közreműködésével – teljesen biztosítottnak mondható. A tervek most készülnek és 1-2 óv múlva egy oly intézmény fogja hirdetni *Izabella* kir. hercegnő emberbaráti érdemeit, a mely *alapvető* és *mintaszerű* alkotásként fog buzdító például szolgálhatni egész Magyarországon mindenkinek, akit hasonló feladat végrehajtása Isten és ember előtt már régen megilletett volna.

A szakbavágó irodalom terén Dr. *Kováts* Lajos pozsonyvárosi tiszti orvos fejt ki legújabban igen figyelemreméltó agitációt. Az ő alapos szakszerűséggel és lelkes ügybuzgósággal megírott újságcikkei nyomán hadd mondjak el a következőkben néhány részletet a *gyermekotthon* intézményének mibenlétéről, céljáról, hasznáról és az elérésére szolgáló eszközökről.

A gyermekotthon célja, hogy a szegény emberek gyermekeinek azt nyújtsa, ami a jobb sorsúaknál a *családi otthon boldogsága*. A szegény embernek nincs családi otthona, mert többnyire oly helyen lakik, amely kizárja a kényelmet és kizárja mindazt, ami az otthont kedvessé és kívánatosá teszi. A szegény gyermeknek nincs otthona, mert szülei egész nap a gyárban vagy a műhelyben kénytelenek dolgozni és így nincsen senkije, aki nappal gondját viselné. Az ilyen magára hagyott szegény gyermek rendszeren visszamarad neveltetés és testi fejlődés tekintetében. Különösen gyárvárosokban elkerülhetetlen, sőt égető szükség tehát ily gyermekotthonok létesítése.

Angliában és Németországban, úgyszinte a nyugat egyéb művelt államaiban ezer számra alapítottak gyermekotthonokat. Hazánkban is, elsősorban Budapesten, a külföldieknél részben célszerűbb gyermekotthonok léteznek.

Aki magának arról csak némi fogalmat akar szerezni, hogy a mi szegény népünk gyermekei mily szomorú viszonyok között élnek, az látogasson bármely nagyobb város bizonyos félreeső utcájába és térjen be szegény emberek által lakott szobába. Ily szobában együtt van az egész lakás. Ott, hol éjjel 6-10-en hálának, ugyanaz a szoba konyhának is szolgál és ily helyen kell a gyermekeknek nappali idejüket eltölteni. Ezen úgynevezett szobák közül számos helyiség előbb pincének szolgált. Az ilyen helyekre alig hatol el a napfény és miután ezek alig szellőztethetők, az azokban pangó levegő a lehető legrosszabb. Az anya pedig korán reggel a gyárba megy és így a szoba tisztításával sem foglalkozhatik.

De nemcsak a szobát találjuk piszkosnak, hanem magokat a gyermekeket is, akiket *rendre* és *tisztaságra* senki sem nevel. Felügyelet híján pedig állandóan *baleseteknek* vannak kitéve. Hány *nyomorékot* láthatunk ott, akik azzá csak azért lettek, mert felügyelet hiányában többször leestek!

A *napfény* és a *jó levegő* nélkülözése miatt ezen gyermekek vérszegényekké lesznek, angolkórosakká s közülük sokan később tüdővész miatt elpusztulnak. A rossz fejlődés miatt kevésbé ellentálló fertőző betegségekkel szemben. A *csecsemők* között pedig ily kedvezőtlen viszonyok mellett rendkívül nagy a halandóság. A fertőző betegségek azonban, ha egyszer elterjedtek, nem állapotodnak meg a szegény emberek gyermekeinél, hanem azokat is megtámadják,

akik különben kedvező hygienikus viszonyok között élnek. Már ezért is eminens érdeke a jobbmódú osztálynak, hogy a szegény emberek ezen mostoha sorsán segítsen.

A lakásviszonyok ily kedvezőtlen volta nemcsak a testekben érvényesíti pusztítását, hanem megtámadja az *erkölcsi érzéket* is. Ezt talán fölösleges is bővebben kifejteni. Tudjuk, hogy ezen szegény osztály csavargóknak és romlott nőknek egész sorát produkálja. De még akkor is, ha később a férfiakká fejlődött szegény emberek megőrizték némiképen az erkölcsi érzéket, sivár gyermekkoruk után a fennálló társadalmi rend iránt vajmi kevés ragaszkodással fognak viseltetni.

És ezen szomorú állapotok javítása céljából eddig úgyszólván semmi sem történt. Hallgatnak azok, akik mindent a *vallás* hatalmától várnak, és nem érvényesítik ezen szegény embertársaikkal szemben az Üdvözítő igéit. Nem cselekednek semmit honfitársaik érdekében azok, kik minden alkalommal hangoztatják *hazafiságukat*. Alig tiltakoznak ezen embertelen állapotok ellen az *egyenlőség* harcosai sem.

Tennünk kell valamit ezen a téren. Szépen mondja dr. Kováts Lajos: „Legyünk azon, hogy embertársaink szegénységük közepett is legalább abban részesüljenek, amit a természet ingyen nyújt, – *világosságban és tiszta levegőben.*”

Amíg a munkásnépnek egészséges lakásokat nyújtani képesek nem leszünk, legalább helyezük el nappal a gyermekeket oly helyen, hol testi és lelki fejlődésük kárt nem szenved. Ilyen menedék a *célszerűen elhelyezett és berendezett gyermekotthon*.

Az intézmény szolgáljon otthonnal nemcsak a kis, 3-6 éves gyermekeknek, hanem azoknak is, kik iskolába járnak vagy azt már el is végezték, tehát fiúknak és leányoknak egyaránt körülbelül a 14 éves korig. A jobbsorsú szülők, akik nagyobb elfoglaltság miatt nem szentelhetnek elég időt gyermekeiknek, nappal szintén ide küldhetnek azokat. Az intézet jellegének azonban teljesen *demokratának* kell lennie, ahol nincs különbség szegény és gazdag között. Minden gyermekotthon a szó tulajdonképeni értelmében a *gyermekek klubja* legyen.

Első célja az, hogy a gyermekeknek minden tekintetben *öröme*re szolgáljon. Legalább ebben az intézetben felejtené el, hacsak néhány órára is, a szegény gyermek azon sok keservet, amit otthon szülei vel együtt elszenvednie kell. Későbbi éveiben, a kenyérkereset

keserű óráiban, vissza fog emlékezni azon sok öröme, amit a gyermekotthonban átélt. És nehéz időkben, amidőn életének viszonyosságai miatt gyakran közel jut a kétségbeeséshez, az öröm közepett töltött *gyermekkorának emléke fog neki vigaszt nyújtani.*

Ebben látja dr. Kováts Lajos az *öröm fontos rendeltetését*, s aki gyermekkorából csak egy szép emléket őrzött meg magának, kétségkívül ugyanazt fogja vallani.

A gyermekotthon tulajdonképeni célját szem előtt tartva, ennek elhelyezése *úgy* történhetnék, ha külön a téli hónapokra magában a *városban* létesülne egy alkalmas intézet, külön pedig a nyári hónapokra a *város közelében* egy *nagyobb kert* állana a gyermekek rendelkezésére. A téli otthon elhelyezése egy nagy, tágas, néhány száz gyermeket befogadó épületben volna eszközrendő. Az épületnek és belső termeinek fő jellege gyanánt megkívántatik, hogy *tág és világos* legyen. Az épületnek, ha különben egyszerű is, *művészi* szempontból nem szabad kifogás alá esnie. Fontos ez azért, mert az *első, gyermekkori benyomások* a legtartósabb és legélénkebb hatást gyakorolják kedélyünkre, sőt *egész lelki életünkre.* Ezért mintázzák maguk a művészek a gyermekek *játékszereit*, ezért vállalkoznak világhírű festők a gyermekek *meséskönyveinek* illusztrálására. Hogy mily csodálatos eredményre jutottak a külföld hírneves művészei gyermekszobák mintázása és berendezése tekintetében, arról a nagy művészi kiállítások és folyóiratok tesznek tanúságot. Találónan jegyzi meg dr. Kováts Lajos, hogy „aki maga egy ilyen nagy művésztől tervezett és művészi kivitelű gyermekszobát és gyermekjátékszereket látott, abban önkéntelenül felmerült az a gondolat és vágy, miért is nem jött később a világra, hogy ő is mint gyermek, ily szobában tölthette volna gyermekkorát”.

A gyermekotthonnak *kora reggeltől késő estig* kellene nyitva állania. A gyermekek *bármikor* jöhetnek, mehetnek és napközben is akármikor távozhatnak. Ebben a tekintetben semmiféle szabályok ne szorítsák meg a gyermekek szabadságát. Beiratkozási díj, valamint tandíj, kötelező nem volna, mert hiszen az intézet első sorban a teljes szegénysorsúak részére létesül.

Az intézet jellege teljesen *szabad és nyílt rendszerű* volna. Minden gyermek vallására és szüleinek társadalmi állására való tekintet nélkül az intézetbe szabadon beléphet. A gyermekeket pedig nem valamely kényszer révén akarjuk az intézetben tartani, hanem az által, hogy az intézetet a gyermekekkel *megkedveltetjük.* A gyermek-

otthonban törekedjünk megvalósítani azt, ami mai napság másutt még lehetetlen volna, a *teljes egyenlőséget és szabadságot*.

A gyermekeknek az otthonban való foglalkoztatásánál az legyen az irányelv, hogy a gyermek a munkát a szó teljes értelmében *szerezze meg*. A gyermeket oly irányban kell ott nevelni, hogy ő a munkát ne kényszerűségből, hanem *lelkiszükségletből* végezze.

Törekedni kell a gyermek lelkébe plántálni azt az igazságot, hogy az ember addig, amíg dolgozik, erkölcsileg el nem züllhet. A lelkiszükségletből végzett munka lesz „a *jövő korszak emberének vattása*”.

A gyermekotthon egy másik fontos feladata az, hogy a gyermekekben a már velők született ösztönszerű *művészi érzéket* és *hajlamot* fejlessze. A gyermekeket elsősorban a *rajzolásban* kell oktatni. Maga a rajztanító a tanításnak bizonyos ideje után, kiselejtezheti a teljesen tehetségtelen gyermekeket. A tehetségesek további oktatásban részesülnének. Ily módon sok szunnyadozó *tehetséget* fedeznénk fel. A rajztanításon kívül a gyermekeknek művészi érzékét még azáltal is fejleszthetjük, hogy figyelmüket egy-egy különösen szép *virágra*, valamely szép *kőzetre*, vagy széptollú *madárra* felhívjuk. Később áttérhetünk egyes művészeti iparcikkre, pl. *vázák* bemutatására, egy-egy szép *szobor* vagy *kép* megmagyarázására.

Szóval: *nevelni* kell a gyermeket. „A drága emberanyag minálunk az utcán sárban és piszokban fetreng. Ebben a tekintetben is *gavallér* nemzet vagyunk. *Nemcsak a pénzt, hanem az emberanyagot is pocsékoljuk*. Pedig most, amikor a szociális forradalom a szomszéd Oroszországban pusztít és dühöng és a mi ajtónkon is kopogtatni kezd, ideje volna, hogy leányainkat és asszonyainkat arra figyelmeztessük, hogy a toiletten kívül egy modern embernek ethikai kötelességei vannak.”

A művészi érzéket fejleszthetjük az *éneklésben* való rendszeres oktatással is, amelyhez még különböző *hangszerekben* való oktatás is társulhat.

Továbbá *vetítő-gépen* bemutathatók a gyermekeknek a különböző városok nevezetességeit, a földrajzilag érdekes tájképeket, egyes művészek nevezetes alkotásainak egész sorozatát.

A művészi érzéket még abban az irányban is fejlesztenünk kell, hogy a gyermekek *társas érintkezését* magasabb színvonalra emeljük. Ez első sorban úgy érhető el, ha a művelt emberek minél gyakrabban érintkeznek a szegény nép gyermekeivel. Erre

pedig bő alkalom nyílik a gyermekotthonban. Fontos szerep vár e téren különösen a *művelt hölgyekre*, kik különben is sokkal nagyobb érzékkel bírnak minden iránt, mi a gyermekkort érinti.

A gyermekek társas érintkezésének hangjára és modorára azzal is gyakorolhatunk befolyást, ha a gyermekeket alkalmas *színművek előadására* oktatjuk. Színházi előadásokon kívül rendszeres *táncoktatásban* részesüljenek, farsangkor pedig *gyermektáncmulatságot* rendezhetünk.

A hazafias szellemet *hazafias ünnepek* rendezése által fejleszthetjük.

Nagyfontosságú feladat a gyermek nevelésénél a *természet iránt való szeretet* felébresztése és fejlesztése. Külföldön mindikább tért hódítanak az *erdei iskolák*, ahol a gyermeket *szabad ég alatt, erdőben tanítják*. Németország újabb elemi iskolái kisebb *téli kertekkel* vannak ellátva, melyek az ott előforduló madarakat és kisebb erdei állatokat élő példányban tartalmazzák. Ilyen téli kerteket rendezzünk be gyermekotthonokban is. Itt a gyermekek mindenféle kisebb fát, virágot ápolhatnak, megismerhetik az éneklő madarak szokásait és életmódját, itt fogják megtanulni az állatok iránt való szeretetet. Ha a gyermekeknek a természet iránt való szeretete ily módon megerősödött, akkor idővel meg fogják érteni annak teljes mélységében Isten és az igazi vallásosság mibenlétét.

A természet iránt való szeretet legtöbbször a *nemes szociális szeretettel* párosul. És erre van szükség, ha a szegény népen segíteni akarunk. „Az által, hogy a szociális jótékonyosság az *alamizna* útjáról *letér* és a népen az azzal való *szoros érintkezés* útján akar segíteni, megérte ő is azt az újjászületést, melyet a művészet a természet szeretetével összeforrvá ért meg.” (Dr. Kováts Lajos.)

*

A gyermekvédelem terén ezenkívül még számos reformra volna szükség. A huszadik században, mely fölismerte a gyermekvédelem nagy jelentőségét, s melyet ezért a „**gyermek** századá”-nak is, szoktak nevezni, e reformok szükségessége elől már nem lehet elzárkózni. Áldásos hatásukat elsősorban a nemzet érezné, megvalósításuk is első sorban az ország érdeke és kötelessége. De szükség van minden tényezőnek – hatóságoknak, egyesületeknek, az áldo-

zatkósz társadalomnak – közreműködésére, mert az eredmény csak így lehet kielégítő.

A reformok közül a következőkben jelezzük azokat, melyeknek megvalósítására leginkább szükség volna a közel jövőben.

Így a **gyermekhalandóság** okainak felkutatására *országos szakbizottságot* kellene szervezni. Tudjuk, hogy a gyermekhalandóság nálunk valóban megdöbbentő számarányt mutat. Az 1906-ban a Magyarbirodalomban meghalt 504.790 személy közül 230.776 öt éven aluli gyermek volt. Ez óriási halandóság csak úgy csökkenthető, ha okait ismerjük. Ezeknek felkutatása a javasolt szakbizottság működési körét képezné.

Továbbá *országos gyermekvédelmi tanács* volna alakítandó.

A kultuszminisztériumban kívánatos lenne egy *újabb szakosztály* szervezése, melynek ügykörét a gyermekvédelmi kérdések igazgatása és rendezése, gyermekvédelmi intézmények létesítése és felkarolása, a gyermekvédelem nagy jelentőségének a köztudatba való átplántálása stb. képezné. E szakosztálynak végtelen áldásos működési tér állna nyitva és szervezése hova-tovább elodázhatatlan szükségletként fog jelentkezni.

Kívánatos, hogy minden *megyei* és *városi* törvényhatóságnál külön *gyermekvédelmi osztály* alakíttassék. A városokban, ipargócponatokban és nagyobb községekben *gyermekvédelmi ligák* szervezése is egyike a fontos és fölötte üdvös intézkedéseknek. A ligák a hatóságok és a társadalom jóakarató támogatása mellett számtalan gyermeket menthetnek meg a nyomortól és elzülléstől.

Gyermekliga.

A *csecsemők* részére (nyáron) ingyen sterilizált tej, az iskolás gyermekek részére (télen) ingyen *tej és kenyér* szétosztásáról kell gondoskodnunk. A szegény iskolás gyermekek felruházására és étellel való ellátására minél több jótékony egyesület alapítandó. Örömmel konstatálható, hogy e téren a legtöbb helyen már túl vagyunk a kezdeményezés és kezdet nehézségein; kívánatos, hogy az ilyirányú egyesületek minél nagyobb számban gyarapodjanak és a meglévők tagjaik szaporodása által működésüket mindig szélesebb alapokra fektethessék.

A *görvélykóros* gyermekeket külön o célra épített *szanatóriumokban* kell elhelyezni, ahol gondos orvosi ápolásban és kezelésben része-

sülnek. Ezek szolgáltatják ugyanis később a mellhártyalob és tüdővész legnagyobb beteganyagát.

A *kisdedovók* és *crêchek* gyarapítását minden lehető eszközzel elő kell mozdítani.

Védelmelnünk kell a gyermeket az *alkohollal*, az ember testi és szellemi szervezetének e legnagyobb ellenségével szemben.

Továbbá *gyermekvédelmi kormány felügyelői állások* volnának szervezendők.

Az iskolás gyermekek számára lehetőleg minél többször ingyen *Uránia-* (és grammofon-) *előadásokat* kell rendezni. Az óvókban és elemi iskolákban gyakrabban *ünnepségek* tartandók, melyeken a szülők is résztvehetnek. Minden óvó és elemi iskola legyen berendezve az *első segélynyújtásra* is. Lehetőség szerint kisebb *múzeumok* létesítése által (nemzettörténeti, természettudományi, ipari és egészségügyi tárgyakkal) igyekezzünk a gyermekek érdeklődésének irányt adni és tanulás vágyának kielégítést nyújtani.

Fel kell hívni továbbá a főispánokat és polgármestereket, hogy *társadalmi úton gyermekjóléti intézményeket* létesítsenek.

A tanítók tartsanak előadásokat, melyekben figyelmeztetik a szülőket, hogy *gyermeküknek semmiféle alkoholtartalmú italt ne adjanak*.

Szorgalmazni kell *napközi otthonoknak* és külön *szünidei otthonoknak* létesítését, hol a gyermekek felügyeletben részesülnek, míg szüleik gyári vagy földművelési munkájuk folytán hazulról távol vannak.

Az összes elemi iskolákban külön kurzusok foglalkozzanak a *slöjd* tanításával. A slöjdminták készítését külön foglalkozási *aggéi* kell kialakítani.

A *gyermekek ipari foglalkozása* (lásd I. köt., 119. lap.) törvény útján szabályozandó stb. stb.

Népotthon.

nép nevelése, műveltségi színvonalának emelése, a testet, lelket egyaránt megtámadó alkohol-élvezettől való elvonása és alantas fokon álló szórakozóhelyek látogatásától való leszoktatása szempontjából szükségesnek mutatkozik, hogy minél nagyobb számban **népotthonokat** létesítsünk. Németországban és Ausztriában ezen intézmények kitűnően beváltak. A munkás számára, ki a népotthont megszerette, kinek lassankint lelki szükségletévé váltak az ott nyújtott nemesebb szórakozások, elveszítik ingerüket a mulatozásnak azok a durvább módjai, melyek a rendszerint velők járó mértéktelen alkoholélvezet következtében nemcsak keresményének javarészét emésztik föl, de egészségét is megrongálják.

De hogy a népotthon látogatását a munkásnak valóban szükségletévé tegyük, gondoskodjunk arról is, hogy ott mindennemű ügyes-bajos dolgában felvilágosítást és tanácsot nyerhessen. Szükséges tehát, hogy legyen a népotthonban állandó **népiroda**, mely ingyen felvilágosítást ad adó-, katonai, bérszerződési, biztosítási, lakás-, iskolai, óvodai, szakképzési stb. ügyekben. Ezen intézmény, mely a külföldi népotthonokban még nincs behozva, kétségkívül fényesen beválna.

Hogy mindennemű igény és szükséglet kielégítésre találjon, föltétlenül kell, hogy legyen a népotthonban *kaszinóterem, könyvtár, napközi otthon* és *játszótér* gyermekek számára, *egészségügyi múzeum, szociális iroda, fürdő, első segélynyújtási állomás*.

A falakon kifüggesztett táblák figyelmeztessék a munkást az *alkohol* káros voltára, a *tuberkulózis* ellen való védelmi intézkedésekre és oktassák ki az *első segélynyújtás* módozataira.

Igyekezzünk a népotthon látogató munkás *ismereti körét* tágítani, *művészi érzékét* fejleszteni. Gyakori felolvasások, hangversenyek (pianola stb.), népszerű előadások, melyeket lehetőleg vetített képekkel illusztráljunk, grammofon-előadások stb. útján, amellet hogy szórakozást is nyújtunk, kétségtelenül sokat fogunk elérni ezen a téren.

Szoktassuk el a munkást az erkölcsi érzékét aláásó élclapok és fantáziáját helytelen irányban felizgató krajcáros újságok olvasásától. Legyenek azért a népotthonban jó folyóiratok, képes irodalmi és közgazdasági lapok.

Végül legyen ott *ingyen leves-, tej- és kenyérkiosztás*.

Egy ilyen intézetet a munkás valójában **Otthonának** fogja tekinteni. És igazán beláthatatlan az az áldás, mely ebből nemcsak a munkásosztály, hanem közvetve a társadalom, az állam számára is fog fakadni.

Munkás-Uránia.

Egyre népszerűbbé válik az eszme, a mely az embertömegek szellemi és erkölcsi nevelését egyetemessé, *általánossá* tenni törekszik. Közművelődési egyesületek, szabad-egyetemek és nép-akadémiák törekszenek – a művelődés áldásainak minden irányban és minden rétegben való terjesztésével – a társadalmi osztályok között *összekötő kapcsot*, szellemi közösséget teremteni.” (Sebestyén Árpád.)

Az ezen fenkölt és nemes célt szolgáló intézmények közzé sorolandó első helyen a **munkás-Uránia**.

Ez intézmény egyike a legjelentékenyebb és szociális tekintetben leghatásosabb modern kultúrtényezőknél, – a művelődés terjesztésének, az emberek erkölcsi nemesítésének egyik legdiadalmasabb fegyvere, legeredményesebb eszköze.

Az Uránia a népnevelés és egyúttal a kellemes szórakozás, a szellemi és érzéki élvezet gyönyörteljes otthona, hol a legszegényebb ember is megismerkedhetik földünk minden szépségével, az egész világ kultúrájával, a világegyetemmel, a tudományok és 'művészetek remek alkotásaival, – ahol meggyőződhetik amaz eszmékről, melyek az emberiség fejlődését s haladását szolgálták és eredményezik, a hol betekintést nyerhet ama nagyszerű küzdelembe és munkába, mely az emberi intézmények tökéletesbítése körül folyik s melyből visszatükröződik az egyesek és nemzetek, államok, országok egész tevékenysége, szüntelenül fokozódó, hatalmasan előretörtető fáradozása.

Ezzel azt hiszem eléggé jellemeztem az Uránia célját és hivatását. Itt mindenki *élvezve tanulhat, tanulva élvezhet*, itt mindenki föl-

fegyverkezhetik a tudományok arzenáljából, itt mindenki résztvehet a kultúra áldásaiban, erőt és új kedvet meríthet az élet nehéz küzdelméhez, lelkét és szellemét fűroszthati a legtisztább, legnemesebb élvezet sugártengerében.

A sorsüldözött, szegénységben sínylódó előtt kitarul itt a világ minden mámorító, tündöklő, viruló, szívet-lelket boldogító szépsége, itt fáradtság és pénzáldozat nélkül megláthatja a természet összes csodáit és tapasztalhatja azt, hogy az *erkölcsi* műveltség magaslátára fölemelkedett emberi szellem, mily felséges alkotásokra képes, s hogy a lankadatlan munka, a felebaráti szeretet és a csüggedést, nehézséget, akadályt nem ismerő nemes törekvésben rejlik a jólét általánosításának valamint a természet elleni védekezésnek legsikerdúsabb előmozdítója.

így tehát az Uránia a szó legteljesebb értelmében *ethikai* intézmény is egyúttal, sőt első sorban az, mert az aljas ösztöneek leküzdésére, a szellemi és lelki élet fejlesztésére van hivatva. Ilyennek fölismerve, meg kell hajolnunk az ő szuverenitása előtt és mindent elkövetnünk, hogy megalkossuk minél több helyen az Urániát, mint a valódi kultúrának a szó nemes értelmében *legnépszerűbb szentélyét*.

Az Uránia intézményét tehát terjeszteni kell országszerte és pedig mindenek előtt *állandó Uránianép színházak* létesítése útján. *Molnár* Viktor, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium érdemdús államtitkára volt hazánkban ezen intézmény úttörője s meghonosítója. *Molnár* Viktor rajongó lelkesedéssel és odaadó buzgósággal propagálja egész hazánkban az Urániát és néhány év lefolyása alatt valóban meglepő, nagyszabású eredményt ért el a népnevelés emez új tényezőjével. Az ő működése e téren korszakalkotó.

Most pedig szükséges volna minden nagyobb s különösen iparvárosban *állandó* Uránia színházakat teremteni, még pedig a mennyire lehet a *munkások* számára *ingyen* előadásokkal és *válogatott* programmal. Itt is mint azt már ismételve kifejtettem, a helyes és céltudatos *szervezés* a fődolog, mert *szociáletikai* missziót a *munkás-Uránia* csak lelkiismeretesen és külön e célra összeállított programmal fog teljesíthetni.

Meg vagyok győződve, hogy fenkölt gondolkodású kultuszminiszterünk, gróf *Apponyi* Albert a leghathatósabban fogja a tervet támogatni. Ideje volna már hazánkban is végre komolyan hozzálátni a szociálkultúrális alkotásokhoz, hogy munkásosztályunkat nemesítve és lelkileg finomítva a magyar nemzetállam minél erő-

sebb és megelégedettebb tényezőjévé tegyük. Az anyagi jólét előmozdításához is jelentékenyen fog hozzájárulni a szociál-erkölcsi oktatás, mert ezzel a demoralizáció, az alkoholizmus, az elszegényedés, a testi és lelki elsatnyulás és elfajulás elé hatalmas gátat állíthatunk.

A munkás-Urániát akkép kell organizálni, hogy népnemesítő és nemzetkulturális intézmény legyen. Bele kell vinni az *ethikai* szellemet és tendenciát, meg kell válogatni az előadások tárgyát és minden előadáson arany fonal ként kell keresztülvonulni és keresztülszövédni az *erkölcsi világnézetnek*, az emberiség haladására és erkölcsi javítására irányuló törekvések és eszmék feltüntetésének, a világegyetemben uralkodó s azt vezérlő és kormányozó magasztos törvényekre s az emberiségnek a természet ellen folytatott küzdelmei közepett kifejtett nagyszabású és *erkölcsi* motívumokból fakadó tevékenységére való utalásnak. Az ember szellemi és anyagi képességeivel a természetet leigázni és hatalmába ejteni képes, – de mi szükséges ehhez? Tanulás, kutatás, áldozatteljes munka, rendületlen akaraterő, nehézségeket és akadályokat nem ismerő bátorság, jellemzilárdság és önzetlen felebaráti szeretet; – mindeme tényezők pedig egy közös forrásból fakadnak, egy közös alapon nyugosznak, egy közös éltető elemből merítik erejüket – s ez nem más, mint az *eszményi világnézet*, a lélek fenköltsége, a tiszta *erkölcsiség!*

Ha ezen elvekre alapítjuk az Urániát, úgy egyike lesz a leg-hathatósabb, legnemesítőbb kultur-intézményeknek, arra hivatva, hogy emelje fel a néposztály gondolkodását, érzelmeit és nézeteit az élet legragyogóbb magaslataihoz.

De legyen az Uránia egyúttal *nemzeti* intézmény is. Az előadások a munkások számára *magyar* nyelven tartassanak, mert így lehet leginkább megkedveltetni nyelvünket a néppel és így tanulni is fognak magyarul, mert vonzó figyelemmel kísérve az előadásokat, nyelvismeretük gazdagodni és gyarapodni fog, s meg fognak győződni arról, hogy a magyar nemzeti állam mindent elkövet polgárai érdekében, nem rettenve vissza legmesszebbterjedő áldozatoktól sem. A fiatalabb nemzedékek már úgy is ismerik nyelvünket, csak az alkalom hiányzik gyakran sőt, a legtöbb esetben nyelvismereteik bővítésére, a gyakorlat fentartására és fejlesztésére, így tehát a munkás-Uránia elsőrangú nemzeti hivatást is alkalmas lesz teljesíteni.

Így tervezem most a munkás-Urániát az én telepem közelébe, a pozsonyi munkás-városrész kellő közepén. Legyen ez a telep és környéke oly munkásnegyed, amely mindennel el van látva, ami a munkásnép anyagi, szellemi és erkölcsi jólétének fejlesztéséhez szükséges.

Erre vonatkozó javaslataimra gróf *Apponyi* Albert, fenkölt gondolkozású vallás- és közoktatásügyi miniszterünk elhatározta, hogy telepen tőszomszédságában az állami elemi iskolával kapcsolatosan létesít egy ilyen munkás-Urániát. Az építést még ez év folyamán megkezdik.

*   *
*

„Koránk művelődési törekvéseit” – mondja *Molnár* Viktor, aki hazánkban, mint már említettem, az Uránia érdemdús kezdeményezője és lelkes propagálója – „főképen azt jellemzi, hogy lázas buzgósággal kutatja az utat és módot, miként teheti műveltségének részesévé az egész nemzetet, társadalmának minden osztályát és tagját egyaránt.

A modern demokratikus államfelfogás, mely az egyéni munka tiszteletén alapul, nemcsak a politikai jogosultság körében, hanem a szellemi élet egész terjedelmében *nem ismer többé kiváltságot*. Korunk a közműveltség tekintetében sem tűr oly elzárkózást, mely válaszfalt állíthat egy haza polgárai közt. A múlt időkben, még a lefolyt század egész tartama alatt is, abban látták a haladás ismertető jelét, sőt a nemzeti lét biztosítékát, ha a művelődés egyes ágaiban, tudományban, művészetben, egy-egy kiváló személyiség fejlődött, akit restelkedés nélkül említhettünk a kis népek nagyjai mellett. Ma – a tapasztalat tanított reá – hisszük és valljuk, hogy az értelmi világban szakadatlan fejlődés nem az egyesek kiválóságán nyugszik, hanem csak a nagy közönség résztvevő munkásságával biztosítható. Mert nem a kevesek nagy tudása, sem valamely felső réteg elszigetelt viselkedése jellemzi a nép lelki emelkedését, hanem a *sokaságnak*, a *tömegnek magatartása* a mindennapi élet munkájában, valamint a *népmozgalmak* áradatában.

A közműveltségnek fokmérőjéül rendszerint az írni-olvasni tudók százalék-száma szolgál, növekedésével mérlegeli a statisztika a közművelődés emelkedését. Ez a fokmérő. így egy új, a nemzetközi élet tartalmát is számbavevő alkalmasabb mérőmódot kell kitalálni, hogy az írás-olvasás tudásán felül, viszont a szak-készültség sajátos követelésein alul, jelezze a közműveltségnek azt az átlagát, mely nélkül modern államélet, demokratikus közrészvét mellett, el nem gondolható.

A mai kor embere nem elégedhetik meg a műveltségnek az iskolában mért szűk készletével és nem nyughatik meg a szaktudós elszigetelő egyoldalúságába. Ma minden egyesnek bővíben kell tájékozódnia az ismeretek egész komplexumában, mely a nemzetek versengő küzdelmében hathatósabb segítség lehet a

fegyveres erőnél. S nem elég, hogy megszerzésére talán a népnek csak felső osztályai vagy egyes vezetői törekednek. Ma nemcsak kívánatos, de szükséges, hogy a tudás összefűződő szövedékébe mélyebb belátással bírjon minden jóra való kereskedő, minden ügyes iparos és minden valamennyire öntudatos gazdember, hogy a folyton kiterjedő nemzetközi összeköttetésben megállja a helyét. Ilyenmű szempontok, a közműveltség nagy szükségleteinek átérzése volt oka miatt az Uránia-egyesület megalakult. Abban a meggyőződésben, hogy mulhatatlan feladatot teljesít, hogy hézagpótló hivatást szolgál, *állott az iskolák mellé* és a közművelődési intézetek közé. Az „Uránia” munkásságára szükség volt és van e hazában, ahol még írni és olvasni se tud mindenki és ismeretszerzésre annyian csak élőszó és szemlélet útján nyerhetnek módot; de szükség van főleg ismeretterjesztő tevékenységére nálunk azért, is, mert fogyatékos tanügyi szervezetünkben nem igen juthattak még kellő érvényesülésre korunk oly kívánalmi, melyeket az újabb mindinkább terjedő nemzetközi vonatkozások szabnak minden művelt nép elé. Az Uránia végre épp ez okokból nem zárkózik el a tudás és ismeret egyik ága elől sem; a tapasztalat és elmélet minden ágának forrásaiból azt a részt meríti ki, melyre közművelődésünk emelése leginkább rászorul.

Irányadólag hatott első sorban azzal, hogy a *szemléltető módszer* hatékonyságának rövid idő alatt kivívta helyét a köztudatban. Mi oda tértünk vissza az okulás eszközlésében a honnan az írás keletkezett – a *Tiédre*, és bizonyosságot tettünk róla, hogy a tanítás legtokéletesebb alakjainak is legjobb segítsége az eljárás, a hogyan először kezdték fába faragni vagy kőbe vésni az emberi gondolatot. Legkönnyebben, leggyorsabban és legjobban szerezhetik meg ekként a társadalom széles rétegei, melyek más segítséggel nem igen rendelkeznek, az ismeretek szükséges átlagát, műveltségök elemeit. A szemléltetés örök új módszerét azonfelül alkalmazhattuk ott is, ahol nemzetiségi különbségek az oktatás egyéb módjait többnyire kizárják s a kultúra egyesítő hatását érvényesíthettük a különböző népfajok közt egyéb széthúzó törekvésekkel szemben. Nem csekély előnye a szemléltető oktatásnak azonfelül – amire különösen törekedtünk – *Eszétikai nevelő hatása*. Gyönyörűen festett, elsőrendű művészek által készült képeink, melyeket a vászonra vetítünk, tagadhatatlanul gyarapítják a fogékonyságot a művészi alkotások iránt s különösen a magyar középosztályban és ifjúságban, mely eddigelé ilyenmű hatások nélkül műérzékben igen szűkölködött, a gyakorlati művészpólitikának rakjuk le alapjait, megkönnyítjük a művészetek népszerűségét.

Ily sikerek talán jogosan és szükségszerűleg arra indítanak bennünket, hogy az Urániának az általános műveltség szempontjából *vezető szerepet* szánjunk a jövőre nézve hazánk közművelődési egyesületei és társulatai között. A Magyar Tudományos Akadémiát annak idején nemes alapítói azzal a céllal alkották meg, hogy első sorban a nemzeti közművelődést szolgálja. Az Akadémia hosszú ideig szem előtt is tartotta e tiszttét és nem mulasztotta el a tudomány népszerűsítésének feladatait. Ma már azonban a magyar tudomány önállósága, intenzívebb művelése teljesen lefoglalja a tudós társadalom teljes gondját és egyesületek, az Akadémia, az elvont, elméleti tudás ápolásában egyenrangú

helyre törekedik a külföld hasonló természetű intézményei között. Többé nem a nemzeti élet egyetemesebb érdekű, hogy úgy mondjuk, *népies* kívánalmi, hanem a szigorú tudományosság szűkebb, de nem kevésbé jelentőséges követelése állanak szeme előtt. A tudomány értékét csekéllené és akademiánk: tevékenységét szállítaná le az, aki e miatt az érdemes társaságot szemrehányással illetné.

A *képzőművelődés* egészében, gazdag tartalmában benne foglaltatik a jövőendő nemzedék előkészítése *produktív munkára*, a *népünkben* rejlő minden erőnek felszabadítása, *minden képességnek harmonikus* fejlesztése; benne van az iskolai oktatásnak dús, sokágú, nemesítő hatása, de azonfelül hozzá járul *magyar* alapon műveltségünknek a *nemzetközi mérték* szerinti fölemelése és sok irányban talán még előbb magyarságunk teljes mértékben való kifejtése.

Ily nagy feladatú munkásság irányítására csak *szervezett* erő vállalkozhatik. Szükséges hozzá kétségkívül az *állam* hatalmi tekintélye. Nem lehet el a *törvényhozás* részvéte nélkül; hisszük, hogy politikai gondjai mellett lesz érzéke és marad ideje is a nemzeti lélek ezen égető kérdései számára. Kívánatos a felvilágosult *sajtó* közreműködése, hogy ébren tartsa a *társadalomnak* célszerű szervezkedése a végső elemzésben tulajdonképp reá háramló feladatok megoldására.

Ebben az irányban tárul elém az Uránia hivatása és vezető tiszte. Az Uránia a közművelődési egyesületek sorában ma az egyetlen társadalmi szervezet, mely az egész országra (sőt még a külföldre is) kiterjeszti működését, amely a legszorosabb összeköttetést tartja fenn a külföld közművelődési, társadalmi és gazdasági áramlataival is, azok kölcsönhatásában keresi a nemzeti műveltség gyarapítására értékesíthető elemeket; az Uránia az egyetlen hazai szervezet, amely *él nem zárkózik a művelt élet egyetlen egy ága, a tudás és ismeret egy iránya, a mesterség és művészet egy köre elől sem*. Most csak anyagi erőforrásaink gyarapítására kell-törekednünk, hogy az egész országot állandó szervezettel behálózzuk. Az a lelkesítő hitem, hogy mennél nagyobb célokat tűzünk magunk elé, annál erősebbek is leszünk megvalósításukra és biztató reményem, hogy a nemzet elismerésében, a közvélemény támogatásában meg fogjuk találni fáradozásaink legszebb jutalmát.”

Egész terjedelmében idéztem *Molnár* Viktor ezt a szép beszédét, mely az Urániának, mint a „*képzőművelődés*” leghathatósabb faktorának kulturális és nemzetpolitikai fontosságát fejtegeti.

Az Urániának egy további hivatását abban látom, hogy különös tekintettel a munkások igényeire – valóságos **nép-egyetemmé** legyen. Itt lehet és kell majd népszerű kurzusokat rendezni a tudó - mányok minden ágából, itt lehet bemutatni élől szóval és ábrában a kiválóbb szociálpolitikai intézményeket, melyeket a modern világ

legelőrehaladottabb államai és társadalmi létesítettek. Ilyen tanulságos intézmények: munkástelepek, munkáslakások, népművelődési alkotások (közkönyvtárak, múzeumok) stb. stb. Itt lehet az egyes ipari ágakat bemutatni technikai fejlődésükben, továbbá a mű- és kultúrtörténet tanulságos jelenségeit, a műszaki tudományok haladását, szóval az emberiség szellemi életének minden oly fázisát, amely a munkásnépet oktattva szórakoztathatja és élvezetes módon fölemelheti a kezdetleges (elemi iskolai) műveltségnél magasabb kulturális színvonalra.

Haladjunk tehát a *Molnár* Viktor államtitkártól megkezdett úton. Létesítsünk az összes iparvárosokban és egyéb nagyobb társadalmi centrumokban külön munkás-Urániákat – **teljesen ingyenes előadásokkal.**

*

Az Uránia intézményének expanzív erejét igen szépen és tanulságosan mutatja a budapesti VIII. kerület előljáróságának palotájában tavaly (1907-ben) megnyílt *munkás-gimnázium* melyet ugyancsak az országos Uránia-egyesület alapított. Tárgyunkat oly közelről érinti ez az új intézmény és a munkás-Uránia mibenlétét is oly éles verőfényvel világítja meg, hogy a budapesti munkás-gimnáziumot a következőkben kissé bővebben ismertetjük.

Hogy a munkás-gimnázium egészen más jellegű intézmény, mint a Szabad Egyetem, vagy a Szabad Líceum, kitűnt mindjárt az első előadáson. Előadás végével ugyanis a hallgatók nyomtatott füzetekben, melyeket köztük szétosztottak, megkapták a vetített képekkel kísért *felolvasás teljes szövegét.* A munkás-gimnázium e szerint az egyetlen intézmény, mely ily módon alkalmat nyújt a behatóbb és komolyabb tanulásra. Az első előadás, melyet *Déri Gyula*, az Uránia magyar tudományos egylet titkára tartott, a *Honfoglalásról* szólt.

Ezt követték: 2) az első királyok, 3) Szent László és utódai, 4) a tatárjárás és az utolsó Árpádok, 5) az Anjouk és 6) a Hunyadiak. Továbbá hat előadás a mohácsi vésztől a 19-ik. század végéig terjedő korszakról fog szólni.

Szóval a 12 előadás fel fogja ölelni az *egész magyar történelmet.* A vetített képek minden szellemi kifárasztás nélkül, *kellemes szórakoztatás* közben oly ismeretek birtokába juttatják a hallgatóságot,

lelki világát oly eszmekörbe vonják be, amelyek különben idegenek maradtak volna előttük.

Az Uránia munkásgimnáziumában körülbelül *mindazokat az ismereteket adják elő, melyek a középiskolai tanítás anyagát teszik s amelyek ezek közül szemléltető módon való előadásra alkalmasak.*

A magyar történelmi I-ső ciklust követte II. a magyar irodalomtörténet 12 előadásban, III. Magyarország földrajza, IV. magyar művelődéstörténet, V. világtörténet, VI. egyetemes földrajz, VII. természettan, VIII. egészségtan, IX. törvényismeret, X. nemzetgazdaságtan, XI. ipartörténet, XII. mezőgazdasági ismeretek.

Hogy később lehetséges lesz-e más tudományszakok bevonásával a középiskolai oktatás irányát még jobban megközelíteni, - ezt Molnár Viktor államtitkár az Uránia-egyesület létesítője és elnöke, egyelőre nyílt kérdésnek hagyta, valamint azt is, hogy ama *munkások* számára, kik később kívánni fogják, nem lehetne-e még *intenzivebb* tanítást nyújtó *külön* kurzusokat nyitni (esetleg vetítés nélkül is), aminőket a bécsi *Volksheim* pár év előtt életbeléptetett.

Az egyes tantárgyak megírásával Molnár Viktor a legkiválóbb egyetemi és középiskolai szaktanárokat bízta meg, kik e nagyjelentőségű kultúrmunkán három óv óta dolgoznak s még vagy 1-2 évbe fog telni, amíg a szemléltető oktatás teljes 12 kötetes könyvtárát elkészítik. Molnár Viktor ugyanis nagy súlyt vet arra, hogy az *előadások a legvilágosabban érthető népies nyelven legyenek írva* és gyakran megtörtént, hogy az államtitkár, aki e tudományos vállalkozásnak úgyszólván minden részletét maga intézi, egyes szak tudósok mellé *népies írókat rendelt munkatársul*, akik aztán a tudósok társaságában tökéletes munkát végeztek.

A szemléltető oktatás eme módszerének legnagyobb ereje és hatásképessége azonban az előadások *megisméltésének* nagy könnyűségében rejlik.

Az Uránia munkásgimnáziumát ugyanis *bármely helyen*, minden *vidéki város, nagyközség* kis egyesületében, ahol elegendő számú hallgatóság jelentkezik, életbe lehet léptetni és Molnár Viktor eszméjének abban van a legnagyobb jövője, hogy a középiskolai színvonalú oktatásnak ez a *decentralizációja* úgyszólván *minimális anyagi és szellemi eszközökkel* megvalósítható. Ez a folyamat már országszerte meg is indult; 1906-ban, az Uránia-egyesület vidéki működésének harmadik évében már 156 helyen tartottak Uránia-egyesületi eszközökkel előadásokat, amelyek rendezését leginkább tanítók, papok,

jegyzők, földbirtokosok stb. vállalták magukra és csak szórványosan középiskolai tanárok. E vidéki előadásokat mindjárt az első évben *negyvenezren* hallgatták, akik közt 20.600 füzetet osztottak szét.

A VIII. kerületi munkásgimnáziumnak a megnyitás előtt mintegy 300 hallgatója jelentkezett, kik már két év óta eljártak az egyesület egyes előadásaira és az első ciklusos előadási sorozat megkezdésekor hálás köszönetüket fejezték ki az egyesület iránt, amely lehetővé tette, hogy ezentúl a *munkásifjúság* is részesülhessen *középiskolai színvonalú* oktatásban.

Egyéb népművelési és szociálpedagógiai intézmények.

műveltség az egyesnek mint a nemzeteknek életében a vagyonszerzés és hatalom egyik legjelentékenyebb fegyvere és eszköze. Alkalmat kell tehát mindenkinek nyújtani, a legszegényebbeknek is arra, hogy tegyen szert lelki és szellemi képességeinek kiművelésére és fokozására. Ebből mind az egyén, mind a köz növekedő erőt fog meríthetni, az általános produkciót tetemesen hatványozni fogja minden tekintetben. Ezt azonban el kell kezdeni már az *óvókban* és az *elemi iskolákban*. Fejleszteni, gondosan ápolni kell a gyermekek esztétikai érzékét, illetve ott, a hol hiányzik, felébreszteni és ezután folyton éleszteni, fentartani.

Ennek a célnak szolgáló *képeket, műtárgyakat, múzeumokat* kell bemutatni az óvók és elemi iskolákban s ezeken kívül, amennyire lehet, a nemzet történetéből kimagasló jeleneteket. Mindez a felette fogékony gyermeki lélekben és intellektusban mélyreható nyomokat fog hátrahagyni. Gróf *Apponyi Albert* kultuszminiszter erre vonatkozólag már intézkedett is egy rendeletében.

A *felnöttek* számára pedig – ezt újra meg újra hangsúlyozom – ismeretterjesztő kurzusokat, előadásokat kell rendezni, munkás *Uránia-színházakat* létesíteni, melyek kiváló módon hivatvák az általános műveltség terjesztésére, mint a népművelődés egyetemei.

Az *elemi iskolákban* a gyermekeknek a tananyag egy részét minták után, papírból, agyagból, fából el kell maguknak készíteniök, illetőleg anyagi formába átváltoztatniuk, esetleg rajzolás útján is. Minden elemi iskolában, óvóban **múzeumot** is kellene létesíteni. Az

óvók, népiskolák pedig szemléltető képekkel és tárgyakkal látandók el. Ez a kezdet, ez az alap. Ebből kiindulva *az egész oktatás is átalakul* és a gyakorlati rendszer segítségével jelentékenyen nagyobb eredményt fog majd minden téren és tekintetben felmutathatni. A fő azonban az, hogy lehetőség szerint utalás tétessék a *természet törvényeire*. „A természet, a világegyetemet megalkotó, átalakító s vezérlő szellem egy remek megnyilatkozása, valamennyi mozzanatában, termékében és összes törvényeiben. E törvények, melyek évmilliók óta változatlanok és azok is maradnak mindörökké, a legeklatánsabban bizonyítják egy törvényhozó határtalan, hatalmában és bölcsességében kimeríthetlen, fenséges szellem és alkotóerő létezését.”

Ennek megnyilatkozása észlelhető és látható a természetnek legnagyobb és legparányibb produktumaiban. Minden *testből*, az anorganikusból is kiérezhető a *szellem* hatása, mely azt idomította, annak folytonos tökéletesbülését lehetővé tette. Ezt szem előtt tartva, a látszólag legjelentéktelenebb tárgyat is fel lehet használni az oktatás terén a legmagasztosabb elvek és törvények hirdetésére, beigazolására.

A gyermekeket így kell oktatni, tanítani, hogy lelkükbe, szívökbe, gondolkodásukba lehessen oltani az élet, a természet, az erkölcsi törvények szubtilis megítélését és felfogását. Hiszen a gyermek lelke formálható, befolyásolható, mélyíthető s az ifjú korban nyert benyomások irányítják jövő fejlődését.

A *gyakorlati* oktatás meghonosítása elemi iskoláinkban tehát szintén a *szociális* jellegű reformok közé tartozik. Arra kell törekednünk, hogy népünk művelődését minél intenzívebben előmozdítsuk, hogy minél intelligensebb, s minél magasabb erkölcsi színvonalon levő munkásosztályunk legyen. Az alapja, kútforrása pedig mindennek az *iskola*.

Minden elemi-, tanonc- és ipari iskolákban az **egészségügytan** legszükségesebb tudnivalói is előadandók, kiemelve különösen a *fertőző betegségeket* és a *tuberkulózist*, az ellenök szolgáló óvóintézkedéseket, az *alkoholtól* való teljes tartózkodást, a *tisztaság* fontosságát stb.

Az egyes (városi és megyei) törvényhatóságoknál – mint már említettem – *népnevelésügyi bizottságok* szervezendők, melyeknek rendeltőse, hogy a *gyermekek és felnőttek* oktatási és művelődési ügyeivel és kérdéseivel foglalkozzanak. Ezeknek volna első sorban feladata a munkás-tanfolyamok, munkás-Uránia előadások stb. szervezése és létesítése.

A létező *kultur-egyesületek* is vegyék föl programjukba a munkásnevelési és munkásképző reformeszméket. Ilyenek szabad líceumok és munkás-gimnáziumok, Uránia-előadások, népkönyvtárak szervezése, népszerű ismeretterjesztő iratoknak díjtalan terjesztése stb. stb.

A *városokban* társadalmi utón bizottságok vagy társulatok szervezendők, a melyek **munkásképző előadások** rendezésével foglalkoznak. E bizottságokban legyen legalább egy-egy képviselője a közoktatásügyi és a kereskedelemügyi kormánynak.

Időközönként **munkásvédelmi és népjóléti kiállítások** rendezendők, a hol a gyermeknevelési, testápolási, egészségügyi és léleknemesítő tárgyak, eszközök stb. volnának természetben és ábrában bemutathatók. Ily kiállításokon népszerű előadások tartandók, a szociális kérdésekről és ugyanily irányú ingyenes röpiratok is osztandók szét.

*

Főiskolai Oktatásügyünk *gyökeres reformra szorul abban az irányban, hogy nagyobb súlyt kell vetni a szociális haladás követelményére.* Szemben a szociális evolúció rohamos tempójával hova-tovább tarthatatlan állapot, hogy felső iskoláink még egyre a középkortól örökölt tantervvel vélnek boldogulhatni.

Nem mondom, hogy e téren is nem történtek figyelemreméltó újítások. Ámde egy-egy szociológiai tanszék felállításával még korántsem tettünk eleget a modern kor kívánalmainak. Az egyetemeken és a jogakadémiákon **kötelező és vizsgálati tantárggyá kell tenni a társadalomtudomány okát** különös tekintettel a *népegészségügyre és iparhygiénára.* A szocializmus ma már annyira átment a nép véérébe és minden néven nevezendő állami és társadalmi intézménybe, hogy az erre vonatkozó ismereteket nem lehet többé a jogbölcselet vagy a nemzetgazdaság függeléke vagy járuléka gyanánt tanítani a főiskolákon.

A leggyökeresebb reform volna e téren egy **iparegyetem** felállítása. Ez egészen új kultúrintézmény, mely hivatva lenne arra, hogy a hazai ipar fejlesztését hathatós szellemi biztosítékokkal lássa el. Iparosaink nagyrészt műveletlenek, ha pedig az átlagosmértéknél többet tanultak, ismereteiket rendszerint a külföldön sajátították el. *Az ipari oktatás intenzívebbé tétele nélkül iparunk sohasem lesz képes legyőzni a külföldi versenyt.* Ezt a célt legalaposabban az iparegyetem felállítása szolgálhatná.

Ezen a felsőiskolán az elméleti oktatással párhuzamosan kellene haladnia az *alkalmazott* társadalomtudomány vagyis a *gyakorlati szocializmus* tanításának. Tantárgyak és tanfolyamok: Az ipar története, feladata, jelen állapota; *ipari higiéná*; szociális reformok és munkásvédelmi törvényhozás; a szociális kórdós története és jelen állapota; baleset-elhárítás és első segélynyújtás ipari üzemekben; külön kurzus (social settlement) oly egyének kiképzésére, akik szociálpolitikai, munkásvédelmi, népjóléti kérdésekkel és intézményekkel szakszerűen foglalkoznak; speciálkurzusok a különféle iparágakról: külön kurzus ipariskolai tanárok kiképzésére; külön kurzus amaz eszközök és módszerek előadására, melyekkel a népnevelést, a munkások művelését lehet előmozdítani; a *társadalom* bevonása a *népművelődés* akciójába (*kultur-settlement* – egész új intézmény); általános egészségtan; az egészségre kártékony iparágakról és foglalkozásokról; iparművészet; műtörténet; a magyar ipar ismertetése (jelentősebb ipartelepek bemutatásával); iparjog és ipartörvények; *külön kurzusok, kisiparosok és munkások részére stb. stb.*

*

Gróf *Mailáth* József fölvetette azt az eszmét, hogy **mezőgazdasági egyetem** létesíttessék. Ez kétségkívül igen helyes és célszerű intézmény volna.

A mezőgazdasági egyetem szervezete véleményen szerint főbb vonásokban a következő lehetne: Felkarolná az összes mezőgazdasági tudományágakat, mint a földművelést, állattenyésztést, üzemtant, geológiát, meteorológiát, fizikát, khémiát, növénytant, géptant, klimatológiát stb. Tárgyai volnának azonkívül: az általános egészségtan, mezőgazdasági iparisme, nemzetgazdaságtan, a pénzügyi és adótörvények, mezőgazdasági és ipartörvények, bányászat és kohászat, khémiai ipar, gépüzemtan, hidrográfia és vízműtan (folyamok, tavak, patakok, védekezés vízkár ellen, csatornázás, alagcsőverés, öntöző- és vízlecsapoló-csatornák stb.), erdőgazdaság, vadászat, vadászati jog, szőlőtermelés és bortermelés, kiviteli politika, a tőzsde szervezete és feladata, gazdasági politika, vámpolitika, tarifapolitika, közlekedésügy, a kereskedelem és mezőgazdaság, hitelügy, kereskedelmi politika, a világ termelése, mezőgazdasági statisztika, mezőgazdasági szociálpolitika, a gazdasági szakoktatásra vonatkozó összes intézmények ismertetése, *munkásügy* (munkáslakások, telepítések, bérkérdés, munkaszerződések, munkások téli foglalkoztatása,

munkás művelődés, munkásegészségügy, a külföldi mezőgazdasági munkásvédelmi és munkásjóléti intézmények, parcellázás, parcellázó bankok és szövetkezetek mezőgazdasági munkások részére, munkaközvetítés, munkásgyermek nevelése, képzése és védelme, munkásbiztosítási és munkásvédelmi intézmények hazánkban és a külföldön, stb.), a hitelszövetkezetek, népnevelési politika, a selyemtenyésztés mint közjóléti tényező, az *állami szociális felügyelők* (mely állások még csak szervezendők) *hivatása és feladatai* stb. stb.

Célszerű volna egy **kereskedelmi egyetem** létesítése is. Ez felkarolná az összes kereskedelmi tudományokat, kapcsolatban a mezőgazdasági és ipari tevékenység kimagaslóbb mozzanataival, a szakszerű törvényismével stb. A kereskedelmi egyetem tantervében a következő tárgyak szerepelnének: Közlekedésügyi, vám- és tarifapolitika, bel- és külkereskedelmi politika, közgazdasági politika, *szociálpolitika*, a kereskedelem hivatása tekintettel az iparfejlesztésre és a mezőgazdaság fellendülésére, általános *egészségügytan*, *a kereskedelmi alkalmazottakra vonatkozó különleges szociálpolitika*, a kereskedelmi szakoktatás intézményeinek ismertetése, pénzügyi és adótörvényisme, hitelisme (kereskedelmi bankok, iparbankok stb.), a tőzsde szervezete és feladata, világkereskedelem, világközlekedésügy, kivitelpolitika (exportbankok szervezése stb.), iparfejlesztés, a kereskedelemre vonatkozó világirodalom, a konzulátusok szervezete és feladatai stb.

Tárgyalná azonkívül az egyetem a következőket: A kereskedelem mint kultúrtényező, mint nemzetpolitikai tényező, mint közvetítő termelés és fogyasztás között, a kereskedelem nemzetgazdasági jelentősége, a kereskedelem tényleges, közvetlen tényezői, munkaadók és munkások (alkalmazottak) viszonya, a kereskedelmi szociálpolitika hazánkban és jövőbeli feladatai, problémái, a munkaszünet, kereskedelmi közjóléti és védelmi intézmények hazánkban és a külföldön, a kereskedelmi és iparkamarák mint közgazdasági tényezők és szociális hivatásuk az ipari és kereskedelmi közjóléti és védelmi politika terén, a *kereskedelmi állami felügyelők* (mely állások szintén még csak szervezendők) hivatása és feladatai kereskedelmi és szociálpolitikai tekintetben, kereskedelmi munkaközvetítés, a kereskedelmi alkalmazottak biztosítása, gyarmatügyi politika stb.

Az egyetem egybe volna kapcsolandó egy **kiviteli (export-) akadémiaiával**, mely szintén országos szak-főiskola jellegével bírna.

Még egyszer hangsúlyozom e helyütt, hogy a kulturális munkásügynek, a gyermekvédelem és az iskolán kívüli népművelés ügyének egységes ellátására központi **szociális szakosztály** volna szervezendő a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kebelében.

Ez a szakosztály az e fejezetben érintett összes kérdéseket és intézményeket (gyermek-otthon, munkás-otthon, nép-Uránia, iskolai múzeumok, kiállítások, népszerű előadások és ismeretterjesztő iratok stb.) karolhatná föl és kísérhetné figyelemmel.

Országszerte **népművelődési felügyelőségek** szervezendők, amelyek ugyanazt a nemes célt (kerületenkint) a vidéken szolgálhatnák. Ezek a felügyelők egyrészt a szociál-kulturális intézkedések egységes szelleme fölött örködnének, másrészt pedig – mint összekötő kapcsok az autonóm törvényhatóságok és társadalmi testületek között – az egyes városok és községek külön *helyi* szükségleteihez képest szabhatnának irányt a szóban levő népművelődési és gyermekvédelmi akciónak.

A **városokban** szükség volna munkásügyi és **kultúratanácsosi** állásoknak a szervezésére. *Arad* városa e tekintetben máris megtette a kezdeményező lépést s elhatározta, hogy 4000 korona fizetéssel kultúratanácsosi állást szervez.

*

A szemléltető oktatás szempontjából kiválóan fontos intézmény a **munkásjóléti múzeum**. Charlottenburgban (Berlin mellett) 1 millió 43 ezer márka költséggel épült egy ily múzeum és tavaly óta bárki számára nyitva van.

Nem kuriózumokat gyűjtöttek benne, hanem *oktatás* és *példaadás* kedvéért kiállítászerűen a múzeum mindent elének tár, a mi a munkások jólétének és védelmének szolgálatába állhat. Igazgatósági és kiállítási épületből áll. Az előbbiben van a *könyvtár* és a *tuberkulózis-múzeum*. A utóbbinak első emeletén van a gyűlésterem *szabkéli előadások, felolvasások* céljaira.

Nagyobb részt *balesetek elhárítására* alkalmas berendezések vannak a kiállításban, melyek működés közben is bemutathatók. A gépek ama része, hol az elhárító készülék működik, szemléltetés céljából *vörösre*, az ártalmas por, gőz- és gázképződések elvezetésére szolgáló részek pedig *kékre* vannak festve.

A kiállítás többi része az *ipar egészségügy et* és a *közegészségügyet* öleli fel. *Lakásügy, táplálkozás, testápolás, kiskorúak gondozása* is szerepel benne. A konyha-, fürdő- és fürdőberendezések teréről vett igen tanulságos gyűjteményeket talál benne a látogató. A párisi kiállítás német *munkásvédelmi* része egészében szerepel itt. Végül öt igen sikerült *dioráma* bemutatja a munkásvédelmi ügy terén a kiváló alkotásokat, mint például a *Krupp-féle* rokkantkolóniát, a királyi *lőszergyári leányotthont* stb.

A munkásjóléti múzeumok intézménye Európa más nagyvárosaiban is már régebben igen hatásos eszköznek bizonyult a szociális reformok propagálására és terjesztésére, azonfelül pedig a modern kulturális haladás egyik kiváló előmozdítójának tekintendő. Ebből iparos és munkás, állam és társadalom együttesen meríthet hasznot. Az ily intézmény buzdítja az alkotási kedvet, fejleszti a nemes ambíciót, alkalmat nyújt a legszegényebb kisiparosnak szellemi produktumai, ügyessége és képessége ismertetésére és – last, not least – ama létesítendő szociális reformokra irányítja a hatóságok és a társadalom figyelmét, melyek nélkül a munkásosztály erkölcsi fejlődése, anyagi helyzetének javítása és egészségének kellő megoltalmazása nem képzelhető.

Általános programra népművelési (munkásképző) előadások számára.

Minden városban és lehetőleg minden nagyobb községben is, ahol tekintélyesebb számban laknak munkások, *népművelési* (munkásképző) *előadások* volnának rendezendők. Ezeket az előadásokat szakemberek, tanárok, tanítók stb. tarthatnák. Ha csak lehet, legyenek vetített képekkel és szemléltető tárgyakkal, eszközökkel stb. illusztrálva. Ezek az előadások a következő témákat ölelnék fel:

Ipartörténet.

A magyar ipar.

Fém- és textilipar.

Fa- és kerámiai ipar.

Műipar.

Műipartörténet.

Iparfejlesztés és iparpolitika.

A munkások és az ipar.

A kisipar és fejlesztése.

A kereskedelem története.

A kereskedelem mint közgazdasági tényező.

A kereskedelem feladata, hivatása, fejlesztése.

A kereskedelmi alkalmazottak.

Világpiac és kereskedelem.

Kereskedelmi kulturális és szociális intézmények.

A közlekedésügy (szárazföldön és vizen) múltja, jelene és jövője.

*

Európa összes államai (külön-külön előadásban).

Európa világvárosai.

Ázsia.

Afrika.

Amerika.

Ausztrália.

*

A természet csodái.

Legfontosabb természeti törvények (átalakulás, nehézkedés, fény, hő, víz, *levegő* stb.; főbb fizikai és kémiai törvények).

A villamosság. (Technikai vívmányok a villamosság terén.)

A tudományos expedíciók.

A tudományok úttörői és mártírjai.

A föld vegetációja.

Az állatok világa.

A madarak védelme.

A tenger mint közgazdasági és kulturális tényező a népek életében.

A hegységek (havasok, alpesek stb.).

Vulkanizmus. (Geológia, földrengések, tengerrengések, védekezés a vulkanizmus ellen megfelelő építkezéssel stb.)

A természet physikai, psychikai és kulturális befolyása a különféle népekre.

A nap.

A hold.

A csillagok.

A világegyetem.

*

Az emberi élet biológiai, physiológiai, psychológiai és etnikai szempontból.

Az élet mint küzdelem.

Az ethika törvényei.

A szociológia.

A szociális kérdés.

A szociális béke az evolúció, illetve a szociális reformok alapján.

A modern korszellem. Kimagasló áramlatok és irányelvek.

Korszakalkotó eszmék.

A XX. század népnemesítő törekvései.

A népnevelésügy, a népművelő dós és eszközei, intézményei. (Népegyetem, szabad lyceum, népotthonok, uránia stb.)

Az erkölcsi kultúra, törvényei és intézményei.

Az erkölcsi elvek a világtörténetben.

Az erkölcsi (ethikai) politika törvényei, intézményei, a szociálreformoknak ezeken való felépítése, a gazdasági intézmények átalakítása és fejlesztése erkölcs-politikai motívumok alapján.

A vallásosság és az emberi élet.

Germán és klasszikai mitológiák. Hösköltészet.
Művelődés történet.

Az erkölcsi motívumok a művelődéstörténetben.
A világtörténet és az erkölcsi elvek és eszmék.
A magyar történet kimagasló mozzanatai.
A magyar műtörténet kimagasló alakjai.

*

A művészetek.

Az erkölcsi eszmék és a művészetek.
A tudományok.
A technika vívmányai.
A technika és a szociális kérdés.
A gépek.
Munkaadó, technika és munkás mint a termelés tényezői.

*

A mezőgazdaság.

A mezőgazdasági munkáskérdés.
A mezőgazdasági munkások és a szociális reformok.
Mezőgazdasági politika.
Ipar és mezőgazdaság kombinációja.
A bányászat és kohászat.
A bányamunkások és a szociális reformok.

*

A közegészségügy.

A ragályos és fertőző betegségek.
A tüdővész (tuberkulózis) és az ellene való védekezés.
Az alkoholizmus.
A bacillusok.
A szérumtherápia.
Makrobiotika.
Az első segélynyújtás.
Közegészségügyi reformok.
A munkáskérdés és a közegészségügy.
A munkáslakások.
Iparhygiéna.
Gyermekegészségügy.
Gyermeknevelés.
Gyermekvédelem.
Gyógypaedagogia.

*

A helyes és jó táplálkozásról.
Az egészséges életmódról.

A nemes szellemi szórakozás jótékony behatása az ember phystikai életére,
A helyes világnézet, a komoly és rendes életmód, az igénytelenség és az
ezzel járó megelégedettség üdvös befolyása az ember testi és lelki életére.
A munkaerő és élet meghosszabbítása a fentebbiek útján.

*

A takarékoság és a jövőről való gondoskodás.

Nemzetgazdas ágtan.

Gazdasági politika.

A gazdasági politika és a munkáskérdés.

Erkölcsei elvek a gazdasági politikában.

*

Altalános törvényisme.

A törvények iránt való tisztelet mint a művelődés egyik fokmérője.

Az állam és a társadalom.

Az állam, a társadalom és a szociális reformok.

Az állam erkölcpolitikai hivatása és feladatai.

Az ember lelki élete. (Szellem, jellem, kedély, erkölcsiség.)

Az ember testi élete. (Helyes életmód, káros szenvedélyek, betegségek, a munka mint élethivatás stb.)

A munka:

A munka physikai és ethikai hivatása, mint gazdasági és közművelődési tényező, a nemes ambíció és törekvés, a produktív munka mint az államok és nemzetek fő vagyonforrása és fenntartója.

A munka mint az emberiség kulturhaladásának és a civilizációnak főkelléke és forrása.

A munka mint a nemes jellemfejlesztés és az erkölcsös életmód irányítója és elősegítője.

A munka mint a felebaráti szeretet tényezője.

A közügyek érdekében kifejtendő önzetlen munkálkodás stb.

*

Az altruizmus és az egoizmus.

Az igazságosság, méltányosság és a felebaráti szeretet mint az erkölcsi haladás főténytényezői és előmozdítói.

A szabadság és a jogegyenlőség mint a modern idők legnemesebb vívmányai és az ethikai kulturhaladás leghathatósabb előmozdítói.

Az emberiség nagy problémái és azon eszmék és elvek, melyek tiszta erkölcsi motívumokból fakadva hozzájárulnak a nemzetek anyagi és szellemi fejlődéséhez.

Az antik világból kimagasló erkölcsi momentumok, melyek nagygyá tettek egyes nemzeteket (római, hellén, germán népek).

Az antik világ hanyatlása (az ethikai elvek elvetése folytán).

Az emberiség jövője. (Vezéreszméi stb.)

E fejezet keretében lehetetlen meg nem emlékezni arról a nagyszabású akcióról, melyet a nemzeti kormány nagynevű kultuszminisztere indított meg ez év (1908) tavaszán. Gróf *Apponyi* Albert ugyanis június 1-én a képviselőház meleg rokonszenve és lelkesedése mellett tette a ház asztalára a nemzet egyik leghőbb óhajának megfelelően: az *elemi népoktatásnak ingyenességéről* és a *gazdasági népoktatásról szőlő* törvényjavaslatokat. Jólirjaa „BudapestiHírlap”, hogy mind a két törvényjavaslat oly nagy gazdasági és kulturái erőt rejt magában, a mely bizton előmozdítja állami egységünk szilárdságát.

„Az *ingyenes népoktatás* nemcsak szociális kötelességet fog teljesíteni, a mellyel minden kultúrállam az *iskola-kötelezettségéből* kifolyólag *tartozik* az ő népének; hanem hathatósan ki fogja egészíteni a nemzeti garanciáknak a rendszerét, melyet az 1907. évi XXVII. t.-c. foglal magában és a tanfelügyelet szempontjából is nagyfontosságú, mert egy csomó lélekölő bürokratikus munkának elvégzése alól menti föl a tanítókat. A *gazdasági népoktatásnak* törvényes rendezése pedig a magyar földmivelő népnél meg fogja nyitni azokat az erőforrásokat, amelyek a nemzeti munkaszervezetnek tápláló életnedvei és meg fogja erősíteni az elemi népiskola mindennapi tanfolyamában nyert *nemzeti* népművelődést, mert a gazdasági népiskolákban mindenütt tisztán *magyar* a tanítás nyelve.”

Mindkét miniszteri javaslat *szociális* jelentősége annyira szembezőkő, hogy beható bizonyításra nem szorul. Törvényerőre emelkedésükkel a magyar Corpus juris oly kulturális intézkedésekkel fog gyarapodni, melyek *aere perennius* hirdetik majd gróf *Apponyi* Albert miniszterségének századokra kiható dicsőségét.

*

Munkámnak jelen fejezete már ki volt szedve, midőn *Pozsony* szab. kir. város törvényhatóságához gróf *Apponyi* Albert, vallás- és közoktatásügyi miniszternek alább foglalt rendelete érkezett. Nemzeti kultúránk ez idő szerinti vezetője, a kinek fenkölt gondolkodásának, eszme gazdagságának és kiváló munkaerejének máris számos szociálpedagógiai újítást köszönhetünk, e leiratában az általa kontemplált **Közművelődési Házak** intézményéről nyújt felvilágosítást. A (67,552/908. sz.) miniszteri rendelet egész terjedelmében így szól:

Tekintettel *Pozsony* sz. kir. város történeti hivatására, továbbá földrajzi és etnikai helyzetére, elvben elhatároztam, hogy a rendelkezésemre álló java-

dalmak terhére hozzájárulok ahhoz, hogy Pozsonyban az e célra kiszemelt városok között elsősorban „Közművelődési Ház” épüljön.

Pozsonyban tervbe van véve egy városi múzeum és könyvtár építése. Azt hiszem, hogy a Közművelődési Ház legcélszerűbben a tervbe vett városi múzeum és könyvtár építésével kapcsolatosan valósítható meg, miután nincs szükség másra, mint az új muzeális könyvtári épület tervrajzait akként dolgozni át, hogy abban egy olyan nagy előadói terem legyen az iskolán kívüli oktatás keretében szervezendő felolvasások és sorozatos előadások számára, amelyben legalább 250-300 hallgató kényelmesen elfér s a melynek falain elhelyezhetők tegyenek az *állami vásárlásokból eredő és a vidéki városok között kiosztandó képzőművészeti alkotások is*. Ezen kívül szükséges egy-két kisebb előadó-terem a *természettudományi kísérletek* bemutatására berendezve. A földszinten pedig egy-két bolthelyiség, melyekben *a vidék népipari termékei árultatnának*. Továbbá kell egy *műterem* is, amelyben állandóan dolgozhatnak egy állami támogatással arra a vidékre kiküldött *képzőművész*.

Felkérem a tek. Tanácsot, hogy leiratom bővebb megfontolás tárgyává téve, mentől előbb értesítsen, hogy a tervbe vett városi muzeális és könyvtári épület a most említett kívánalmak szerint kibővíthető-e Közművelődési Házzá? E kibővítés mekkora költségtöbbletet okozna? Es e költségtöbbletet hajlandó-e a város törvényhatósága, ha nem rendelkezik vele, törlesztéses kölcsönül felvenni, amely esetben tárgyalnék az iránt, hogy a kölcsön annuitásának egy részét tárcám terhére elvállaljam.

Megjegyzem, hogy esetleg tárcám terhére adandó tőkesegély nyújtásáról is lehet szó.

Budapest, 1908. június hó 11-én.

Apponyi.

Az e fejezetben foglaltak után talán felesleges külön hangsúlyoznom, hogy a kultuszminiszter úrnak ezt a gyakorlati észre valló, nemeslelkű akcióját csak lelkes örömmel üdvözölhetem, egyúttal azt az óhajtásomat fejezvé ki: bárha a tervbe vett *Közművelődési Házak* intézménye hazánk minél több vidéki gócpontján mielőbb megvalósulna.

**A
HETI BÉRFIZETÉS NAPJÁNAK
MEGVÁLTOZTATÁSA.**

VASÁRNAPI MUNKASZÜNET.

iváló jöhatású szociális intézkedés a munkások *bérfizetési napjának* szombatról *csütörtökre* leendő áthelyezése. E reform hatását a munkások jólétére és – közvetve – a társadalomra és államra sehogysem szabad kicsinyelnünk. A szóban levő intézkedés célszerűsége mellett az országos *baleset-statisztika* szolgáltatja a legsúlyosabb argumentumot.

Az időszámítást véve figyelembe, legtöbb a baleset július hónapban (51.2%)? legkevesebb februárban (38.8%). Ennek oka abban rejlik, hogy a nyári hónapban hosszabb ideig dolgozik a munkás, mint télen és így a baleset-alkalom is nagyobb. A *napokat* tekintve pedig a legtöbb a sérülés hétfőn, azaz 15.69%, aminek oka mindenki előtt nyilvánvaló. A *szombat* majdnem ugyanolyan arányban szerepel, mint a *hétfő*. Érdekes, hogy a balesetek zöme a *munkábaállítás első óráiban* következik be, amiből arra lehet következtetni, hogy a munkás korán kezdi a munkát és még *nem elég éber* figyelemmel dolgozik.

E .sorok írója a csütörtöki bérfizetés eszméjét már 8-10 évvel ezelőtt pendítette meg legelőször és azóta folyton propagálja. 1899-ben a *Pozsonyi Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesülete* – elnökségem alatt – nagyobb szabású akciót fejtett ki ez ügyben és *memorandumot* is dolgozott ki, melyet a kormány elé terjesztettek és az ország valamennyi érdekelt körének megküldték. A kereskedelmi és iparkamarák is tárgyalták e memorandumot és nagyjából csatlakoztak az abban kifejtett esz-

méhez. Az *Országos Ipar egyesület* hasonlóképp foglalkozott a kérdéssel és – megemlékezve ez ügyben kifejtett személyes propagandáról – rokonszenvesen fogadta a reformtervezetet. Pozsony város képviselőtestületének jóléti bizottsága is sokat fáradozott e tekintetben. Néhol ezt az intézményt próbaképen meg is valósították, de azért – sajnos – eddig nem volt képes magának utat törni. Ott, a hol keresztül vitték, p. o. Pozsonyváros légszszművénel, üdvös hatása csakhamar mutatkozott: *a többnyire hétfőn előforduló balesetek száma tetemesen megcsappant.*

A Pozsonyi Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesülete nevében a m. kir. belügyminiszterhez 1899-ben tett fölterjesztésem, amely e tárgy fontosságát számos oldalról a kellő világításba helyezi, egész terjedelmében úgy szól:

Köztudomású tény, hogy a régi céhek a korábbi időkben mily sokat adtak arra, hogy a munkaképesség, a becsületesség és az egyházas kegyesség szellemét fentartsák körükben.

A formák változnak, és ha túléltek magukat, nem szabad, de nem is lehet őket erőszakkal fentartani; hanem a vallásos érzületet, a becsületérzést az iparral foglalkozók körében is meg lehet és meg kell őrizni, bármily szervezetet nyert is idők multán ez az osztály.

A „mester” név a legszebb név, amely csak létezhetik, mert a legfelsőbb életkorok legfényesebb adományokkal megáldott emberei sem vihetik annál többre, mint hogy mestereknek nevezessenek. S ha a mester név a legszebb, úgy bizonyára legtisztesebb a munkás név, mert nem a hatalom és nem a földbirtok, nem a hadseregek vagy a fényes szellemi tehetség, avagy a gazdagság, hanem a komoly, erkölcsös munkásság alapja az igazi nemzeti nagyságnak és jólétnek. Ehhez mindenki járulhat és köteles is járulni.

A hazaszeretnek ez a legszebb nyilatkozása.

Tisztos ember, aki igaz munkást

Annál sajnósabb tehát, hogy a munkások között csalárd remények, világosan át nem gondolt általános eszmék kezdenek terjedni, s közülök nem kevesen olyan utakon törnek a boldogságra, amelyek a társadalmi és a magánélet minden erkölcsi és vallásos alapjainak romjain vezetnek át.

Aki tehát polgári társadalmunk jövőjének szerencsés megoldását óhajtja, annak a munkáskérdéssel komolyan kell foglalkoznia, mert hiszen ez a társadalmi kérdésnek egyik főalkotó része.

Engedtessek meg tehát csekélységemnek e fontos kérdés egy kis részéhez hozzászólhatnom.

Amennyiben már az 1898. esztendő folyamán volt szerencsém ő Nagyméltósága, Perczel Dezső, volt m. k. belügyminiszter úrnak „*A munkások testi épsége és annak megvédésére*” irányuló javaslatomat átadni, legyen szabad a munkásokra vonatkozó következő előterjesztésemet is benyújtanom.

„Szomorúan tapasztaljuk, hogy a bérnek és napszámnak szombaton estve szokásos kifizetése igen nagy kárt okoz a napszámosok óriási nagy részének, s különösen azok családjának.

Az egész heti keresményt szombaton estve kapják meg; ekkor a heti munkának vége: másnap *ünnep* következik. Elég ok és alkalom arra, hogy a napszámos, ki többnyire családfő, pihenésre való idejét, keservesen keresett bérét sok esetben nemtelen mulatozásra tékozolja, arra számítva, hogy majd másnap kinyugodhatja magát, vagy pedig, különösen, ha vasárnap kapja a napszámot, ami szintén gyakori és amely eljárás még a vasárnapi szünetet is megrövidíti, akkor vasárnap fogy el a bér és *hétfőn* heveri ki a munkás vasárnapi mulatozását, természetesen jövedelme rovására és családjának kárára.

A szombat esti és vasárnapi dobozódást és tékozlást követő hét a sanyarúság, a koplalás, a testi erők apadásának ideje, a gyermekek fejlődésének megöloje. Szóval a mostani szokás a legtöbb esetben a munkás anyagi kárára, testi erőinek pusztulására, lelki tehetségeinek eltompulására vezet, nem is szólván a minden ország talpkövének, a tiszta erkölcsnek megfertőzéséről. Hogyan kívánjuk tehát az ily egyéntől azt, hogy hazáját szeresse, ha a maga kisebb hazájának, családjának testi és lelki, anyagi és erkölcsi javát is szentségtörő kezekkel tépi szét?

E siralmas állapot megszüntetésére vonatkozó javaslatom abból áll, hogy a munkások hetibére a hét derekán, csütörtökön estve, (hetivásár előtti napon) fizettessék ki és a másnapi munka a rendesnél 2 órával később kezdődjék, amely javaslatom elfogadása a következő előnyöket biztosítja:

1. *Pénteken, illetve hetivásár napján, amikor minden élelmi cikkből a készletek nagyobbak, az árak sokkal olcsóbbak mint vasárnap. Nem lévén másnap ünnep, kevesebb alkalom lenne az összes heti-jövedelemnek egyszerre való elköltésére.*

2. A megmaradott összegből házi szükségletre több jutna a feleségnek, aki megvehetné a következő hétre való élelmi és egyéb szükségleti cikkeket, ezzel a megélhetés legalább egy hétre sokkal inkább biztosítva lenne, a gyermekek iskola-szükségletére vagy ruházatára így inkább maradna valami, a legrosszabb esetben is mintegy vasárnapig, tehát 2-3 napig legalább, emberhez illőbben élne a család.
3. A vasárnapi bő költsékezésre kevesebb pénz maradna, s így az a nap inkább megszentelhető lenne, jutna idő a templomra, erkölcsi épülésre, építő olvasmányra és valóban pihenőre is fordíthatnák a munkások a vasárnapot. A mostani káros mulatozások helyett, józanabban töltvén a napot, megnyugosztalnák kifáradt tagjaikat, a szesz mámorea helyett üde levegőt élvezhetnének és üdőbb lelkülettel, kinyugodott testtel kezdenék meg a beálló hét munkáját.
4. Ily intézkedés azon célból is óhajtható, hogy létezése folytán a *vasárnap délelőttre összetorlódott kereskedelmi forgalom áttételnék a hét más napjaira*, s ekképp egyrészt könnyebben volna megvalósítható a *vasárnapi munkaszünet kibővítése*, illetőleg annak meghosszabbítása a kereskedelemre vonatkozólag, mivel ez esetben délelőtti 10 órától fogva az üzletek bezárása minden nehézség nélkül lenne foganatosítható, másrészt a forgalom helyesebb megosztása által megszűnnék a kereskedésekben a most különösen hétfőn és szerdán általánosan tapasztalt pangás. A forgalom tehát csonkítást nem szenvedne, csupán a vasárnapi munka a forgalmi napokra háramlana át.

Ezt azt intézkedést ugyan minden munkaadó külön-külön is életbeléptethetné, de sajnos, a munkaadó és a munkások közötti pusztán dologi és jogi viszony, a személyes érdeklődés által ország-szerte még nem nemesült erkölcsi viszonyná, tehát az egyöntetűség elérésére a magas minisztériumtól kell az intézkedéseknek származniok.

Régmúlt idők felfogásai rég letűntek. Ma becsületes ember nem osztja Arisztotelész nézetét, aki a munkást lelkes szerszámnak tartotta. Ma törpe lélek írja csak alá Cicero felfogását, aki a kisebb kereskedő foglalkozását „alacsonynak” bélyegezte.

A modern kor munkása a természet megfélemezett szellemeit diadalmi kocsijához kötötte s úgy halad át a föld felett, hogy meghódítsa azt.

A modern kor kereskedője a kultúra képviselője, tagja annak a tisztes testületnek, amely a világtörténelem kezdetétől fogva egymáshoz csatolta a népeket és azt az érzést plántálta és ápolta a szívekben, hogy a népeknek szükségük van egymásra. Ez által vált a kereskedelem erkölcsi orgánummá, még pedig nemcsak egy nép, de az egész emberiségre nézve.

Hogy a modern kor munkás és kereskedelmi alkalmazottja hivatása eme magaslatára juthasson, támogatásra van szüksége.

E támogatást és istápolást én Nagyméltóságodtól kérem alázattal. Kérem nevezetesen azt, hogy kegyeskedjék elrendelni, miszerint jövőre csütörtökön, azaz hetivásár előtti napon, ne pedig szombaton vagy vasárnapon szolgáltatassák ki az iparos- és kereskedő-munkaadók a heti bört és a napszámot a munkásoknak.

Bár ez alázatos kérvényt csak csekély személyem írta alá, bátorságomat az fokozta javaslatom beadására, hogy indítványom a köztudat és közóhaj kifejezése.

Alázatos javaslatomat, mely a közjó előmozdítására van irányozva, Nagyméltóságodnak kegyelmes voltába ajánlva, maradtam legmélyebb tisztelettel . . . ”

Ugyané tárgyról előadást tartottam a *Pozsonyi Toldy-körnek* a ligetfalusi Westen-féle zománcédénygyárban 1905. november 18-án rendezett estéjén. Címe: „*A bérfizetés napjának megváltoztatása*”. Az előadás tartalma főbb vonásokban a következő:

„. . . Az utolsó évtizedekben, de különösen az utóbbi években új, frissítő szellem vonult végig a művelt világon, mely nagy kultúrmunkára készítette a társadalmat, az államokat. Jelentős alkotások, pl. a német szociális törvényhozás, voltak eredményei ezen új szellemnek és ma már általános jelszó, sőt még ennél is több, valóságos zászló lett a *szociális reform*, melyet lelkesedéssel kell követnie minden igazságosan és humánusan gondolkozó embernek, mert a szociális reform az emberiség legnagyobb haladását jelenti.

Mit használnak a technika s az egyéb tudományok terén elért találmányok, mit használ a városok kápráztató fénye, mit használnak a művészet remekei, ha az emberiségnek csak nagyon kis

része élvezheti őket, ha nem az általánosságnak a kincsei? És íme a haladásnak soha sem nyugvó szelleme e tekintetben is utat tört magának a szociális igazságosság felé. A kezdet már megvan. A jég meg van törve, a hullámok felszabadulva a tél páncéltakarója alól mind merészebben csapkodnak; az emberiség nézetei s érzelmei mindinkább megváltoznak, a régi idők elavult, korhadtt elvei romba dőlnek. De, amint mondtam, ez csak a kezdet, a céltől, a tökéletes szociális igazságtól, mely mint a felkelő nap első sugara világít felénk, még nagyon messze vagyunk.

A szociális reformtörekvés az ethikai, az erkölcsi kultúrának az alkotása, mely az emberek boldogságát és jólétét akarja megalapítani. Az erkölcsi törvények azt parancsolják, hogy az erős segítse a gyengét, hogy a munkát a *megérdemelt* jutalomban részesítsük, hogy mindenkit tiszteljünk, aki hasznos dolgot művel. Ennek a megvalósítása érdekében együtt kell működnie az államnak és a társadalomnak. Számptalan olyan kérdés és reform van, amely kiváló jelentőségű. Ilyen a rokkantságnak, a munkásosztály szellemi képzésének, a munkások egészsége védelmének, a munkabérnek, a munkás-otthonoknak s a *bérfizetésnek* a kérdése is, amelynek megvalósítása – az én hitem szerint – előnyös és hasznos volna a munkásságra.

A munkásosztály, – amely, mint már több ízben hangsúlyoztam, forrása a modern kultúrállamok és nemzetek erejének, gazdagságának és hatalmának – a jövőben folyton növekvő jelentőséggel fog bírni. Szüntelenül arra kell azonban törekedni, hogy a munkásosztály *szellemi erői kiműveltessenek, fizikai erői pedig megőriztessenek*. A munkásnak, aki manapság bármely szakmában, az egészséget fenyegető dolgot végez, mindent el kell követnie egészsége megóvására, mindenképp előtt azonban törekednie kell olyan *életmódot* folytatni, mely elvesztett erejét pótolja, idegrendszerét erősen és frissen fenntartja. Vannak egyes iparágak, melyek a munkás számára egészségügyi szempontból egyenesen a legnagyobb veszedelemet jelentik. Sajnos a munkásvédelem ezen terén sem történt még semmi Magyarországon és mindig csak azt mondják, hogy a munkás egyelőre életmódjával iparkodjék ellensúlyozni a szenvedett károkat, ha nem akarja fiatalon befejezni az életet.

A rendes, erkölcsös élet, kiadós táplálkozás és lehetőleg az alkoholtól való tartózkodás, – ezek azon eszközök, amelyek a leghathatósabban megóvják a testet, a fizikai és szellemi erőket a káros behatások –

tói. A statisztika számokkal bizonyítja, hogy a tuberkulózisnak legnagyobb részt a munkások esnek áldozatul. És ez könnyen érthető. A munkásnak- egész testi erejét meg kell feszítenie, munka közben leginkább rossz, poros vagy különböző ártalmas gázoktól megmérgezett levegőt kell szívnia. Teste sok energiát, meleget, izomszubsztanciát veszít. Ha mindezt nem a leghamarább és a leg- tökéletesebb módon pótolja, a szervezet mindinkább romlik, gyengébb és ellenállásra képtelenebb lesz a betegségek csirái és gerjesztői, a tüdővészbacillusok, a meghúlések, különféle katharrusok stb. ellen s a legjobb talajt szolgáltatja azon betegségi anyagoknak, melyekkel különösen a városban a műhelyek levegője telítve van. A munkásnak a teste melegéből való veszteséget jó táplálékkal kell behoznia, tüdejét friss, egészséges levegőnek beszívásával kell erősítenie, idegeit pedig nyugalom által, vagy ha alkalma van, a szellemet képző, felemelő szórakozással kell egészségben tartania. Sajnos a legtöbben, vagy legalább sokan épen az ellenkezőjét teszik. Szabad idejüket nem testük és szellemük edzésére fordítják, hanem a kocsmák és ivók káros levegőjében töltik el és emellett az úgynevezett fizikai élvezetek legveszedelmesebbikét, az *alkoholt* élvezik.

Vannak munkások, akik egész keresetüket alkoholra költik, családjukat elhanyagolják, szellemileg és erkölcsileg mindig mélyebbre sülyednek és ily módon nemcsak az államnak és az emberi társadalomnak, hanem a tisztességes munkásosztály jó hírnevének is kárára vannak. Ezek a legnagyobb ellenségei a munkásságnak és ilyen romlott egyének miatt a derék munkások millióinak kell türniök osztályuk lebecsülését.

A munkások összességének, az államnak, az emberiségnek érdekében tehát törekednünk kell utat és módot találni az alkoholizmus vétkének elkerülésére addig is, míg minden ember nem áll a műveltség és tudás oly magas fokán, hogy maga meg tud mindent helyesen ítélni és maga találja meg azt a fonalat, mely nem a posványba, hanem verőfényes magaslatra vezet.

Tehát e kérdésben is szociális reformra van szükség, amely reformot én a *bérfizetésnek szombatáról a hétnek egy másik napjára*, mondjuk *csütörtökre való áthelyezésében* látom.

Megemlítem, hogy ez iránt Magyarországon már évek óta folyik a mozgalom, az eredmény azonban igen csekély, mert a szociális reformokra nálunk eddig kevés súlyt fektettek. Én magam

tervezetet nyújtottam be évek előtt az ügy érdekében a belügy-minisztériumnak, a pozsonyi kereskedelmi alkalmazottak egyesülete pedig körlevélben hívta fel rá a többi minisztériumok, a hazai kereskedelmi és iparkamarák figyelmét. A legtöbb kamara pártolta az eszmét, sok munkaadó, nagyiparos, és kereskedő is, akik közül különösen a pozsonyi *Forray* Béla urat kell kiemelnem, mellette nyilatkozott és propogált, de a megvalósítás még várat magára. Most Pozsony város jóléti bizottsága jelentős lépést tett ebben a fontos ügyben és reméljük, hogy a munkaadók meg a munkások is méltányolva a tervezett intézkedés hasznos voltát, siettetni fogják annak meghonosítását. Talán tudják, tisztelt jelenlevők, hogy mily őszintén tisztelem és nagyrabecsülöm én a munkásnépet. És éppen ezen derék és tisztességes munkások számára tartom célszerűnek, sőt szükségesnek, hogy a bérkifizetésnek szombatról egy más napra való áttétele révén a munkásság tekintélyének és jó hírének megsértése el legyen kerülhető. Sajnos, vannak gyenge akaratú, idegbajos, sőt észbelileg is gyenge egyének, akik a szombat estét és a vasárnapot az alkohol élvezete közben kihágásokra használják fel, családjuk tagjaival rosszul bánnak, az utcákat és utakat veszélyessé teszik, egész kerestetüket méltatlan módon elpazarolják. Ezekről *el kell venni az alkalmat*, hogy az alkohol mértéktelen élvezetének adják magukat. Hány családot lehetne ily módon a biztos romlástól megmenteni! Ez a szociális reform a külföldön, számos helyen (pl. Németországban, Angliában, Svédországban, stb.) nagy sikerrel van meghonosítva és a hozzá fűzött összes várakozásoknak minden tekintetben megfelelt. Ez ugyan erkölcsi és fizikai presszió sok emberre, hogy ne hódolhasson az alkoholizmusnak s a korcsmai életnek. Mert este korán ágyba kell feküdni s pihenni, ha másnap tiszta fővel s erős karral akarjuk a munkát folytatni. Es így a korcsmázásra, a mértéktelen ivásra nem marad idő.

Eme rendszabály tehát azon munkások érdekében történik, akiknek kevés a jellemzilárdságuk s azon munkások érdekében, akik ugyan kifogástalan életmódot folytatnak, de akinek jó hírét együtt hurcolják meg a romlott existenciákéval.

Mindenekelőtt tehát ezen reformnak erkölcsi, szociális és gazdasági tekintetben való fontosságára kell utalni. Megemlítem azt is, hogy a mondjuk például csütörtökön történő bérkifizetés a pénznek egyöntetű és sokkal *tágasabb körben* való forgalmát eredményezné. Mert tagadhatatlan tény, hogy sokan a munkások, sőt a hivatal-

nokok közül is már szombaton este és vasárnap elköltik keresetük legnagyobb részét kocsmákban, kávéházakban stb. Ha azután egyéb szükségleteikre semmi sem, vagy kevés marad, azokat ebből a kevésből kénytelenek fedezni. Hányan vannak, akik az élelemre, ruházatra, lakásra, az otthon berendezésére épen csak a legszükségesebb összeget hagyják meg. A pénz tehát csak egy-két foglalkozási ágbeliekhez, leginkább az italmérőkhöz folyik, a többi iparágaknak, a kereskedőknek, kisiparosoknak, stb. vajmi kevés jut a munkabérekéből. Ez nagy befolyással van az ország általános gazdasági életére. A pénznek az a feladata, hogy folyton forogjon, kézből kézbe vándoroljon, így van a pénz hivatva a jólétet terjeszteni, új tőkét teremteni és a nemzeti vagyont gyarapítani. E feladatának azonban csak úgy tesz eleget a pénz, ha forgásában – valamint a szívből minden irányba folyik a vér – minden termelő a földművelés, az ipar, a kereskedelem, minden dolgozó polgár résztvesz. Ha tehát a munkás ahelyett, hogy bérének nagy részét kocsmákban és mulató helyeken költse el, több pénzt fordít majd a jó táplálkozásra, lakása szépítésére, szellemi képzésére, mint eddig, akkor az állam egész gazdasági élete felvirágozhatik és megerősödhetik.

A bérfizetés napjának kérdése tehát, amint az előadottakból láthatták, a *legfontosabb* szociális kérdések egyike. Minden társadalomtudósnak, a társadalomnak, a munkaadónak és maguknak a munkásoknak is szent kötelességük ezt a reformot propagálni és megvalósítását követelni.

A bérfizetésnek szombatról egy másik napra való áttétele maga után vonná még a *vasárnapi piac* élénkségének a megszűnését is. Az élelmi szereket és egyéb dolgokat olcsóbban lehetne akkor beszerezni, mert a fogyasztás nem szorítkoznék kizárólag a néhány vasárnap délelőtti órára. Mennél nagyobb a kereslet, annál magasabbak az árak; a vasárnap délelőttöt mindenki bevásárlásra használja fel, tehát e napon drágább is minden.

Ez ismét két kiváló szociális mozzanat. T. i. a *teljes vasárnapi munkaszünet* megvalósítása és az *élelmi szerek árának olcsóbbodása*. A teljes vasárnapi munkaszünet a kereskedelmi alkalmazottak és a magánhivatalnokok érdekében volna kívánatos, akiknek e tekintetben rosszabb a helyzetük; mint a munkásoknak. A bérfizetés napjának megváltoztatása az egyedüli eszköz a teljes vasárnapi munkaszünet keresztülvitelére, ami pedig szép haladást jelentene a társa-

dalmi és gazdasági reformtevékenység terén. Évek, évtizedek óta folyik már »a mozgalom Magyarországon is a teljes és általános vasárnapi munkaszünet meghonosításáért. Ha az ipari és kereskedelmi üzemben megvalósul a bérfizetés reformja, akkor egy *csapásra* a legfényesebben meg volna oldva a tökéletes vasárnapi munkaszünet kérdése is. És ha vasárnap a piac és a kereskedelem szünetel, ha ez a nap tisztán a pihenésnek, szórakozásnak és szellemi képzésnek lesz szentelhető, akkor a nemzet és az állam ismét csak nyert, mert az emberek testileg és szellemileg erősebbek, szociális tekintetben, megelégedettebbek, erkölcsileg pedig nemesebbek lesznek. ...”

*

*

A csütörtöki bérfizetés az *alkoholizmus* ellen való küzdelem egyik főfegyvere és melegen ajánlom propagálását a „*Good-templar*” egyesület jóindulatába, valamint mindenekelőtt belügyminiszterünk, gróf *Andrássy* Gyula úr, ő nagyméltóságának figyelmébe, aki élénk szociális érzékének már számos közhasznú jelét adta.

Európában már sok helyütt vitték keresztül e reformot. Ausztriában, Német- és Svédországban különösen és mindenütt rendkívül üdvösnek bizonyult. Erre vonatkozólag szerkesztett memorandumom hazánk sajtója és az Országos Iparegyesület is rokonszenvvel karolták fel és készséggel támogatták. Ha erre vonatkozólag *országos akciót* csinálnunk sikerül, bizonyára nagyiparosaink is készségesen fogják üdvözölni ezt az intézményt, melynek keresztülvitele semmiféle nehézségbe nem ütközik; hiszen csak arról van szó, hogy szakítani kell egy régi szokással, s hogy ez nem valami nagy dolog, bizonyítja azon tény, hogy hazánkban már is számos iparvállalat nem fizeti többé szombaton a munkabéreket.

Ezzel kapcsolatosan egy másik intézkedésnek rendkívüli fontosságára is kell rámutatnom, ez pedig annak elrendelése, hogy a *pálinkamérések vasárnap teljesen zárva tartandók*, és ha a bérfizetési nap szombatról csütörtökre áthelyeztetnék, úgy *csütörtökön is*, délután 5 órától egész péntek reggelig. Ezek az intézkedések kiegészítő részeit teszik az előbb tárgyalt reformnak, melynek főcélja pro primo az alkoholizmus elleni harc, s ennek segélyével a nép anyagi és erkölcsi viszonyainak javítása és nemesítése.

Egy harmadik hasonlójellegű intézkedés Pestvármegye törvényhatósági bizottságának ama határozata, mellyel elrendelte, hogy *vasárnapokon és nagyobb ünnepeken* reggel 9-től délután 4-ig *a korcsmák zárva tartandók*, a *pálinkamérések* pedig e napokon *föl sem nyitandók*. Pozsony város jóléti bizottsága tavaly hasonló célú indítvánnyal lépett a törvényhatósági bizottság elé, melyet ez elfogadott s jóváhagyás végett a kormányhoz fölterjesztett. Reméljük, hogy feladatának magaslatán álló kormányunk ezt a határozatot mielőbb jóváhagyja.

A vasárnapi munkaszünet.

égezetül legyen szabad arra utalnom, hogy a **vasárnapi munkaszünetre** vonatkozó újabb propagandának, a melynek szociális jó hatását néhány év óta országszerte élvezzük, szintén e sorok írója volt egyik legelső és legszívósabb kezdeményezője. Erre vonatkozólag 1899. augusztus havában tettem – mint a *Pozsonyi Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesületének* elnöke – fölterjesztést a belügyi és a kereskedelmi miniszterhez. Címe: „*Javaslat a vasárnapi munkaszünet kibővítése és a hétköznapi záróóra szabályozása tárgyában.*”

Én az angol minta szerint elrendelendő **teljes vasárnapi munkaszünet** alapján állok.

A szóban levő fölterjesztés szövege ez:

„Megcáfolhatatlan tapasztalati tény az, hogy úgy testileg, mint szellemileg tönkre megyünk, ha a munka idejét egy nyugalmi nap által mindig újra meg nem szakítjuk. Szüksége van pihenés napjára az *egyéni* é] étnek, de szüksége a *társadalmi* életnek is. A testi és a szellemi erők idő előtt felemészthetők, ha a természet emez isteni rendjét figyelmen kívül hagyjuk; de kárt vall a családi és társadalmi élet is, még pedig annyival inkább, mert korunkban mindinkább fokozódik a munka, mind nagyobb mértékben veszi igénybe erőinket és a családtagokat mind jobban elvonja a háztól. A szellem elhal, a kedély üres és sivár lesz, önzés és anyagias irányzat jut ott uralomra, ahol nincs meg a nyugalomnak és a csöndnek napja. Angolország, Skótország és Amerika nagyon helyesen cselekesznek, amikor a vasárnapi nyugalmat oly szigorúan megtartják. Tudják, hogy attól függ jólétük és boldogulásuk. Népeik már régóta fölemészthettek volna, ha a modern ipar zúgó gépezetét a hatalom szava időnként el nem hallgattatná.

Az újabb német törvényhozás elve szintén az, hogy *államilag kell megvédeni a rendelkező és alkalmazott munkaerőket vasárnapi dolgoztatás ellen.*

Örömmel veszi észre tehát minden magyar hazafi, hogy nálunk is mind több és több intézkedés követeli a vasárnap megszentelését, mert hiszen népünk jövője jó részt ettől függ.

Nem tagadható el azonban, hogy a magyarországi intézkedések ez irányban *fogyatékosak*. Fogyatékosak különösen a kereskedők és a kereskedelmi alkalmazottak szempontjából, amely tény a következő körülményekkel legyen szabad igazolnom:

Kereskedőink a mai rendezetlen állapotok miatt reggel 5 és 7 óra között kezdik meg napi munkájukat, a mely a sebtében való megebédelés idejét leszámítván, szakadatlanul tart esti 9-10 óra utánig. Hat napi erőltetett és értelmileg is végzett munka után jön a vasárnap, amikor ismét csak déli 12 órakor szűnik a terhes munka. A kereskedőknek és a kereskedelmi alkalmazottaknak tehát egyéb szabad idejük nincsen, mint a vasárnap délután, amely sem testi pihenésre, sem lelki üdülésre, sem erkölcsi épülésre nem elégséges, nem alkalmas. Amennyiben pedig a kereskedelmi alkalmazottak csak néhány osztály elvégezése után lépnek a kereskedői pályára, hézagos képzettségüknek pótlására a vasárnap délután keretén belül nem is gondolhatnak. Mindezen bajok gyökeres orvoslása egyedül és kizárólag a *teljes vasárnapi munkaszünet* kötelezővé tétele által lehetséges ugyan, de a kereskedők kérése ennél kevesebbre szorítkozik. A kereskedők óhajta ugyanis az, hogy az üzletek hétköznapokon esti 8 órakor, vasárnapokon és Szt. István napján pedig délelőtti 10 órakor záródjanak.

Felmerül azonban az a kérdés, vajjon nem szenved-e a kereskedelem és a közönség a vasárnapi munkaszünet kibővítése és a hétköznapos záróra szabályozása által? A kereskedők nyugodtan felelik, – hogy nem, mert hiszen minden jólétkü és nemesebben gondolkodó háziasszony és egyéb vevő a szükséges háztartási és egyéb cikkek beszerzéséről figyelmesebb körültekintéssel, a jelzett üzleti órák keretén belül könnyen gondoskodhatik.

Nem tagadható azonban, hogy a fogyasztó közönségnek van egy számottevő része, mely fáradtságos heti munkája után való keresményét csak szombaton este, avagy éppen vasárnap délig kapja meg, és jobb alkalom hiányában a jelen körülmények között kényyszerítve van, szombat este szükségleteit a legközelebb eső külvárosi

kis üzletekből felemelt árakon, más élelmi szereket meg a vasárnap, általában drágának ismert piacon beszerezni. E nyomasztó helyzetből azonban könnyű a kibontakozás, amelyre nézve külön is beadott kérelmem röviden azt óhajtja, hogy az állami és magánvállalatoknál az eddig szokásban levő szombati bér, illetve napszám kifizetéseket magas miniszteri rendelet, illetve országgyűlési határozat útján beszüntetni, és azokat a szegény nép jól felfogott érdekében a hét derekára, illetve csütörtökre, (szóval hetivásár előtti napra) áttenni kegyeskedjék.

Ezenkívül az úgy teljes rendezésére még az is kívánatos lenne, hogy a munkaadók mintegy önként, a most szombat estén szokásban levő korábban való munka beszüntetése helyett, inkább a hetivásárok délelőttjén 1-2 órával később kezdessék meg a munkát, aminek kieszközlésére szintén Nagy méltóságod nagybecsű támogatását kérem.

Amennyiben pedig a magas kincstár jó példával előljárni hivatott, kegyeskedjék odahatni, hogy a dohányelárúsítással mellékesen foglalkozó üzletek is köteleztessenek a jelzett záróórák betartására, mert hiszen azon üzletekben a dohány elárusítás úgylis a mellékes cikk; s a dohányárusítási engedély is csak kivételesen adatott.

Tény az, hogy kereskedőinknek nagy többsége, az izraeliták tetemes részével, jelenleg is minden kényszer nélkül szívesen eltérne a most uralkodó rossz szokásoktól, de az elfajult versenytől való féltében, károsodástól tartva, nem teheti; elkerülhetlenül szükséges tehát az egyöntetű eljárás elérhetésére, hogy az intézkedés felsőbb helyről származzék.

Az iparosok megnyerték a hétköznapi munka korlátolását és a vasárnapi egész szünetet. Ha az ő helyzetük helyesen és indokoltan a magas minisztérium közreműködése mellett, ily tetemes javulásban részesült, ugyanezen alapon feltétlenül kívánatos lenne, a kereskedőkre és alkalmazottjaikra nézve is elrendelni, hogy az üzletek országszerte hétköznapokon esti 8 órakor, vasárnapokon és Szt.-István napján pedig déli 12 óra helyett d. e. 10 órakor záródjanak.

Ha valamely országnak, úgy a mi édes hazánknak van égető szüksége a kereskedelmi osztály nagyfokú emelésére, annál is inkább, mert az eddig figyelemre nem méltatott közgazdasági mulasztásokat a kereskedők segítségével lehetséges pótolni, ami pedig

a mai munkaviszonyok következtében nem várható. Hiszen a kereskedelmi alkalmazottak az eddigi szokások mellett testi és lelki erejüket túlfeszítvén, időnek előtte kidőlnek a hasznos munkások sorából, s aki közülök életben marad is, testi és lelki erőiben rokkanttá lesz. E szomorú körülménynek róható fel az is, hogy a gyakorlatilag működő kereskedelem szolgálatába kevesen, az intelligensebb családokból pedig csak elvétve állanak. Szépen mondja Elliott angol költő:

Légy üdvöz vasárnap! nyugodalom napja!
Városok lármáját csenddé varázsolod,
Megáll a kerék, és ha te akarod
Szünetel a pöröly, s a boltok ajtajára
Szelíd csendnek terjeszkedik szárnya.

Oh vajha a magyar kereskedőhöz is beköszöntene a vasárnap, hozván néki mindazt a boldogságot, ami a kalmár aranyánál felette drágább: testi pihenést, lelki üdülést, erkölcsi épülést! . . .

*

A vasárnapi munkát tiltó 1891: XIII. t.-cikket közvetlenül megelőző rendelkezést a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonzosságáról szóló 1868: LIIL t.-c. 19-§-ának második bekezdése tartalmaz. Ezt, valamint a kihágásokról szóló büntetőtörvénykönyvet tartalmazó 1899: XL. törvénycikk 52. §-ának idevonatkozó rendelkezését az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről szóló 1891: XIII. t.-c. is hatályban tartja. (7. §.)

A törvény egyéb fontosabb rendelkezései a következők:

Vasárnapokon, valamint szent István király napján, mint nemzeti ünnepen, a magyar szent korona országainak területén az ipari munkának szünetelnie kell. Kivételt képez az üzleti helyiségek és berendezések tisztántartásához és helyreállításához szükséges munka.

Az ipari munkának szünetelése legkésőbb vasárnap reggeli 6 órakor kezdődik és megkezdésétől számítandó 24 óráig, de legalább is a szüneti napot követő reggeli 6 óráig tart.

A *kereskedelmi miniszter* felhatalmazást nyert, hogy saját hatáskörében rendeleti úton *határozza meg azokat* az iparnemeket, melyeknél azért, mert az; üzem félbeszakítása lehetetlen, illetőleg a folytonos üzembentartást a fogyasztó közönség vagy a *közforgalom igényei* vagy hadászati s egyéb közérdek megkövetelik, az ipari munka a megjelölt szünnapokon is végezhető. Ugyancsak a kereskedelem-ügyi miniszter állapítja meg rendeletileg azon módokat, melyek mellett lakásokon, segédek és tanoncok igénybevétele nélkül dolgozó kisiparosok a munkaszünet alól *felmenthetők*. A miniszter köteles azonban ezen rendeleteket,

illetőleg az ezeken eszközölt módosításokat utólagosan az országgyűlésnek bemutatni.

Azoknál az iparnemeknél, melyeknél az ipari munka vasárnapon is végezhető, köteles az illető iparúzó munkásainak olyatén felváltásáról gondoskodni, hogy a munkások legalább minden hóban egy teljes, vagy minden két hétben egy fél vasárnapon munkaszünetet élvezzenek.

A törvény 1891. július 15-én lépett hatályba.

Módosításának előkészítése az 1904. év folyamán vette kezdetét és azóta két irányban folyik; egyfelől abban az irányban, hogy rendeleti úton minő intézkedések teendők addig, míg a kérdés újabb törvényhozási rendezése lehetséges lesz, másfelől abban az irányban, hogy ez a rendezés mily irányban, minő elvek alapján volna keresztülvendő.

Az 1906. év folyamán Petrozsény, Vulkán és Lupény hunyadvármegyei községek, továbbá Fiúme város ipari és kereskedelmi alkalmazottai, az ottani iparosok és kereskedők tekintélyes része által is támogatva, azt a kérést terjesztették a kereskedelemügyi miniszter elé, hogy a határszéli községekre fennálló kivételes rendelkezés, mely szerint ott az ipari és kereskedelmi elárúsítás vasárnapokon és szent István napján az ország egyéb részeire nézve megállapított záróórán túl délutáni öt óráig végezhető, rendeleti úton megszüntetessék.

Ennek a kérelemnek a kereskedelmi miniszter eleget is tett, minek következtében az említett községek és Fiúme város területén az ipari és kereskedelmi elárúsítás vasárnapokon és szent István napján – az egyes üzletágakra nézve fennálló általános érvényű kivételektől eltekintve – csupán délelőtt tíz óráig végezhető.

Ez a rendelkezés később az ottani érdekeltség sürgető és erélyes fel szólalására *Pozsony* városára is ki lett terjesztve.

Megemlíthető ehelyütt, hogy a törvényhatóságok nagy része s néhány egyesület az utóbbi években mozgalmat indított a vasárnapi munkaszünet rendelkezéseinek az *italmérési üzletekre* való kiterjesztése tárgyában.

Az idevonatkozó felterjesztéseket a kereskedelemügyi minisztériumban, az 1891. évi XIII. t.-cikk módosítására vonatkozó munkálatok rendjén, beható tárgyalás alá vették.

*

*   *

Az 1891. évi XIII. t. c, mely az ipari munkának *vasárnapi szüneteléséről* szól, az én javaslatomban foglalt elveknek csak korlátolt módon tesz eleget. Hasonlóképen a törvényben foglalt felhatalmazás következtében később kiadott miniszteri rendeletek sem elégítik ki a szóban levő intézményhez fűződő jogos kívánalmakat.

A mindmáig tényleg fennálló állapotoknak az idézett javaslatommal való összehasonlítása kellő világításba helyezi azt a kérdést, hogy *milyen* legyen a vasárnapi munkaszünet, hogy tőle üdvös hatást várhassunk a szociális fejlődés terén.

E kérdésre vonatkozólag nagyon érdekes és tanulságos dr. *Mandello* Gyula jogtanárnak, az ismert közgazdasági szakírónak állásfoglalása. *Mandello* ugyanis ezt írja:

„A vasárnapi és ünnepnap szüneteknek szociálpolitikailag leg-helytelenebb törvényhozási alakja az, amely, sajnos, hazánkban is megvan, ahol elvileg ki van mondva a vasárnapi szünet, de ez elv alól kivételek rendeleti úton oly számban és módon vannak meg-állapítva, hogy tulajdonképen alig nagyobb az a vasárnapi szünet, melyet a munkásság a törvény uralma alatt élvez, mint amilyen neki azelőtt is törvény nélkül osztályrészül jutott.

A vasárnapi munkaszünet törvényhozási szabályozásának a következő szempontokat kellene figyelembe venni: Csak az a vasár-napi munkaszünet bír értékkel, amely legalább is szombat este, vagy már délután kezdődik és hétfő reggelig tart és ahol még a szombat esti bérfizetés is úgy van szabályozva, hogy az a vasárnapi szünetet meg ne rövidítse. Kivételek csakis technológiai okokból, közszük-séglet miatt és aránytalanul nagy kár kikerülésére engedélyezendők. A technológiai okokból adandó kivételeknek valóban csakis azt a szükséges üzemfolytonosságot szabad figyelembe venni, amely 7 napnál hosszabb időt igényel; 2-4 napig tartó üzemek úgy be-rendezhetők, hogy a vasárnap szabadon maradjon. Oly kivételek engedélyezésénél, ahol egyes iparágakban bizonyos munkák elvég-zése engedélyeztetik, szigorú elbírálást igényel, vajjon az ily munká-latok tényleg technológiailag szükségesek vasárnap is, de különösen kerülendők oly kifejezések, mint „a legszükségesebb munkák elvég-zése”, melyek számos visszaélésre nyújtanak módot. A közszükséglet miatt adandó kivételek különösen a forgalmi eszközökre, vasútra, postára, távírdára vonatkoznak, de itt is, amint azt az angol vasúti menetrendek, vagy a belga vasárnapi bélyegek mutatják, a kor-látozások lehetőek. Az aránytalanul nagy kár kikerülésére adandó kivételek tulajdonképen nem technológiailag indokoltak, hanem csak gazdaságilag. Itt is a szociálpolitika engedményt kénytelen tenni a létező termelési rendnek, de fontos, hogy valóban nagy károk ki-kerülésére és nem nyereségtől való elesésre adassanak ily kivételek. Felette fontos törvényhozási intézkedés volna, hogy ott, ahol vasár-napon mégis dolgoznak a munkások, a munkások kellő kárpótlásban részesüljenek oly értelemben, hogy ők más napon csoportos fel-váltás alapján pihenjenek, úgy hogy elvileg mégis a hónapnak négy napja számukra szabad maradjon.

A munkaszüneti védelemnek legmesszebbre vitt alakja az, amely csak Amerikában és Ausztráliában fejlődött ki, ahol ugyanis évente 2-3 heti szabadságot nyernek a munkások anélkül, hogy ezért bérüktől teljesen elesnének. Amennyire elismert a mai társadalomban évi szünidőnek szükségessége a szellemi munkások számára, olyannyira bír az fontossággal a korunkban folytonosan növekedett munka-intenzitás miatt az egyéb munkások számára. Itt azonban természetesen csakis vállalkozói jóléti törekvések, kevésbé törvényhozási intézkedések nyújthatják a megfelelő eredményt.”

A MUNKAKÖZVETÍTÉS.

*

legjelentősebb szociális feladatok egyike a *munkaközvetítés* ügyének kielégítő rendezése. Ez elől nem szabad egy községnek sem elzárkóznia, e tekintetben áldozatok hozatalától sem szabad visszariadni. Törekedjék tehát minden egyes község *saját erejéből* munkaközvetítő hivatalt szervezni és felállítani. A 10.000-nél nagyobb lakószámmal bíró községeket kivéve, ne várjanak és ne kérjenek ehhez állami szubvenciót. Ezt a terhet el kell és el lehet vállalni *minden községnek*; hisz csak *saját érdekét* szolgálja vele és az áldozat nem oly túlságos, hogy meghozatala lehetetlen volna. Esetleg a pótdadó emelésével lehet ily intézményeket teremteni, akár az ipari, akár a mezőgazdasági munkások számára. A befektetett tőke busásan meg fogja hozni gyümölcseit.

*

E tárgyban már 1898-ban dolgoztam ki törvényjavaslatot, a melyet föl is terjesztettem a magy. Kir. Belügyminiszterhez. Onnan a kereskedelemügyi minisztériumhoz tették át az ügyet. Az eredeti javaslat szövege ez:

Munkaközvetítés iránti törvényjavaslat.

(Fölterjesztetem a m. k. belügyminiszterhez 1898-ban.)

1.§.

Minden önkormányzatú város polgármestere, és minden megye alispánja, valamint a kereskedelmi- s ipari-kamarák, nemkülönben a belügyminiszter, nyilvántartják az illető város s megye, illetve az országban lakó munkásokat vagyis azokat, kik kézi munkából élnek, de nem szolgálatban álló cselédek s az illető községben rendszerint tartózkodnak.

2. §.

A nyilvántartás eszközölhetése végett ezen törvény életbelépte után a belügyminiszter haladéktalanul részletes utasítással felhívja a polgármestereket és alispánokat, hogy a területükön levő munkásokat a városi statisztikai hivatalnok, illetve a rendezett tanácsú városok polgármestere, úgy a szolgabírák felügyelete alatt a községi (kör-)jegyzők, a községi bírósággal közreműködésével, a 3. §. szerinti jegyzék rovatainak megfelelően írják össze. Ezen összeírás egy példánya az illető községben megőrzendő, a másik példány a polgármesternek, illetve az alispánnak terjesztendő fel.

Ezen jegyzék a következő rovatokból állana:

8. §.

a..... városi
 ..... megyei .....járási
 ..... községi

munkásoknak

19..... évi jegyzéke

1. sorszám. A munkás neve.

2. „ Férfi 12-16 éves, 16-20 éves, 20-nál idősebb.

3. „ Nő 12-16 „ 16-20 „ 20-nál „

4. §.

A polgármester és az alispán még a következő rovatokból álló jegyzéket készítteti el.

a) *Polgármester,*

A városi 19..... évben összeírt munkások jegyzékének kivonata.

Összes szám férfi.....nő

12-16 éves, 12-16 éves,

16-20 „ 16-20 „

20-nál idősebb, 20-nál idősebb.

Jegyzet.

b) Az *alispán* ugyanezt, a megfelelő változtatással*

5. §.

Az alispán és polgármester a 4. §. szerinti jegyzék egy-egy példányát a belügyminiszternek felterjeszti és az önkormányzatú városoknak és megyéknek, úgy a kereskedelmi és iparkamarának megküldi.

6. §.

Az első összeírásnak, a belügyminiszternek ezt elrendelő utasításától egy hó alatt minden községben meg kell történnie s az alispán és polgármester tartoznak a 4. §. alattinak megfelelő kivonatot a 5. §-ban említett hatóságoknak további 15 nap alatt megküldeni.

7. §.

Jövőben az első alkalommal készített jegyzéket az újabbí tényleges állapottal megegyeztetni és kiegészítetni kell, akik elhaltak, elköltöztek vagy munkaképtelenek lettek, azokat törölni, illetve ezen megjegyzést a „Jegyzet” rovatba, az illetőnek neve után beígatni, az újabbakat pedig külön jegyzékbe foglalni kell.

8. §.

Ennek eszközölhetése végett a polgármester a statisztikai hivatalnak, az alispán pedig a községi (kör-) jegyzőknek a részletes jegyzéket minden év januárhava végéig kiadja, a statisztikai hivatalnok, illetve jegyzők, utóbbiak a községi bíró és esküdtek közreműködésével a jegyzéket a következő február hó 20-ig kiigazítják és pótolják s a polgármester, illetve alispánnak visszaterjesztik, akik a 4. §. szerint kivonatot elkészítve február 28-ig az 5. §-ban elsorolt hatóságoknak megküldik.

9. §.

A polgármester és a községi (kör-) jegyzők tartoznak időközben is mindenkit a részletes jegyzékbe bejegyezni, aki munkába állt, akár önként jelentkezett, akár más úton tudták meg azt róla.

10. §.

A polgármester és az alispán tartozik a kivonatos kimutatás minden példányán kitüntetni, hogy a területén összesen hány iparos és gyáros s nagyobb birtokos átlag összesen hány munkást foglalkoztat.

A munkátadók és a munkások száma csak egy-egy összegben teendő ki.

11. §.

A részleges jegyzéket a hivatalos időben bárki megtekintheti s abból az adatokat kijegyezheti.

12. §.

A munkaadók írásbeli keretére a polgármester és az alispán írásbelileg sürgősen tartoznak válaszolni.

13. §.

A munkaadók, ha nem egyesén fordulnak a munkásokhoz szerződés végett, úgy a kereskedelmi és iparkamara közvetítését vehetik igénybe, mely megbízott tagja által haladéktalanul tartozik a munkásokkal érintkezni, és a szerződést lehetőleg megkötni.

14. §.

A községi (kör-) jegyző, az önkormányzatú és r. t. városok statisztikai hivatalnokai két feljegyzési könyvet tartozik vezetni: a munkások és a munkaadók részére, melyekben különösen ki kell tüntetni a hozzájuk forduló egyes munkásokat, vagy azok csoportját, illetve munkást kereső munkaadók nevét és lakását, valamint azt is, mily nemű és korú munkást és hányat óhajt és esetleg mily napszámmal fogadni. – Tartozik továbbá a munkaadókat és pedig nemcsak a jelentkezőket, hanem másokat is a munkakeresők neme, kora és számáról értesíteni; szóval lehetőleg azon igyekezni, hogy a munkások foglalkozást találjanak.

15. §.

Az ezen törvényből folyó bárminemű intézkedésért nem jár semmiféle díj vagy bélyeg, csakis a kereskedelmi és iparkamarát igénybevevő munkaadó tartozik a kamari megbízott kész kiadását és mérsékelt, a kamara szabályrendeletében meghatározandó napi díját megfizetni.

Az ezen törvényből folyó levelezés postadíjmentes. Budapesten központi munkaközvetítő hivatal létesítendő, mely a városi és községi munkaközvetítő hivatalok fölött állván, az ipari és mezői munkásokra vonatkozó közvetítési ügyet vezérelné, ellenőrizné és az egész országra nézve a munkaközvetítési statisztika központjául szolgálna. A férfi és női munkások ügyei külön-külön szekciók által intézendők.

16. §.

E törvény végrehajtásával a belügyminiszter bízatik meg.

17. §.

E törvény szentesítése után két hónapra lép életbe.

Megokolás.

Hazánk egy részében aránylag sok a munkáskéz, más részében meg kevés, s az eddigi tapasztalat azt bizonyítja, hogy ez beavatkozás nélkül magától kiegyenlítést nem nyer, sőt az látszik, hogy míg egyfelől a föld tulajdonosa nem tudja kellőleg munkáját végeztetni, néhol aránytalanul nagy, másutt kicsi a napszám, addig másfelől sokan kivándorolnak, mert elégséges foglalkozást otthon nem találnak. Már ez maga kényszerít arra, hogy ezen állapoton okvetlenül segítsünk, hogy a föld egyrésze munkáskéz nélkül, ember pedig kenyér nélkül ne maradjon.

De a munkások kisebb csoportja, sőt az egyes ember irányában is az összesség érdekében áll a gondoskodás.

Hogy a munkát közvetíteni helyes, üdvös, sőt szükséges, azt bővebben indokolni felesleges.

A munkanélküliség mélyreható százados bajoknak kútforrása. Helyes és könnyen eszközölhető munkaközvetítés által a mind nagyobb hullámokat verő modern társadalmi mozgalomnak, mely a béke, jog és közmívelődés alkatrészeit veszélyeztető irányban halad és fejlődik, hathatós gátat lehetne elébe állítani. A külföldi államok legnagyobb része évek óta törekszik ezen kiváló jelentőségű kérdés megoldását legalább is megközelíteni. Svájcban a munkahiányból eredő nyomor megghiúsítását a munkanélküliség elleni biztosítás útján kísérelték meg. Bern városában keletkezett 1892-ben az első ily célú biztosítóintézet, újabban St. Gallenben, mely szép sikerrel működik. Ezen utóbbi úton és módon azonban csak igen nagy áldozatok árán lehetne talán valamit elérni, és a munkások is megterheltetvén, az egész intézmény fenntartása, ellenőrzése rendkívül bonyodalmas és költséges lóvén, felette nehéz volna a kitűzött célt még csak meg is közelíteni. Németországban hatósági munkaközvetítő intézetek szerveztettek egyes városokban, melyek fényes eredményt mutathatnak fel, ott 1896-ban a munkátkeresőknek több mint 90 százaléka nyert ezen hivatalok ügyes, gyors, célszerű közbenjárása folytán elhelyezést.

Franciaországban a munkanélküliekről különféleképpen gondoskodnak. Vannak egyesületek, melyek a munkanélkülieknek pénzbeli támogatást nyújtanak bizonyos időn át, míg alkalmat találhattak munkaszerzésre. Itt találunk munkásházakat (Depots de mendacitó), melyek 1808 óta léteznek (jelenleg több mint 30), s

hol munkában részesülnek a foglalkozás nélküliek s bért és ingyen lakást kapnak. – Létesítettek azonfelül magánegyesületek is (Parisban 22 és a provinciában 18), melyek munkával látják el (favágás, kőfaragás) a keresetnélkülieknek, ha nem is tetemes, de mégis számba vehető részét.

Nagyobbmértvű munkahiány esetén a városok, jelentékenyebb összegek áldozása által különféle közgazdasági és technikai munkálatokat végeztetnek a nyomor enyhítése céljából.

A közvetítés mikéntjében az lehet kérdés, hogy a munkás és esetleg munkaadó együttesen, vagy pedig a község vagy az állam intézze-e azt?

Legtermészetesebbnek látszik azt a közvetlenül érdekelt felek: a munkás és munkaadóra bízni. De ennek akadálya lenne az, hogy valóságos hivatalt s állandón szolgálatra készsége feltételezne a közvetítés munkája, azt pedig költséges volna miatt a munkás nem viselhetné, ha pedig a terhet kizárólag a munkaadók viselnék, akkor meg attól lehetne tartani, hogy azok befolyása túlsúlyra emelkednék és a munkások érdekét háttérbe szoríthatná.

A községi kezelés elfogulatlanabb lenne, de ennek helyi érdeke illetve tevékenységi köre igen szűk lenne.

Az állami ellátás leginkább felelne meg a célnak, mert az egyenlítheti ki leginkább az ország különböző viszonyait és képes a kellő adatot nagyobb körben gyűjteni és rendelkezésre bocsátani. Ennek azonban hátránya az, hogy a helyi kínálat és kereslet igényeit nem elégíthetné ki elég fürgén.

Legcélszerűbbnek mutatkozik az állami és a községinek egyesítése: mert

1-ször az állam az egész területén lévő munkásokat és pedig egyöntetűen képes összeírni és nyilvántartatni, s a közvetítést magasabb szempontból és a központból tervszerűen az egész országra tekintettel szervezni, irányítani, ha kell; a községi pedig a helyi érdeket szolgálhatja jobban és pedig az állam szolgáltatva hivatalos adatok segítségével is.

2-szor. Az se hagyható figyelmen kívül, hogy az uralkodni kezdő felfogás úgyis az államtól várja és annak feladatául tekinti ezen közreműködést, végül társadalmunk, hazai viszonyaink legalább ez idő szerint s tán utóbb még kevésbé reményelhetik állami befolyás nélkül e kérdésnek megoldását.

Ezért ajánlom ezt a rendszert!

Legalkalmasabb közegnek ajánkozik városban a statisztikai hivatalnok foglalkozása miatt, kisebb községekben pedig a jegyzőnél lehetetlen alkalmasabbat találni!

A szolgabíró sok községre terjedő hatósága miatt igen is összpontosítaná s a folyton hullámzó apadást és szaporodást lehetetlen, hogy annyi községre a megkívántató módon kitüntethesse.

Az ügy fontossága azonban és egy-egy megye tekintetének áttekinthetése, szükségessé teszi az alispán felügyeletét s annak kezében a központosítást.

A munkáskérdés helyes megoldása: a munkásnak elfoglaltsága, a *közérdek* kívánalma s így azt államilag minden lehető módon kell támogatni, azért a közvetítésnek teljesen ingyenesnek kell lennie; csakis egy esetben szorítanám s csakis a munkaadót, de akkor sem az állam javára fizetésre, ha t. i. bármily okból a kereskedelmi s iparkamara segélyét venné igénybe, ami valószínűleg igen gyéren történék.

*

Budapesten alig két évvel az én javaslatom fölterjesztése után, azaz 1900. március 15-én nyílt meg az első magyar *ipari munkaközvetítő intézet*. Korábban csak ipartestületek, ipartársulatok, szak- és munkásegyletek foglalkoztak a maguk természetesen szűkebb hatáskörében ipari munkaközvetítéssel, s ezek éppen korlátolt hatáskörüknél fogva nem segíthettek a munkát keresők zömén.

A budapesti munkaközvetítő intézet szervezete lényegesen eltér a külföldiektől, amennyiben sem állami, sem nem városi, hanem *állami, városi és érdekeltségi együttesen*. A hivatalt ugyanis *közösen* tartják fenn a kereskedelemügyi miniszter, a székesfőváros és a budapesti kereskedelmi és iparkamara.

Működésének első – csonka – évében 85.243 munkás fordult az intézethez elhelyezésért. A nagy álláskereslettel szemben tényleg csekély kínálat mutatkozott. A munkaadók 34.910 állást jelentettek be; a munkaközvetítés azonban csak 19.922 esetben sikerült. Természetesen a közvetítés teljesen ingyenes.

Az 1901. év adatai már az intézetnek valamivel nagyobb igénybeviteléről, s a közvetítésnek jóval nagyobb sikeréről tanúskodnak, mint az első év adatai. 1901-ben az intézet 25.857 férfimunkásnak, 3456 női munkásnak és 1971 férfi és női tanoncnak közvetített helyet.

1902-ben a sikeres közvetítések száma még jobban emelkedett: férfi-munkást 28.709, női-munkást pedig 3951 esetben juttatott alkalmazáshoz az intézet.

1903-ban a budapesti munkaközvetítő intézet forgalma újabb emelkedést mutat, amennyiben 32.099 férfimunkást sikerült elhelyeznie, a 73.851-re rúgó kínálat 43.46%-át s a 44.159-et tevő kereslet 72.68%-át. A női munkások közül 4713 kapott az intézet révén munkát.

Az 1904. évi működés alig lépte túl a megelőző év kereteit; a kereslet, kínálat s a sikerült közvetítések száma is körülbelül akkora volt, mint 1903-ban. (72.982 főnyi kínálat, 43.528-ra rúgó kereslet s 32.220 elhelyezés.) Jele ez annak, hogy ipari viszonyainkban az 1904. év semmi jelentős fordulatot nem hozott, sem érezhető föllendülést, sem számottévvő hanyatlást.

1905-ben a budapesti munkaközvetítő intézet forgalmában a férfimunkánál csekély emelkedést, a nőimunkánál és a tanoncközvetítés terén hanyatlást látunk. Elhelyezést nyert 32.910 férfimunkás, 690-nel több mint 1904-ben, s 5690 nőimunkás, tehát 160-nal kevesebb, mint az előző évben.

Az 1906. év adatai a munkát keresőket illetően némi csökkenést, a munkást keresők tekintetében pedig jelentékeny emelkedést mutatnak. Az intézetnél 71.248 munkakereső férfimunkás jelentkezett, 2032-vel kevesebb, mint 1905-ben, a munkaadók által keresett férfimunkások száma viszont 42.043-ról 47.717-re emelkedett. A tényleg alkalmazást nyert munkások száma 36,254 volt. (1905-ben 32.910.) Minthogy a munkáskereslet emelkedik, a kínálat pedig csökken, természetesen a munkakeresők mindnagyobb százaléka nyer alkalmazást.

A munkát kereső nők száma 8668, a munkaadók részéről keresett női munkások száma 9028, végül az elhelyezett munkásnők száma 7125 volt. A tanoncközvetítés terén a munkáskereslet egyre nagyobb arányban nő, a kínálat ellenben évről-évre csökken.

A férfimunka terén az egyes iparcsoportok közül legtöbb munkaközvetítés fordult elő a ruházati iparban, amennyiben 1906-ban 13.462 szabó, cipész, fodrász stb. jelentkezett munkáért s ezek közül 9839 alkalmazáshoz jutott. Az építő-iparban 12.095 volt a jelentkező és 6451 az elhelyezett férfimunkások száma; a fémiparban 11.303 munkát kereső közül 4611 kapott foglalkozást. A női munkások közül a ruházati iparban 1771 jelentkezett munkáért és 1514

nyert elhelyezést, túlnyomó részben fehérnemű- és ruhatisztító-műhelyekben.

Ennyit a budapesti munkaközvetítő hivatal eddigi fejlődéséről. Visszatérve e sorok írójának 1898-ban megkezdett propagandájára, mely az intézménynek *országszerte* leendő *általánosítását* célozta, meg kell említenem, hogy 1902-ben a következő *nyílt levelet* intéztem dr. Láng Lajos akkori kereskedelemügyi miniszterhez.

„Kegyelmes uram!

A munkaközvetítés a leghasznosabb és legszükségesebb szociális és közgazdasági reformok egyike. Ezen intézmény hivatva van egyrészt a munkanélküliséget enyhíteni, másrészt a munkaerő értékének érvényrejutását elősegíteni és szabályozni. A kereslet és kínálat azon közgazdasági tényezők, melyek valamely tárgynak vagy az ember szellemi és fizikai munkájának becsét, illetve értékét meghatározzák s kiszabják. A munka fontos termelési tényező és mint ilyen a kultúrállamok életében a legkiválóbb szerepre van hivatva s kell, hogy az, ki produktív és közhasznú munkát végez, a megfelelő díj- és jutalomban részesüljön és hogy annak, ki szellemi vagy fizikai erejét és tehetségét hasznosan érvényre juttatni kívánja, alkalom nyújtassék eme törekvésének teljesítésére. Ez az erkölcsi törvények és a humanizmusnak egyik lényeges követelménye.

A modern kor haladó szelleme és iránya a *munkaközvetítésben* talált egy hathatós eszközt és fegyvert a munkaerő védelmezése és kellő érvényesülésének lehetővé tételére. Az állam és a társadalomnak kötelessége tehát odahatni, hogy ezen intézmény mielőbb megvalósuljon és azután minél nagyobb mérvben fejlesszessék. Németországban hatósági munkaközvetítő intézetek szerveztettek a nagyobb városokban, melyek fényes eredményt mutathatnak fel.

A német birodalomban 1896-ban a munkát-keresőknek több mint 90 százaléka nyert ezen hivatalok közbenjárása folytán elhelyezést.

Németországban minden városban, melynek 10.000-nél több lakosa van, munkaközvetítő hivatal létezik. Mily számos esetben lehet a szegény keresetnélküli munkás sorsán segíteni a helyesen és célszerűen szervezett és vezetett munkaközvetítés által. De nemcsak a munkás érdekeinek, hanem az ipar egészséges fejlesztésének szempontjából és nagyobb-mérvű társadalmi és közgazdasági válságok kikerülése végett is szükséges és üdvös. ezen intézménynek mielőbbi létesítése a nagyobb ipargócponatok – és az oly városokban, hol túl sok vagy túlkeves a használható munkás anyag.

Előfordul az is, hogy az iparüzemekben egyes munkahelyek betöltése rögtön szükséges, melyeknek vakanciája az üzem menetét esetleg megakadályozhatná, vagy bizonytalanná tehetné. Mily megmérhetetlen haszonnal, illetőleg előnnyel jár ilyenkor a pillanatnyi segély.

A munkaközvetítés az egyes községek terheit is redukálja. Tudjuk, hogy minden község köteles a kötelékébe tartozók anyagi megélhetéséről gondoskodni, nagyobb községek, hol több a munkátlan, vagy nem bárminemű munkára alkalmas egyén, a munkaközvetítés útján keresethez juttathatnak számos oly embert, kit különben eltartani volnának kénytelenek. Én, e sorok szerzője, már évek előtt felterjesztettem egy speciális törvényjavaslatot ezen tárgyban kormányunkhoz, melyben munkaközvetítő hivataloknak mielőbb létesítését, minden város és nagyobb községben, indítványoztam. A budapesti hivatalon kívül azonban eddig még más nem lett felállítva.

1900 és 1901-ben fordultam *Hegedűs* Sándor kereskedelmi miniszterhez, hogy szervezzen ily hivatalokat az ország kiválóbb iparvárosaiban és Pozsonyban is. Hegedűs kijelentette, hogy hajlandó egy ily hivatal létesítéséhez Pozsony város számára hozzájárulni és hogy ezen intézmény decentralizálása mielőbb fog foganatosítani. A miniszter erre vonatkozó leiratára a pozsonyi ipar- és kereskedelmi kamara be-

hatóan tárgyalta e kérdést és azt javasolta, hogy az ipari munkásokra vonatkozó közvetítéssel a pozsonyi ipartestület, a kereskedelmi alkalmazottakra nézve pedig a pozsonyi kereskedelmi alkalmazottak egyesülete bízassék meg.

Az ipar és kereskedelmi kamara, valamint a város is készségesen fognak hozzájárulni e terhek részbeni viseléséhez, ha az állam is hathatós támogatásban részesítendi ezen az állami érdekek tekintetéből is kiváló horderejű és jelentőségű intézményt.

Felkérem ezek után Nagyméltóságodat, ki már eddigi tevékenysége által is hervadhatatlan érdemeket szerzett iparunk felvirágoztatása és a szociális reformok fejlesztése ügyében, méltassa nagybecsű figyelmére a Pozsonyban létesítendő munkaközvetítési hivatal kérdését és legyen oly kegyes ezen ügyet hazai iparunk érdekében mielőbb elintézni”.

Az idézett nyílt levélben kifejezett propagandának csakhamar meg volt a hatása annyiban, hogy *Láng* Lajos kereskedelemügyi miniszter *elvien* bizonyos számú *vidéki* munkaközvetítő hivatal felállítását határozta el. A kormánynak 1902. évi jelentésében erre nézve a következő passzus fordul elő: „Azon jelenség, hogy az intézet által betöltött helyeknek több mint negyede állandóan a vidékre esik, mindinkább sürgössé teszi a közvetítésnek a vidéken való szervezését. Ez irányban az előmunkálatok már a lefolyt évben befejeztettek, sőt megindítottak a tárgyalások egyelőre 11 vidéki munkaközvetítő intézet felállítására iránt az érdekelt kereskedelmi és iparkamarákkal és törvényhatóságokkal. Az erre vonatkozólag kidolgozott tervezet szerint az intézetek fentartási költségeit ugyanis az állam, az illető város és az illető kereskedelmi és iparkamara egyenlő arányban viselnék, míg a felszerelés költségét egészen az állam fedezné. Ez intézetek egyébként a budapesti intézet mintájára lesznek szervezendők.”

Alighanem csak a pártpolitikai viszonyok ziláltságának tudható be, hogy négy éven át ezen a téren semmi sem történt. A fővárosi munkaközvetítő hivatal szépen fejlődött, a *vidéken* azonban hasonlócolú állami intézmények nem létesültek.

1905-ben végre a vidéken, és pedig *Pozsonyban* és *Temesvár* ott, két új munkaközvetítő-intézet létesítettett és pedig a budapesti munkaközvetítő-intézet alapításánál követett elvek szerint, vagyis a fenntartási költségek egy harmadrészét az *állam*, egy harmadrészét az érdekelt *város* közönsége és egy harmadrészét az illető *kereskedelmi és iparkamara* viseli.

A *pozsonyi* munkaközvetítő-intézet 1905. március hó 15-én kezdte meg működését. Az első – csonka – évben az intézetnél 4631 állást kereső férfimunkás jelentkezett, kik közül 1645-öt sikerült elhelyezni. Női munkás ugyanez idő alatt 350 jelentkezett, elhelyezést nyert az intézet útján 87. A fiútanoncnak készülő 47 jelentkező közül az intézet közvetítése folytán 14 jelentkező jutott helyhez, két nő közül pedig egy.

A *temesvári* munkaközvetítő-intézet 1905. augusztus hó 17-én kezdte meg működését s így ez évben folytatott tevékenysége csak mintegy négyhavi időtartamra terjed ki. E négy hó alatt a férfi-munka körében a kereslet 1458, a kínálat 953 volt; elhelyezést nyert 565 férfimunkás. A női munka körében a kereslet 132, a kínálat 73 volt; elhelyezést nyert 38 női munkás. Fiútanoncnak jelentkezett 9, állást kínált 61 mester, közvetített 2. Női tanonc jelentkezett 5, elhelyezést nyert 2.

A kielégítést nem nyert munkakereslet nagyszámát különösen a mesterséget nem tanult munkások képezték, kiket a csekély számban bejelentett munkakínálat folytán nem lehetett elhelyezni.

A közvetített állások az egyes iparágak között a következőkép oszlottak meg: Asztalos 136, cipész 73, szabó 59, kereskedelmi alkalmazott 32, fodrász 29, mázoló és szobafestő 21, kovács 19, lakatos 19, bádogos 18, kárpitós 10, hentes 10, szolga 28, napszámos 15, pincér és csapos 23.

1906-ban a *pozsonyi* munkaközvetítő-intézetnél 5478 férfimunkás jelentkezett állásért, kik közül 3098 nyert elhelyezést. A női munkakeresők száma 173 volt és ezek közül 70 nyert elhelyezést. Az intézet ezenkívül 21 fiútanoncot közvetített. Tanoncot az év folyamán 125 iparos keresett ugyan, de az intézet ezen igényeket alkalmas jelöltek hiányában kielégíteni nem volt képes.

A *temesvári* munkaközvetítő-intézetnél az 1906. óv folyamán munkáért jelentkezett összesen 4047 munkás, közöttük 193 női munkás, 34 fiú és 5 leánytanonc. Ezzel szemben az álláskínálat száma összesen 2692 volt. Az intézet elhelyezett 1703 férfimunkást,

65 női munkást és 26 fiútanoncot. A munkáért jelentkezők 44'3°/₀-a jutott az intézet útján munkához, míg ellenben a munkaadók megrendeléseinek 66.8%-a nyert kielégítést.

Legújabbban (1907) *Brassóban* is létesült munkaközvetítő-intézet.

Büszkeségemre szolgál, hogy ennek a nagyfontosságú szociális intézménynek propagálása is hazánkban *Pozsonyból*, az én szerény működésem színhelyéről indult ki. 1898-ban megkezdett akcióm folytán több érdekes és értékes cikk látott – Budapesten és Pozsonyban – napvilágot. Így 1899. december 23-án dr. *Hefty* Frigyes tanár a „Hazánk” című fővárosi lapban a következő cikket közölte.

A munkaközvetítés.

Annyit beszéltek, írtak már e tárgyról szakértekezleteken, tudományos könyvekben, a napi sajtóban, hogy szinte fölöslegesnek látszik újra hozzá szólni. Általánosan elismerik az intézmény szükséges voltát, mert hivatva van a szociális kérdések legfontosabbjainak egyikét megoldásához közelebbre vinni. Elismerik, hogy ez intézmény létesítése a humanizmus egyik legszebb megnyilatkozása és hogy kötelessége úgy az államnak, valamint a társadalomnak egyaránt odahatni, hogy az intézmény mihamarabb életbeléptessék és hogy azt erejük erejével fejlesszék. S ha sokáig késett is hazánkban a jó gondolat megvalósulása, habár sok mindenféle vizsálynak kellett még bekövetkeznie – de hát elvégre a hivatott tényezők is bár nem annyira ösztönszerű jóindulatból, mint inkább a viszonyok kényszere alatt azon meggyőződéshez jutottak, hogy a munkásokról való gondoskodás tekintetében, hazánkban is azon modern államokhoz kell sorakoznia, a melyek a munkáskérdés megoldásával komolyan foglalkoznak.

A december elején a munkaközvetítés ügyében megtartott *ankét* elé terjesztett, és az ezen ankét által elfogadott tervezet, azonban még csak mintegy vázlata azon szervezetnek, amellyel ezen országos, tehát nem csupán székes-fővárosi probléma majdan végleg fog rendeztetni.

Az állam – sajna – ez alkalommal is megint csak azon álláspontra helyezkedett, hogy extra Budapest non est Hungária, és ezen polgártársainnak százezreire életkérdést képező oly kiválóan fontos ügy országos rendezése helyett beérte azzal, hogy a székes-fővárost, no meg egyéb hasonló szegénysorsú központi testületeket majdan magas segélyében részesítendő – quasi mintegy közvetítő hivatalt létesítsen Budapesten, melynek példájára azután majd a vidéki városok és azok területei az önszegély elve szerint hasonlóan szervezzék és valósítsák meg a munkaközvetítés ügyét.

Bár nem lehet szándékunk még az illetén részleges kezdeményezés elvitázhatlan érdemeit kicsinyelni, még sem hallgathatjuk el, hogy ne emlékezzünk meg azok törekvéséről, akik a munkaközvetítés országos rendezését javasolták, lényegében ugyan hasonló szervezést ajánlván, mint a minő alapon immár létesül a budapesti munkaközvetítő hivatal: ámde szerintük az egész szervezet *szélesebb alapra* fektetendő, főleg azon gyakorlati oknál fogva, miszerint az *egész ország* munkásosztálya quasi egy egyetlen nagy testületet képezzen, úgy hogy a fővárosi munkásság is ezen szervezendő testületnek csak egy bizonyos hányadrésze legyen, s hogy tekintet nélkül külön vagy magasabb kvalifikációjára, szóval minden szeparatistikus érdek kizárásával, ép úgy ráutalva legyen a vidéki iparban való foglalkoztatásra, valamint viszont a vidéki munkásság állandó nexusban maradjon a fővárosban virágzó iparvállalatok munkásosztályával és így a főváros és vidék ipara vállvetve egyaránt ráutalva legyen és maradjon az egész országban szétszórta élő és tengődő munkaerőkre.

Ezen helyes alapelv képezi vezérfonalát azon törvényjavaslatnak, melyet a hazai munkásügy egyik legbuzgóbb bajnoka és szószólója, törökkanizsai *Schulpe* György pozsonyi lakos 1898. év tavaszán az akkori belügyminiszternek átnyújtott, a kitől azon határozott biztatást nyerte, hogy a javaslatában lefektetett alelvek, nem csak hogy a kormány teljes rokonszenvét is bírják, hanem a lehető legrövidebb időn belül számíthatnak a megfelelő megvalósulásra is.

Ezen biztatás csakugyan teljesült is azon egyetlen eltéréssel, hogy az amúgy is-túlterhelt belügyi tárcától két szakminiszter vette át a terv megvalósításának nagy munkáját, midőn is elébb a *földművelésügyi* tárca bölcös és előrelátó képviselője, a gazdasági munkaközvetítés ügyét rendezni sietett, míg immár a *kereskedelmi* szakminiszter szintén kezébe vette az ipar és kereskedelmi munkaközvetítő intézmények létesítését. A mezőgazdasági munkaközvetítés rendezésénél azonban kellő tekintettel voltak annak szervezői arra, miszerint a sikeres megoldás itt már csak a munkaadók és munkaerők összeségének bevonásával érhető el.

Ha ugyanily elvi alapon szervezettek és országszerte mindenütt egy időben léphetnek életbe a kereskedelmi és ipari munkaközvetítő hivatalok – úgy ezen nagy fontosságú kérdéssel is már a megoldás útján haladnánk, a mi már egy-magában az elégtelenségig folytonos hangoztatásának főrugóját elnémitotta volna.

A *Schulpe*-féle javaslat legelső sorban organizálja a szükséges munkásstatisztika első és folytatólagos föltételét és nyilvántartását. Tagadhatatlan, hogy már ebben a tekintetben is jóval messzebb menő intézkedéseket kivan, mint a minőkkel a budapesti munkaközvetítő hivatal megkezdi működését. Kiterjed ugyanis *Schulpe* a foglalkoztatott munkaerőkre is, míg a budapesti munkaintézmény csakis a munkanélkülieknek szánja működését, még pedig oly határozott nagy reményektől eltelev, hogy *Lung* városi tanácsnok úr a munkanélküliek jajveszékülésére biztatóbb választ már nem is vélt adhatni, minthogy rámutatott a szervezés alatt levő munkaközvetítő hivatalra, mint a mely hivatal életbeléptetésével „a munkanélküliek helyzete is javulni fog”.

A fővárosi munkanélküliek összeírásával, előjegyzési lapok kiosztásával, választmányi ülések megtartásával, illemszabályzata kidolgozásával és több e

féle szép és mulatságos dolgok segítségével tehát a bölcs tanácsnok úr nézete szerint, a munkanélküliek sanyarú helyzetén majdan segítve lesz! – Valóban: *difficile est satyram non scribere*.

Csodálatos logika: Ugyanaz a főváros, mely a be nem töltött munkahelyek országszerte leendő összeírása előtt, még a főváros utcáinak gyorsabb tisztítására, hóhantolására stb. akarja a fővárosban csavargó és ilyen munkára is használható munkanélkülieket alkalmazni, nem is szólván arról, hogy az elébb-utóbb amúgy is elodázhatatlanná váló közmunkálatok végeztetésével már most is adhatna a munkanélkülieknek keresetet – egyesegyedül a budapesti munkaközvetítő hivatal felállításával proklamálja fentnevezett egyik tanácsnoka által ezen munkanélküli tömegnek majdan leendő foglalkoztatását és boldogítását!

De térjünk vissza tárgyunk szorosabb fejtegetésére: a *Schulpe-iéle* javaslat ismertetésére. Az egyes városi és községi előjárók, illetőleg a statisztikai közegeken felül ő is a kereskedelmi és iparkamarák közreműködését óhajtja. Kívánja továbbá a két nem külön-külön kiszolgálását, a közvetítő hivatal díjmentes működését, végül pedig tervezi a Budapesten felállítandó központi hivatal létesítését, melynek feladata lenne, hogy a városi és községi közvetítési hivatalok fölött állván, az ekkép szervezett közvetítési ügyet vezérelje, ellenőrizze és az egész országra vonatkozólag a közvetítési statisztika központjául szolgáljon. Egyúttal pedig legyen a Budapesten lakó munkások főközvetítési hivatala is, stb.

A mint látjuk, a Schulpe-féle javaslat ugyan nem maradt meddő tervezet, mert *meriteitek* ugyan *belőle*, egyelőre azonban csakis a budapesti közvetítési hivatalra vonatkozó részének, a ráruházandó feladatok másik felét, megteremtven elébb a központi felügyelő-hivaltat, hogy majdan évek, esetleg csak évtizedek múltán szervezzék a felügyelendő hivatalokat: a vidéki közvetítési ügyet. Kiszemelték tehát a drágakövű gombot, hogy majd a posztót később szerzik meg és a gombhoz való kabátot azután készíttetik.

De ismétlem, hogy e cikk keretében nem az első lépés tapogató bizonytalanságát és hiányos voltát akarjuk feltüntetni – mert a Budapesten létesítendő munkaközvetítő hivatal szervezeti szabályzatával talán majdan külön cikkben fogunk foglalkozni, – hanem igenis rámutatni kívánunk arra, hogy volt és van a munkaközvetítés ügyének a fentebbiekben ismertetett céltudatos, szakavatott és melegszívű *előharcosa*, kinek terve az ügy *országos szervezését* javasolta és a nehéz kérdés egyedüli célszerű megoldásának módozatait is előadta. Schulpe ezen tervének ma még csak egyik kevésbé fontos része készül megvalósulni, - míg az ügy terjes elintézése egyelőre tovább is mint a jövő zenéje zeng a munkásügy igaz barátainak a fülében.

Dr. Hefty Frigyes.

*

*

Nem kevésbé érdekes és figyelemreméltó *Jankó* Zoltán pozsonyvárosi aljegyzőnek – a Pozsonyban megjelenő „Nyugatmagyarországi Híradó” 1906. április 8-iki számában megjelent – következő cikke is:

A munkaközvetítés.

A munkás a nagyipar ikerestvére.

Minden időben, még a rabszolgaság idejében is voltak olyan szegény emberek, akik jogilag szabadok voltak ugyan, de izomerejüket valamely ellenszolgáltatásért másoknak adták bérbe és így többé-kevésbé a mai bérmunkás fogalma alá eshettek. Ez azonban csak kivételes jelenség lehetett, mert tulajdonképpeni bérmunkáról még a céh-rendszer korában sem lehet szó. A mesterlegények ugyan szintén fizetett munkásai voltak a céhbeli mesternek, de egymáshoz való viszonyuk távorról sem hasonlított a mai munkaadó és munkás viszonyához. A segédet erősebb kötelek fűzték mesterükhöz, viszont a mesternek is szigorúbb kötelezettségei voltak segédjével szemben. A munkát és munkabért a céh szabályai rendezték és ami a legfontosabb: a segéd béke-tűréssel viselte sanyarú sorsát, mert rá nézve a mesterlegénykedés csak átmeneti állapot volt, meg volt annak lehetősége, hogy idővel *önállóvá* teszi, *mesterré* küzdi fel magát. A munkás és munkaadó nem képvisel két külön egymással ellenség gyanánt szembe néző osztályt, hanem csupán ugyanazon foglalkozási ágnak két külön lépcsőfokán állottak: a munka ugyanazon *egy* úton karonfogva járt a tőkével,

A gazdasági viszonyok fejlődésével a vezetés mindinkább átmege a tőkére és lassan, észrevétlenül kijegecesedik a *vállalkozó* típusa, aki magához ragadja és szervezi a gazdasági termelésnek mind a három tényezőjét: a természetet, tőkét és munkát. Ezzel egyidejűleg a régi gazdasági rend munkásai előtt *bezárul az önállósítás lehetőségének kapuja*.

A gazdasági élet ezen határoszlopánál a tőke és a munka útjai elválnak. A tőkének segítségére siet a munkás legfélelmeesebb versenytársa: a gép, amelylyel kivívja terjes szabadságát és függetlenségét a munka fölött. A tőke hatalmára támaszkodó vállalkozót nem kötelezi semmiféle céhszabály munkásával szemben: *vásárolja a munkát ott*, ahol *legolcsóbban* kínálják neki. Felszabadul ezen új gazdasági rendben a munkás is: szabadon választhatja meg, hogy kinek és milyen áron bocsájtja árúba munkáját, de e szabadság gyümölcseit nem élvezheti, mert a szabad verseny a munka bérét az életfentartási szükségletek minimumára szorítja.

Az új gazdasági rend tehát *áruvá* teszi az emberi munkát, amelynek, mint minden más jószágnek, piaci ára az árképződés törvényei szerint a kínálat és kereslet viszonyához alkalmazkodik.

Ezzel a legszélesebb alapon megindul a tudomány egyik legfontosabb problémájának, a bortörvénynek kutatása. Számos elmélet merül föl, de valamennyi közül kimagaslik a *Ricardo* nevéhez fűződő elmélet, amelyet *Lassale* találóan nevezett a *munkabér vastörvényének*.

Az az elmélet is abból indul ki, hogy a közgazdaságnak jelenlegi szervezete mellett az emberi munkaerő a piacon kínált és keresett árú. A munkás az eladó, a vállalkozó a vevő és mivel mindenütt, ahol a verseny szabad folyását semmi sem akadályozza, a jószágok természetes árát a termelési költségek szabják meg: a munka jószág ára, a munkabér is a termelési költségek szerint alakul. De mi a munka termelési költsége? Ha például valamely gőzgép munkájának kutatjuk a termelési költségeit, e költségekben benne lesz mindennek előtt a felhasznált kőszén értéke, továbbá az a törlesztési hányad, ami eszterdönként félre teendő és ami annak idején, ha a gép hasznavehetetlenné válik, új gép beszerzésére szolgál. Ennek megfelelően az emberi munka termelési költségét képezi először is az élelmi szerek értéke, amelyre a munkásnak szüksége van, hogy munkaképességét fentarthassa, másodsor azon költségek, amelyek a munkás gyermekeinek fölneveléséhez szükségesek.

A „vastörvény” szerint a munkabér szükségképpen a munkás és családja életfentartásához megkívánt minimális költségekre zsugorodik.

Ezt a munkabér elméletet a tudomány újabb kutatásai megdöntötték. Tartahatatlan volta azonnal szembe tűnik, mert a bérkülönbözetek legegyszerűbb jelenségeit sem vagyunk képesek az elmélet segítségével megmagyarázni. Ha az életfentartás szükségletei az irányadók, mért kellene több táplálék például a gravírozónak, mint a közönséges kézművesnek? Mőrt magasabbak a munkabérek az amerikai egyesült államokban, mint Magyarországon?

Összeomlottak mindazok a munkabér elméletek, amelyek a munkabér törvényét egy okra akarták visszavezetni, de fennmaradt a tudományos vizsgálódás ama kiinduló pontja, hogy a munka is *árú*, tehát áralakulására, vagyis a munkabérre is mindennek előtt ugyanazok a tényezők gyakorolnak befolyást, mint a jószágok áralakulására s amelyeket nagyjában a kínálat és kereslet formulájába foglalhatunk össze. Igen, de ha elfogadjuk is azt, hogy a munka a ma uralkodó gazdasági rend mellett árú, akkor is ez az árú igen sokban különbözik a többi árutól. Különbözik nevezetesen abban, hogy az emberrel elválaszthatatlanul össze van forrva és ennél fogva, mint azt már *Smith* Ádám is mondotta: *a munka igen nehezen szállítható árú*. A munkából nem lehet tartalék-készletké[^] termelni, ezt ládákra csomagolva távol vidékekre elszállítani, mert az, hogy a munkás egyik helyről a másikra költözzék, többféle körülménytől függ. *Függ* társadalmi, nyelvi, éghajlati és más viszonyoktól, függ az idegen ismeretlen szokásoktól és különösen attól, hogy a munkásnak, aki napról-napra él, rendszerint nincsen anyagi megtakarított fölöslege, amiből addig, míg keresetet kap, fentarthatná magát. Szóval szomorú valóság, hogy a mai gazdasági rend mellett a munka árú ugyan, de piaca olyan értelemben, mint a többi árúnak, igen szűk körre szorítkozik és a *keresletnek és kínálatnak árszabályozó munkálkodása bilincsekbe van verve*.

*

Ha e pontnál megállapodunk és keressük az útját módját, hogy a bér-munka helyzetén miként lehetne javítani, az lesz a legtermészetesebb válasz, hogy *lehetőleg*, amennyire a munkának sajátos természete megengedi, el kell

távolítani minden akadályt, amely a munkakínálat és munkakereslet szabad ki-egyenlítésének útját állja, szervezni, kiterjeszteni kell a munkapiacot olyanképpen, hogy lehetőleg nagy területek munkakínálata és kereslete egymásra találjon és így lehetővé váljék a munka árának, a munkabérnek természetes kialakulása.

Ennek az igen nagy és igen fontos, minden izében modern gazdasági kérdésnek áll szolgálatában az *állami ingyenes munkaközvetítés*, amelyet talán éppen azért nem méltatunk érdeme szerint, mert irodafalak között megvonulva *csendben, föltűnés nélkül* teljesíti nehéz feladatát. Nem foglal magában, nem hirdet új gazdasági és társadalmi eszméket, nem küzd a mai kapitalisztikus gazdasági rend ellen, hanem *gyakorlati eszköz*, mely számolva a fennálló társadalmi és gazdasági szervezettel törekszik a bérmunka helyzetét javítani.

Nagyon nehéz volna ez intézmény keletkezésének és fejlődésének ismertetését egy újságcikk keretébe bele szorítani, de ha *egy* magyar lapban szó esik a munkaközvetítésről, nem szabad elhallgatni, hogy ez intézménynek magyar földbe való átültetésére *Pozsonyijai* indult ki a kezdeményezés: törökkanizsai *Schulpe* György terelte rá évekkkel ezelőtt a magyar kormány figyelmét. Az ő lelkes agitációja folytán léptették életbe az első munkaközvetítő intézetet Budapesten és 1905. évi március havában a pozsonyi kereskedelmi és ipari munkaközvetítő-intézetet, amely mostanáig az egyedül ilyenmű vidéki intézet . . .

*

*

*

A munkaközvetítés kifejtett, rendszeres hálózatának válságos ipari viszonyok között rendkívül nagy a jelentősége. A munkaközvetítő intézetek igénybevételére vonatkozó adatok igen tanulságosak, a bajok kútforrásait megvilágítók lehetnek. Sajnos, a budapesti ipari munkaközvetítő-intézet keretén kívül, ipartestületek, munkásszervezetek stb. útján történő közvetítések mérvéről és eredményéről nincsenek megbízható adataink.

*

*

*

A földművelésügyi miniszter 1899. december 28-án 11,180 sz. rendeletével szervezte – miként már említve volt, az én propagandám folytán – a *gazdasági munkaközvetítés* ügyét és pedig olyképen, hogy ezt a községek tartoznak ellátni. Ez csak részben szociális jellegű intézmény, amennyiben a munkát keresőknek is előnyére szolgál, első sorban azonban a munkaadók szükségletére való tekintettel létesült. Rendezett tanácsú városokban s nagy községekben a községi munkaközvetítőt s helyettesét a képviselő-testületnek, a körjegyzőségi munkaközvetítőt s helyettesét pedig a szövetségetts községek képviselőtestülete egyetemének kell kiren-

delnie, rendszerint az előjáróság (tanács) vagy a segéd- és kezelő-személyzet tagjai közül. A vármegye alispánjának jóváhagyásával egyes kis községek külön községi közvetítőt alkalmazhatnak. Az alispán jóváhagyásával közvetítőül közhivatalban nem álló magán-egyének is megválaszthatók. A községi és körjegyzőségi munkás-közvetítő közvetlenül a járási főszolgabíró (polgármester) hatósága alatt áll. A munkasközvetítési feladatok ellátása a megbízott községi tisztviselőnek hivatalos kötelességét képezi s annak elhanyagolása fegyelmi vétséget képez.

A munkaközvetítéssel kapcsolatban megemlítendő a **munka-nélküliekről** való gondoskodás. Svájcban törvényileg szabályozták a munkanélküliség elleni biztosítást. Hazánkban néhány évvel ezelőtt *társadalmi* mozgalom indult meg ez ügyben. A főváros VIII. kerületében a jótékonyági egyesület nyitott is foglalkoztatási műhelyt munkanélküliek számára. Ilyen műhelyeknek minél nagyobb számban való létesítését e műben többször is szükségesnek jeleztem és megsürgettem. Egyébiránt a munkanélküliek ügyének ellátása is első sorban *állami*, illetve *köztörvényhatósági* ügy lenne. Talán ennek is nemsokára megjön nálunk az ideje . . .

MUNKÁSKAMARÁK.

MUNKÁSVÁLASZTMÁNYOK.

Munkáskamarák.

jabb keletű gondolat: a *munkásosztály érdekképviseletét* külön, az állam által elismert szakszervezetre bízni. A terv, dacára e téren tett néhány komoly kísérletnek, mindeddig gyakorlati kivitelre nem talált.

A munkásosztály érdekeinek képviseletére a **munkáskamarák** lennének hivatva. A következőkben – Moldoványi István nyomán – ezen intézményről akarunk egyetmást elmondani.

A munkáskamara általában a gazdasági kamarák, jelesen a kereskedelmi és iparkamarák mintájára képzelt szervezet. A párhuzam nyelvtanilag is ki van fejezve, bár a terminológia nem állandó, mert hol munkáskamarákról, hol pedig munkakamarákról (Arbeitskammer, chambre du travail) van szó.

A munkáskamarák a munkások érdekeinek védelmére az államban különös, meghatározott működési körben mozognának, s a bérmunkások államilag elismert, akár törvényhozási, akár kormányhatósági intézkedéssel létesített testületi szervei lennének.

„Oly országban, melyben hatalmas munkásszakegyletek fejlődtek, erős szervezettel s a hivatásukhoz megkívánt életrevalósággal, a munkásosztály állandó érdekképviseletéről aligha volna szükség még külön is gondoskodni. Anglia a maga fejlett egyesületi életével nem szorul külön szervezetre, mely a munkásosztály nézeteit és kívánóságait kifejezésre juttassa. Itt a munkásaszociációk valóságos szociális önkormányzat jellegével bírnak. Itt a munkásosztály érdekeinek képviseletére a trade-unions, a friendly societies, a maguk szak szerint való elkülönítésével, oly tevékenységet fejtenek ki, mely minden további szervezetet feleslegessé tesz. A kontinentális álla-

mokban azonban az angolhoz hasonló testületi életet nem lehet találni sehol sem”.

A kontinensen a munkások érdekképviselését állami felügyelet s állami hozzájárulás mellett kell szervezni. Helyesen mondja Moldoványi István: „Ha a kereskedelem állami felügyelet mellett kamarákba, mint jogi testületekbe tömörült, ha iparkamarák létesültek az iparosok érdekeinek védelmére, akkor *a munkát sem lehet szervezetlenül hagyni*”.

A munkásosztály (ebben van az intézmény politikai, helyesebben *közjogi* jelentősége) a kamarákban találna hivatott *érdekképviselőre*, melyek a munkásosztály által közvetlenül választott, meghatározott számú tagból állanak. A kamarai választók kebeléből bizonyára csak a legkiválóbbak jutnának a kamarai tagsági helyekre, azok, akikben társaik a legtöbb biztosítékot képesek fellelni arra, hogy érdekeiket jól képviselik.

A munkáskamarák számát s területi beosztását mindenütt a létező viszonyok szabják meg. A területi beosztás alapját legcélszerűbben az állam közigazgatási beosztása képezheti.

Nem egyszer fölmerült az a gondolat, hogy a fennálló kereskedelmi és iparkamarák kebelében egy külön munkásosztályt kellene létesíteni. Ez azonban nem volna sem helyes, sem célszerű s nem is vezetne a várt eredményre. Eltekintve attól, hogy ma már - az érdekharok korszakában - az egyenlőtlen élethivatások közelefekvő okokból *külön kamarákba* tömörülnek, a bizalmatlanság, mely a tőke és munka között tényleg fennáll, a kamara három osztályának háborítatlan együttműködését jóformán lehetetlenné teszi. Az érdekellentétek adott esetben annyira kiélesednének, hogy az egész intézmény inkább károsan, mint jótékonyan hatna.

*

A **munkások érdekképviselésének** konkrét alakban való megvalósítását első ízben az *osztrák* törvényhozás kísérelte meg. Az osztrák képviselőház elvben már 1874-ben nyilatkozott a munkáskamarák felállítása mellett. Ez elvi határozatnak azonban gyakorlati következményei nem voltak. Nem járt több sikerrel egy 1886-ban és 1891-ben benyújtott törvényjavaslat sem. A terv kivitelét mindannyiszor a szervezendő munkáskamaráknak, mind érdektestületnek, adandó választási jog akadályozta meg. Úgy az 1886, mint az

1891. évi törvényjavaslat t. i. egyúttal a választási törvény módosítására is kiterjedt. Az ajánlott módosítás szerint a munkáskamarák – kettesével vagy hármásával egyesülve – az osztrák képviselőházba egy-egy tagot küldtek. A bécsi munkáskamara önállóan gyakorolta volna ezen jogot. A törvényjavaslat ezen része már 1896-ban tárgyalanná vált az ötödik kúria felállítása által. Ezen úgynevezett ötödik kúriában képviselőválasztási joggal bírtak mindazok, kiknek a négy első kúriában szavazati joguk volt s ezenkívül még minden 24 éves állampolgár, foglalkozására, cenzusára való tekintet nélkül, feltéve, hogy a többi kúriában is érvényes kifogások alá nem esett s nem a szegény alapból segélyezettett. E kúriában, tehát az általános szavazati jog elve érvényesül, mely 1907 óta Ausztriában tényleg is behozatván, ott – legalább jó időre – a munkáskamarák tervét megfosztotta alkalmosságától.

Olaszországban 1891-ben, Milano városában alakult meg, teljesen társadalmi kezdeményezésből, az első camera di lavoro. A milanói kamara után sorra létesültek munkáskamarák valami 25 városban. Legtöbb helyen a városi municipium anyagi támogatásával jöttek létre s vagy évi, vagy egyszersmindenkorra szóló segélyben részesültek, 1898. május havában a milanói szocialisztikus zavargások nyomán feloszlatták a munkáskamarákat, melyek tulajdonképen nem is voltak a munkásérdekképviselet szervei, hanem alakulásuk kezdete óta nem jelentettek egyebet, mint a *bérmunkások szabad egyesülését*. Tevékenységük mindazonáltal, tekintve rövid életüket, nem volt egészen eredmény nélkül való. A munkaközvetítés terén pedig éppenséggel kiváló szolgálatot tettek a munkásügynek.

A *Svájcban* mindössze egy munkáskamara, vagy helyesebben munkakamara létezik, s ez az 1896. június 15.-e óta működő genfi chambre de travail. A genfi munkáskamarát a kormány a kantonban lakó munkások érdekeinek előmozdítására alkotta; szervezetét s működését a törvényhozás szabályozta (1895), mindazonáltal bizonyos autonómiát biztosítva az intézménynek saját belügyei vezetésében. Ha a genfi munkáskamara illetékesen nem is valósítja meg a szociális önkormányzat elvét, mindenesetre hasznos intézmény a svájci szociálpolitika terén. Célja első sorban: alkalmat nyújtani a munkásoknak arra, hogy életbevágóbb érdekeik megbeszélése végett valamely helyiségben egybegyűlhessenek; továbbá a munkakeresést számukra megkönnyíteni s a munkások önképzését lehetőleg előmozdítani. A kamara emellett statisztikai adatokat gyűjt a munka-

kereslet és kínálat arányának megállapítására és gyakorlati útbaigazításokkal látja el a mindkét nembeli munkásokat munkaerejük hasznos értékesítésére nézve úgy Svájcban, mint a külföldön. Úgy-szintén tanácsokat ad a szülőknek, kik gyermekeiket tanoncoknak **szánták**, illetőleg kijelölik a gyűjtött tapasztalatok és statisztikai adatok alapján azokat az iparágakat, melyek leginkább állandó foglalkozást biztosítanak. A kamara részéről adott felvilágosítások, nemkülönb a munkakereslet és kínálat közvetítése teljesen díjtalan. A genfi munkáskamarához hasonló intézmények létrehozására (Lausanneban, Neufchatelben) már a kilencvenes évek vége felé megkezdték az előmunkálatokat.

Azzal, hogy ezt a – részben *politikai* természetű – intézményt e helyütt szóvá tettem, csak azt akartam jelezni, hogy a munkásoknak *érdekképviseletté* való tömörülése számos külföldi országban az *állam teljes erkölcsi támogatása* mellett máris keresztül van vive,

Jól tudom, hogy az ilyen vagy ehhez hasonló újítástól minálunk azért fázna, mert ezzel az *egységesítésre* törekvő nemzeti politika nehezen tudna megbarátkozni. Nem is akarok a politikai vagy társadalmi partikularizmus szószólójává felcsapni, midőn a *munkáskamarák* létesítése mellett emelek szót. Hiszen a küszöbön levő általános választójog előreláthatólag erős gátat emel a jelzett politikai szét-húzásnak. Azt hiszem azonban, hogy a nagyobb politikai befolyáshoz jutott, számra nézve is kiválóan tekintélyes magyar munkáosztály elvégre megérett arra, hogy legalább a kereskedelmi és iparkamarákéhoz hasonló, államilag elismert *hatósági* szervezetet nyerjen.

Legújabban a **mezőgazdasági érdekképviselet** szervezésén fáradozik *Darányi* Ignác földművelésügyi miniszterünk. Az erre vonatkozó előadói tervezet éppen e fejezet kisérdése közben (1908. június 25-én) került a nyilvánosság elé. Az előadói tervezetet *Bernát* István, a Magyar Gazdaszövetség igazgatója és *Rubinek* Gyula, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatója készítették el a miniszter megbízásából. A törvényjavaslat két címben huszonegy paragrafust foglal magában. Az első cím intézkedik a mezőgazda-

sági kamarákról általában. A második címben az országos mezőgazdasági kamaráról általában szól.

Az első cím első fejezete a mezőgazdasági kamarák alakítását, szervezetét és felügyeletét tárgyalja és kimondja, hogy a mezőgazdasági kamarák működésének területét és székhelyét első ízben a király jóváhagyásának kikérésével és az országos mezőgazdasági kamara meghallgatásával a földművelésügyi miniszter állapítja meg. A második fejezet a mezőgazdasági kamarai tagok jogviszonyát sorolja föl. A mezőgazdasági kamarának tagjai: bel- és külső tagok. A harmadik fejezet a kamarai illetékeket említi meg.

A második cím első fejezete az országos mezőgazdasági kamara alakítására, szervezetére és felügyeletére vonatkozik. Az országos mezőgazdasági kamara tagjait elsőízben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, úgy is mint a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége meghallgatásával a földművelésügyi miniszter nevezi ki. A kinevezett tagok száma nyolcvan. Az ügyek állandó vitelére az elnök mellé legfőbb harminctagú tanács választandó. Az országos mezőgazdasági kamara költségét felerészben az állam, felerészben a mezőgazdasági kamarák viselik. A második fejezet az országos mezőgazdasági kamarai tagok jogviszonyáról szól. A kamara-tagok, a mezőgazdasági kamarák elnökei és azok közgyűlése és az országos mezőgazdasági kamara által kijelölt gazdastűletek és szövetkezetek elnökei és azok közgyűléséből kiküldött három-három tag közül választottak. Az országos mezőgazdasági kamara közgyűlése által a kiválóbb gazdasági szakferfiak sorából választott legfőbb húsz ember, akiknek tanácskozó joguk van, szintén tagjai a kamarának.

Rendkívül érdekes a törvényjavaslat *megokolása*, amely a többi közt a következőket mondja:

A kereskedelemnek és iparnak nálunk immár 58 éves múlttal bíró érdekképviseleti szervezete van. Ezzel szemben a mezőgazdasági érdekképviselet kérdése – bár a magyar gazdaközvélemény több-kevesebb nyomatékkal és kitartással immár három évtizede tartja napirenden e kérdést és sürgeti megoldását – csakis a jelen törvényjavaslat-tervezettel jutott első ízben a komoly megvalósulás állapotába. Már a 40-es évek végén komoly mozgalom indult meg oly irányban, hogy az Országos Magyar Gazdasági Egyesület törvénybe iktattassék. Majd az 1895. évi III., 1896. évi IV. országos gazdakongresszus foglalt állást az érdekképviselet tárgyában s azok határozatai nyomán alakult meg az Országos Magyar Gazdasági Egyesület kebelében a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége, a melyben a törvényhatósági gazdasági egyesületek túlnyomó része képviselve van. A Szövetség alapításának egyik legfőbb célja volt a „mezőgazdasági érdekképviselet törvényhozó úton való szervezésének az eddiginél eredményesebb és nyomatékosabb sürgetése.

Az alkotandó kamaráknak egyik főadata az lesz, hogy az eddigi tapasztalt hézagot kitöltsék, hogy *gyakorló iskoláid* szolgáljanak és *lehetővé tegyék oly elemek kifejlődését, a melyekre a földművelő Magyarország érdekeit nyugodtan reá lehet bízni.* Nem vonható kétségbe, hogy a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége

megalkotása óta a gazdátársadalom szervezetei nagy eredményeket mutatnak föl, főként a gazdaságpolitika irányítása terén.

Az érdekképviselési működés három főirányt ölel föl és pedig: 1. *kezdeményező és véleményező*;" 2. *végrehajtó és ellenőrző*; 3. *társadalmi, azaz agitatórius*. Minden érdekképviselési működés legfőbb célja az ország gazdasági politikájára irányítólag befolyást gyakorolni. A kezdeményezés és véleményezés jogának törvénybe iktatásán kívül az érdekképviselési intézmény főntebbi föladatának csak úgy tud megfelelni és csak akkor bír ehhez kellő súllyal, ha az tényleg hivatalos és hivatásos képviselője a gazdátársadalom összességének, azaz ha az intézmény – ez esetben a mezőgazdasági kamara vezetősége, az érdekelt gazdátársadalom összességének bizalmából került a kamara élére. Éppen azért a jelen törvényjavaslat-tervezet a közvetetlen választás útján módot nyújt az összes érdekeltiségnek, hogy bizalmával azt tisztelje meg, akit a kamarai tagságra érdemesnek tart.

A szavazati jog alapja azonban a földbirtok s illetve annak kataszteri tiszta jövedelme, azaz az érdekelttség mérve. Ezt az elvet a magyar törvényhozás már az 1885. évi XXIII. és 1888. évi XIX. t.-cikkben szentesítette a vizitátársulatoknál és a halásznai társulatoknál, valamint az 1894. XII. t.-cikk mindenütt ott, ahol földbirtokosok, illetve legelő- vagy szőlőtulajdonosok bizonyos, a törvényben megengedett célból társulnak. Egyszóval a magyar törvényhozás a földbirtokra nézve az *érdekelttség arányában való szavazás* elvét állandósította; nincs tehát semmi ok, hogy ezt az elvet éppen a földbirtokot érdeklő legfontosabb jog gyakorlásánál, a kamarai tagok választásánál mellőzzük.

Nem lehetséges azonban, hogy az egészen törpe birtokosok százezrei, akiknek java része nem is a földbirtok jövedelméből él, hanem egyúttal munkás, iparos, kereskedő, stb., a kamarai tagok választására közvetlenül befolyjanak, mert ilyképpen fölöslegesen nagy tömegek mozgósíthatnának és a választás nagy technikai nehézségekbe ütköznék. Az egyes kamaráknak kell tehát meghatározniuk azt a legkisebb birtokegységet, amely egy-egy szavazatra jogosít, mint pl. az árvízmentesítő társulatoknál, ahol az egység 100 kat. hold és az ezen egységnél kisebb birtokkal bírók képviselés útján gyakorolják szavazatukat, de mindig természetesen az általuk birtokolt földbirtok, azaz érdekeltségük arányában.

A kamarai kerületek nagyságának megállapításánál a gazdasági, szociális és nemzetiségi szempontokon kívül irányadó az érdekelt vidék gazdátársadalmi testületeinek működése. A kamarai kerületek számát és beosztását a javaslat nyitva hagyja, illetve föntartja a döntést annak a testületnek, a kit illet s ez rcz országos mezőgazdasági kamara.

Az érdekképviselési szervezeteknek második fő működési iránya végrehajtó és ellenőrző tevékenység. A közigazgatás oly szoros összefüggésben van a mezőgazdasággal, hogy nemcsak nem közömbös, de a legfontosabb érdeke a gazdátársadalomnak, hogy az az őt érdeklő törvények és rendeletek végrehajtásába befolyjon s hogy a közigazgatás működését hathatósan ellenőrizze.

Az érdekképviselési működésnek harmadik főiránya társadalmi, vagy helyesebben az agitatórius tevékenység. A szó nemesebb értelmében agitatórius

működés, a melynek célja a nagy tömegeket fölkeresni, mozgósítani és tömöríteni valamely közös eszme vagy cél érdekében. Ez a gazdasági egyesületek, gazdakörök, különleges szakegyesületek és szövetkezetek föladata.

A mezőgazdasági kamarák föladata azonban nem merül ki abban, hogy a mezőgazdaság érdekeit fölfelé és a közigazgatásban képviseljék és érvényesítsék, hanem rendeltetésük egyszersmind az is, hogy a gazdatársadalmat öntevékenységre serkentsék, neveljék és tömörítsék. Ennek hatalmas eszközei a szabad társulás alapján szervezett gazdatársadalmi testületek és szövetkezetek, elsősorban pedig a törvényhatósági gazdasági egyesületek.

A gazdasági egyesületek hatásköre nemcsak hogy nem szűkül, de jelentékenyen tágul, működésük jelentőségben nemcsak hogy nem veszít, de tetemesen emelkedik azáltal, hogy a kamara anyagi és szellemi erőinek felhasználásával eredményesebb működést fejthetnek ki tagjaik érdekében és e működés az egyesületi tagok számát is kétségtelenül jelentékenyen meg fogja szaporítani.

*

Egybevetve a szóban levő javaslat megokolását az e fejezetben előbb az ipari munkáskamarákról elmondottakkal, a figyelmes olvasó könnyen alkothat magának fogalmat arról, hogy mennyiben jelent szociális haladást a legújabbban tervbe vett mezőgazdasági érdekképviselő és mennyiben szorul majd épolyfokú *kiegészítésre*, mint a kereskedelmi és ipari érdekképviselő a *munkáskamarák* tekintetében.

Munkás-választmányok.

Az ipari munkások részleges, helyileg korlátozott szervezkedése során igen fontos *közhasznú* intézmény a *munkásválasztmány*, melyre nézve elegendő, ha ez alkalommal egy (1900-ban kelt) régebbi javaslatomra utalok:

Munkás-választmányok.

[Szerző eredeti javaslata.]

1. §. Minden iparnál és iparvállalatnál, mely legalább 50 munkást foglalkoztat, munkásválasztmányok alkotandók. A választmány állhat tagból, az elnökön kívül; 3-at a munkások választanak, 3-at a vállalat tulajdonosa szemel ki. Ha 100 munkásnál több van alkalmazva, úgy kettővel szaporodik a választmány tagszáma; egyik választatik, másik a munkátadó által kineveztetik. Ezenfelül, illetve 200-tól minden száz munkásra 2-2 új tag esik.

2. §. Választóképes minden munkás és munkásnő, aki 21. évét már betöltötte és legalább 3 év óta dolgozik – szakadatlanul – az illető üzemben.

3. §. Választható azon férfimunkás, ki legalább 30 éves, a polgári jogoknak tulajdonában van és legalább 5 év óta szakadatlanul munkás az illető üzemben.

4. §. A választás minden év november első hetében eszközendő.

5. §. A munkaadó részéről kinevezettek mandátuma is lejár egy év alatt, – de ugyanazok esetleg újból kinevezhetők a munkaadók részéről.

6. §. A választás titkos szavazás útján cédulákkal történik, melyek begöngyölve urnába teendők. A választás vezetését az

iparvállalat tulajdonosa által kinevezett, illetve megbízott munkások eszközlik. Szavazat-egyenlőség esetében a sorsolás döntsön.

7. §. Ha valamely munkás kilép az üzemből, úgy a választmánynak sem lehet továbbra tagja. Az új, pótválasztás, a megüresedést követő 4 hét alatt foganatosítandó.

8. §. Ha a munkátadó által kinevezettek közül kilép valamelyik, úgy szinte 4 hót folyamán betöltendő az üresedésbe jött választmányi állás.

9. §. A választmány tagjai 2 hónap alatt legalább egyszer tanácskozást tartanak. Az utolsó tanácskozás alkalmával lesz a következőnek napja és ideje stb. megállapítva.

10. §. A tanácskozáson az ipartulajdonos avagy meghatalmazottja elnököl. Az elnöknek szavazatjoga van és ő dönt a szavazat-egyenlőség esetében.

11. §. Az elnök a választmányt rendkívüli tanácskozásra bármikor egybehívhatja.

12. §. Négy választmányi tagnak jogában áll az elnöknel rendkívüli tanácskozás egybehívását hozni javaslatba.

13. §. Az elnök a tanácskozáshoz bármikor hozzászólhat.

14. §. Az elnöknek jogában áll munkavezetőket, felügyelőket, úgy szakférfiakat meghívni a tanácskozásokhoz; ezeknek azonban csak tanácsadói joguk van és nem szavazatképesek.

15. §. Minden panasz vagy egyéb indítvány a tanácskozás előtt legalább 4 nappal az elnöknek bejelentendő.

16. §. A tanácskozásokról jegyzőkönyv vezetetik, mely az összes résztvevők által aláírandó.

17. §. A választmányi tagság tiszteletbeli hivatal.

18. §. A választmány célja a munkátadók és munkások közötti békés együttműködést lehetővé tenni és fejleszteni.

Tanácskozni kell a következő ügyek felett:

A munkarend esetleges szabályozása, módosítása.

Jótékonyági intézmények (különféle alapok) vezetése és kezelése.

A fegyelem szabályozása.

A munkások között esetleg előforduló civódások kiegyenlítése.

A munkások egészségének megóvására vonatkozó intézkedések.

A tuberkulózist illető ügyek.

A munkások egészségi állapota.

A munkáslakások.

A munkások számára figyelmeztetések kidolgozása, hogy otthon mily egészségügyi intézkedéseket tegyenek, különös tekintettel a tuberkulózisra. A munkások figyelmeztetése a biztonsági intézkedések betartására. Figyelmeztetések kidolgozása az iszákosság ellen és törekvés az alkoholizmus leküzdésére.

Ezen figyelmeztetések azután kifüggesztendők a munka-helyiségekben és a munkások között nyomtatásban szétosztandók.

19. §. Minden gyári rendszabályzatot, – kibocsátása előtt – ezen választmány elé kell terjeszteni megbírálás és esetleges módosítás céljából.

20. §. A választmány dolgozza ki a munkások büntetésére vonatkozó statútumokat is, a kihágások, mulasztások és fegyelem ellen elkövetett cselek vények, erkölcstelen magaviselet, iszákos ságra nézve.

Megokolás.

Hogy a munkaadók és a munkások közötti viszony bensőbb viszonyra fejlődjék, hogy a munkások teljes bizalommal lehessenek és szeretettel viseltessenek munkaadójuk iránt, célszerű és kívánatos oly intézmények létesítése, melyek mindezt előidézni képesek.

Ide tartozik a munkásválasztmányok (munkásbizottságok) alkotása.

Ezideig a munkaadó és munkásai közötti viszony bensőbb alakítására nézve a legtöbb helyen – sajnos – semminemű intézkedés nem létezik s a munkaadók legfeljebb csak sztrájkok alkalmával nyernek tudomást munkásaik panaszairól és esetleg elégedetlenségéről. Sok oly ügy létezik, mely föltétlenül szükségessé teszi a bensőbb érintkezést a munkaadó és munkavevő között: a balesetek és betegségek elhárításának ügye, a lakások, úgy a könnyebb megélhetési föltételek megalkotásának kérdése.

Ezen bizottság a munkaadóval együtt tárgyalná mindazon kérdéseket, melyek az iparhygienát, a balesetek kikerülését célzó, mindennemű óvintézkedésekre vonatkoznak. Itt a munkások esetleges kérelmeket is fölemlíthetnének a munka megkönnyítése, a beteges munkásoknak más, kevésbé fárasztó munkára alkalmazása, a munka-felügyelet szigorítása, a rendszabályok pontos betartása, a munka-rendszabályok esetleges módosítása és mindazok tárgya-

ban, a mitől a rend, fegyelem, erkölcsösség és egészségügyi viszonyok fokozódása és javítása várható.

Ezen intézmény nemes és kitűnő közgazdasági célt szolgálna, mindenestre előmozdítaná az ipari munkások jólétét, a társadalmi viszonyok kedvezőbbre fordulását, a munkaadó és munkavevő közötti harmónia és barátság létesülését.

Az állam és a társadalom az ily intézményekből megbecsülhetlen anyagi és erkölcsi hasznot fog meríteni, hiszen a jólét általánosítása és növelése, az erkölcsök nemesbítése oly tényezők, melyek első sorban alapítják meg a nemzetek hatalmát, gazdagságát és művelődését.

Ezen tényezőket a kellő méltatásban részesíteni, minden államférfi és kormány, nem kevésbé pedig a társadalom legszebb és legsürgősebb feladatai közé igtatandó.

Ajánlom ezek után jelen javaslatomat a magas kormány és az összes irányadó körök, tényezők becses figyelmébe.

SZOCIÁLIS FELÜGYELŐK.

ORSZÁGOS MUNKÁSÜGYI TANÁCS.

NÉPIRODA.

Szociális felügyelőségek.

(Szerző eredeti javaslata.)

Eddigi fejtegetéseink során csaknem minden egyes szociális intézmény tárgyalásánál rámutattam az egységes, központi szervezet és az állami szakfelügyelet szükségességére. *Erős szervezet és hatósági ellenőrzés nélkül a reformokra fordított munkaerő egy része szétforgácsolódik, mi egyértelmű az erőpazarlással. Egységes vezetés híján a szociális erőforrások hatása nem lehet eléggé intenzív és céltudatos.* Hangsúlyoztam ezt külön-külön a népegészségügyi, a gyermekvédelmi, a kulturális és a munkásjóléti reformokról szóló fejezetekben. Kívánatosnak jeleztem, hogy az ezekre vonatkozó társadalmi, törvényhatósági és állami közegek *egységes felügyelet alá* helyeztessenek.

Aki figyelemmel kísérte az eddig elmondottakat és aki tisztában van az itt kifejtett reformprogram mibenlétével, céljával és eszközeivel, egy pillanatig sem fogja rólam föltételezhetni, hogy én talán a merev centralizációnak, az *állami gyámkodásnak* volnék szószólója. Nem! Helyenkint és vidékenkint, az egyes társadalmi és gazdasági körzeteken belül őszinte meggyőződésből híve vagyok a lehető legmesszebbmenő *autonómiának*. Önrendelkezési jog nélkül minden szociális és munkajóléti intézkedés *holt betű* maradna és sem a munkásnak, sem a gyárosnak vagy földbirtokosnak, sem az illető városnak vagy községnek, sem pedig az államegésznek nem válnék oly mértékben hasznára, a mint azt a törvényhozó testület vagy a végrehajtó hatalom kontemplálta. Nem rendelkező paragrafusok és büntetési határozatok labirintusára van szükség, hanem helyes irányadó elvekre és tapasztalatból merített gyakorlati útmutatá-

sokra. Az állami felügyelet célja nem más, mint *ellenőrzése* annak, vajjon a szociális közegek és a részletes eszközök helyesen szolgálják-e a kitűzött célt.

*

A modern színvonalon levő európai államok legtöbbje (Német-, Franciaország, Belgium stb.) *külön minisztériumokat* vagy hasonló széles hatáskörű központi hivatalokat szervezett a munkásjóléti és szociálpolitikai ügyek nagyarányú egységes ellátására. (Office de travail, office of labor.) Legutóbb a szomszéd Ausztriában is létesítettek *közmunkaiügyi minisztériumot*, melynek kebelében külön szakosztály látja el a szociális, közegészségi, munkásjóléti és az ezekkel összefüggő műszaki ügyeket.

Hiszem és reményelem, hogy az általános választójog alapján összeülő új parlament megjelenése után nálunk Magyarországon is hasonló központi kormányhatóság fogja intézni a szóban levő fontosnál-fontosabb, valóban életbevágó kérdéseket. A midőn e tekintetben a legközelebbi jövőtől várom az üdvös újítást, távolról sem akarom azt jelezni, mintha a mostani kormány talán elzárkóznék az ilyen és hasonló reformoktól. Eddigi fejtegetéseim során számtalanszor rámutattam arra, hogy a nemzeti kormány ez életbevágó fontosságú töre-i is *minden lehetőt* megtesz; a rendelkezésére levő rövid idő és aránylag csekély anyagi eszközök azonban sok tekintetben határt szabnak a legáldásosabb eszmék és tervek keresztülvitelének is.

Addig is azonban, amíg ilyenekre elég időnk és pénzünk lesz, **Szociális felügyelőket** *kellene kinevezni a társadalmi kérdésekkel gyakorlatilag foglalkozó férfiak sorából.*

E felügyelők egyes kerületeikben és ezeknek főbb ipari gócpontjaiban eljárának az összes munkásügyi intézmények létesítése dolgában. A szükséges tárgyalások, megbeszélések stb. után felterjesztéseket intéznének az egyes szakminisztériumokhoz és a törvényhatóságokhoz. Ők egyúttal *informatív* közegekként is szerepelnének, felvilágosítanak a törvényhatóságokat, a főispánt s polgármestereket és végül a kormányt a szükséges intézkedések megtétele s a létesítendő intézmények és reformok szervezése tekintetében.

A szociális felügyelők feladata volna odaműködni, hogy országszerte népnevelési, gyermekvédelmi, munkásjóléti, közegészségügyi, az alkoholizmus s tuberkulózis ellen küzdő és népotthonokat létesítő egyesületek keletkezzenek.

Rájuk hárulna a kezdeményező tevékenység múzeumokat építő egyesületek, a kisipar termékeit bemutató állandó kiállítások, uránia-előadások, a munkásokban a művészet iránt való szeretetet és hajlamot felkeltő egyesületek, közgazdasági társaságok létesítése a városokban, szociális irodák és iparhygienai bizottságok, valamint lakásellenőrző bizottságok vagy hivatalok, a törvényhatóságoknál szociális és közjóléti bizottságok, úgyszinté közjótékonysági egyesületek szervezése körül.

Azonkívül még számtalan az intézmény és reform, melyek létesítésének, illetve megvalósításának kezdeményezése a szociális felügyelők munkakörébe tartoznék. Ilyenek: munkatelepek, kisiparosok számára való műhelytelepek és iparoktatási műhelyek, munkanélkülieket foglalkoztató műhelyek, közkönyvtárak, népfürdők, iparművészeti társaságok, gyermekek számára való napközi otthonok, melegedő szobák létesítése, munkás menházak és oly családházak építése, melyek idővel a munkások tulajdonába szállnának át, ingyen tej- és ingyen kenyérbiosztás stb. Ide tartozik tüdővész (gümőkóros) és gyenge, beteges munkások számára való üdülőtelepek (dispensairek) létesítése és az úgynevezett *szociális settlement*-ek szervezése is.

A szociális felügyelők *sztrájkok* esetén közbenjárókként léphetnének fel, a munkások és munkaadók között fennforgó ellentétek lehető kiegyenlítése céljából.

E felügyelők feladata volna végre oly körök vagy egyesületek létesítése, hol szociális reformkérdésekről előadások tartatnának, hol a tagok egyes munkáskérdéseket megvitathatnának és a reformintézmények életbeléptetésének módozatait megbeszélhetnék. Ez az akció már magában véve nagyszabású munkásságra volna hivatva. Kétségtelen, hogy számos életrevaló terv vetődne így felszínre, számos hasznos újításra ezekben az egyesületekben adatnék az első impulzus s ami a fő: fölébredne és állandóan fokozódnék a *társadalom* érdeklődése a munkásügy s a vele összefüggő kérdések iránt.

A szociális felügyelők érintkeznének és tárgyalnának a főispánokkal, polgármesterekkel, városi bizottságokkal, ipar- és kereskedelmi kamarákkal, a munkaadók és munkások egyesületeivel. Az államhatalom ez új közegeinek ilyenmő érintkezése a munkásügyekkel foglalkozó szaktényezőkkel lehetetlen, hogy sikerre és eredményre ne vezessen.

Az állami iparfelügyelők intézménye ebből a szempontból nem felelt meg a hozzá fűzött várakozásnak. Ebben pedig nem az illető

személyek a hibások; ők egytől-egyig valóban képzett emberek s teljes jóakarattal és ügybuzgósággal működnek a maguk bürokratikus hatáskörében. A kézzelfogható szociális siker elmaradása részben a lélekölő sablonrendszerre, részben pedig arra vezetendő vissza, hogy az iparfelügyelők oly túlságosan el vannak foglalva, hogy teljesen képtelenek a szociális kérdések intenzívebb felkarolására, újítások iniciálására vagy reformok megvalósítására. Azonfelül könnyen kényszerhelyzetbe is kerülnének a munkaadókkal szemben, ha referálási teendőik túllépésével a praktikus *kezdeményezés* terén próbálnának kísérletet tenni.

Teljesen osztom e tekintetben *Mandello* Gyula dr. jogtanár nézetét, aki erre vonatkozólag a következőket írja: „Az ipartörvény és az 1893: XXVIII. t.-c.-en alapuló magyar iparfelügyelet külföldi intézménynek névleges átültetése, meghamisított tartalommal. A mi iparfelügyelőink nemcsak, hogy sokkal kevesebben vannak, mintsem hogy tőlük az összes telepek évi egyszeri megvizsgálását várni lehetne, de a vállalkozói érdek megvédésére is hivatvák. A vállalkozók iparfejlesztési támogatása azonban oly heterogen a munkásvédelmi iparfelügyelettől, hogy ugyanazok a közegek erre nem képesek. De az iparfelügyelőinknek a telepekre való belépési joga is oly tökéletlen, rendelkezési és büntető hatalmuk pedig semmi, illetőleg tisztán a miniszterhez való előterjesztés jogából áll. Az a tény pedig, hogy a pénzügyminisztérium alá tartozó vállalatok eleve kivétettek az iparfelügyelet alól, szégyenfoltját alkotja a magyar munkástörvényhozás történetének. Ha mégis sikerült iparfelügyelőinknek valamicskét elérni, azt inkább az egyének áldozatkészségének és buzgalmának, sem mint az intézmény jószágának kell betudni. Azelőtt külön közzétett jelentésük hemzsegték a megállapított visszaélések számaitól, amelyeket az amúgy is kevés védelmet tartalmazó törvényeink ellen követtek el. És jellemző az a sajtószzerű jogfelfogás, mely egyik kereskedelmi miniszterünk évi jelentésében ismételten kifejezésre jutott. Évről-évre megfenyegette a miniszter a vállalkozókat, hogy a visszaélések ismétlése esetében alkalmazni fogja a törvény büntető rendelkezését, mintha tényleg a miniszter discretiójától függene a törvény akaratának érvényesítése. De az egész magyar munkásvédelem oly fejletlen, olyannyira új alkotást igényel, hogy szinte fölösleges egyes pontoknak kiragadása.”

Itt tehát egészen különálló, új orgánumokra van szükség.

E munka olvasója az eddigi fejtegetésekből meggyőződhetett, hogy a szociális reformok szervezése oly feladat, amelynek pontos, lelkiismeretes teljesítése helyenkint teljesen leköti nemcsak egy ember, hanem egy egész hivatal munkaerejét és idejét. Azt e sorok írója nem frázisként állítja, hanem *tapasztalásból* tudja. Én egyre-másra két évtized óta állandóan foglalkozom a munkáskérdésekkel összefüggő szociális reformokkal és nagyzolás nélkül mondhatom, hogy ez a munka teljesen leköti, lefoglalja az embert. Hogy végezhetné mármost az ily munkát az iparfelügyelő, a kinek gyárat kell inspiciálnia és százféle irodai teendőt elvégeznie? O a szociális reformok terén passzív tétlenségre van kárhozthatva, mert a sok fától vagy nem látja az erdőt vagy – ha látja is – mindig csak egyes fákkal bíbelődhetik, de az erdőt mint ilyent nem gondozhatja. Az erdőben pedig nemcsak sok a fa, de még több a gyom és a fattyúhajtás, melynek kiirtása egy sokféle elfoglalt ember erejét százszerosan fölülmúlja.

A iparfelügyelők a mi – sok tekintetben kezdetleges és mostoha viszonyaink között – még az iparhygiénai állapotok javítására sem fordíthatnak mindig és mindenütt kellő figyelmet; hogyan lehessen akkor tőlük kívánni, hogy száz meg száz szociális reformintézménnyel foglalkozzanak, hogy folytonosan tárgyaljanak hivatalos és magánemberekkel a szükséges új intézmények megvalósítása ügyében. Hisz, hogy csak egyet ragadjak ki a sok közül: mily óriási munkát követel teszem azt a *népotthonok* létesítése! Mennyi tanácskozást, mennyi rábeszélést, mennyi írásbeli propagandát, mennyi hírlapi cikk megírását, mekkora memorandumok szerkesztését, mennyi előítélet és kishitűség, mennyi hiúság és mennyi önérdék legyőzését! *A társadalmat fokozatosan rá kell nevelni a szociális alkotásokra.* Egy-egy szűkebbkörű érdekelttség is sokszor mily nehezen fanyalodik oly újításra, melnek hasznát ő maga látja legelőbb és legközvetlenebbül! Hát még egy-egy törvényhatóság vagy egész országvidék bevonása a szociális akcióba!

Ismerve a feladat nehézségét és tudva azt, hogy ahhoz vidékenként egy – széleskörű közhatósági hatáskörrel ellátott – külön magasállású közeg égetően szükséges, újra meg újra ajánlom a magas kormány és a törvényhozás figyelmébe a *szociális felügyelőségek* szervezését.

Első sorban hazánk minden *városában* volna kreálandó egy-egy ily új hivatal. Feladatukat képezné nyilvántartani a város egész

szegényebb sorsú osztályának megélhetési viszonyait, különös tekintettel a munkásokra és kisiparosokra. Fel kellene keresniök minden egyes ily családot, alaposan kikutatva azt, hogy a család egyes tagjai hol dolgoznak, mennyit keresnek, milyenek a lakásviszonyai, milyen életmódot folytatnak, a gyermekek járnak-e óvodába (esetleg napközi otthonba) vagy iskolába, milyenek a család egészségi viszonyai, van-e szkrofulás vagy tuberkulótikus beteg a háznál; a női családtagok rendes keresettel bírnak-e vagy pedig munkába nem járva, esetleg nem erkölcsstelen úton keresik-e meg életszükségleteiket, van-e alkoholista vagy gyöngelméjű a családban stb. stb. Ezek megállapítása után a család felvilágosítást kaphatna arra nézve, hová forduljon munka- vagy egyéb keresetszerzés céljából, hogyan és hol helyezze el esetleg a gyöngé, beteges, vagy árva gyermekeket, hová forduljon mint illetőségi fórumhoz keresetképtelenség vagy nagyfokú elszegényedés esetén segélyért, milyen jótékony alapítványokban részesedésért folyamodhatik, milyen jótékony egyesületekhez fordulhat támogatás elnyeréseért stb.

Ekképen a szociális felügyelőség egyúttal egy *szociális iroda* (bureau) jellegével is bírna. Központosítaná magában az összes szociális ügyeket, kérdéseket és tényezőket és hatalmas gátat állítana az elszegényedés, a nyomor, valamint az erkölcsstelenség terjedésének.

Minden városban akad sok úgynevezett *szégyenlős szegény* (verschämte Arme), a kik nem akarnak felebarátaik terhére esni és valóban szánandó, nyomorteljes életet élnek, azaz inkább csak vegetálnak, – éhezve, nélkülözve, sínylődve. Minden kerületben kellene egy ily hivatalnak lennie, s meg vagyok győződve, hogy ez a pauperizmus csökkentése és az általános jólét növelése tekintetében meglepő, nagyszabású eredménnyel járna.

A városi szegényügyi osztályok és hivatalnokok a mai rendszer uralma alatt képtelenek mindezt ellenőrizni, nyilvántartani s a meglevő és folyton mindinkább fokozódó bajokat gyógyítani, vagy megszüntetni. A külföldi városokban léteznek hasonló intézmények, az úgynevezett szegényügyi tanácsosi állások (Armenrath) és a szociális bureau-k (irodák). Úgy azonban, a mint itt ajánlom, mindakét intézmény *egyesítettnek* és a koncentráció útján nagyobb, körültekintőbb és eredményesebb tevékenységet volna képes kifejteni.

Ez intézmény hivatva volna a szegényebb sorsú emberek egész életmódját a legüdvösebb módon átalakítani, kedvezőbb gazdasági, erkölcsi és kulturális mederbe terelni.

Igaz, hogy nagyobb költségek háramolnának a városok büdzséjére, de másrészt a szegénység és nyomor nagyfokú csökkentésével megfogyna a városok szegényügyi kiadásainak nyomasztó terhe is egyúttal. Növekednék az elégedettség a munkásosztály tagjaiban, annál is inkább, miután látnák, mennyire gondoskodik sorsuk felül a város, melyben laknak és munkálkodnak, s mivel akkor tudnák, hová kell fordulniok, hogy életsorsukat enyhíthessék és javíthassák.

Ismétlem, hogy a szociális felügyelőknek nagy súlyt kellene helyezniök a *társadalom* bevonására az összes szociális mozgalmak és reformok ügyébe. Amint az általam évek előtt indítványozott, javaslatom s programmom alapján szervezett *városi jóléti bizottság* működése nálunk Pozsonyban bizonyítja, ily módon rövid idő alatt szép s mindinkább fokozódó eredmény lesz elérhető. Szervezni kell – a társadalom keretében – oly bizottságokat is, amelyek szociológusok, orvosok, jogászok, mérnökök, tanárok, gyárosok stb.-ből állva, az összes szociális ügyeket megvitatnák s programokat terveznének helybeli jellegű reformok létesítésére vonatkozólag.

Nagyobbszabású és mélyrehatóbb szociálpolitikát az ily intézmények megalkotása nélkül inaugurálni nem lehet, mert hiányzik e nélkül a szükséges *anyag*, az adatok gyűjteménye, a lokális viszonyok kellő ismerete, – hiányzik a múlhatlanul kívánatos *kontaktus* az állam és a törvényhatóságok s a munkások közt, már pedig ennek híján a nép bajjaival alaposan megismerkedni s azokat eredményesen gyógyítani épen séggel lehetetlen.

Tudom praktikus tapasztalatból, hogy a munkásokkal való érintkezés, életük és gondolkodásmódjuk tanulmányozása, a velük való eszmecsere az első és a legfontosabb, ha oly szociális reformokat kívánunk teremteni, melyek a nép szellemének, érzületeinek és vágyainak megfelelőek legyenek.

A szociális felügyelői állás egyik fő hivatása az, hogy a munkásosztály s az állam és társadalom között érintkezés jöjjön létre, hogy a munkások meggyőződjenek arról a meleg érdeklődésről, mellyel állam és társadalom sorsukat kíséri és a közvetlen kapcsolat folytán a felügyelők megismerkedjenek a munkásosztály kívánságaival, életviszonyaival és gondolkozásmódjával.

Eddig csak a *munkásvezérek* állottak közvetlen összeköttetésben a munkásosztállyal. Legyen meg ezentúl az *államnak* és a *társadalomnak* is ez az összeköttetése. Ez mindenesetre nagyban megvál-

tozott helyzetet teremtené. Ma a munkásosztály, ha elégedetlen, ha valami bajban szenved, ha érdekeit sértve látja, csak vezéreihez fordul tanácsért és segítségért. Korántsem szándékozom a munkásvezérek létjogosultságát tagadásba venni. Elismerem, hogy ők is hivatást töltenek be és betöltik azt nagyjából legjobb belátásuk és képességük szerint. De kívánatosnak tartom, hogy lássa a munkásosztály, miként állam és társadalom is megvédeni igyekszik érdekeit és készségesen megtesz minden lehetőséget sorsának javítása tekintetében. Mint már említettem, az iparfelügyelőknek nincs módjukban itt kellő és eredményes tevékenységet kifejteni. Épp ezért szükséges az állami és városi szociális felügyelői állások szervezése és rendszeresítése.

Megjegyzem, hogy a *szociális felügyelőség* intézménye a maga nemében egészen új és eredeti lenne s – ami fő – aránylag csekély személyi költséggel volna országsszerte megvalósítható.

A felügyelőségek inspiciálását – az egység és egyöntetűség fenntartása végett – központi (miniszteri) *szakközegek*, vagyis az illető *szakhoz* – azaz a szociális intézményekhez – elméletileg és gyakorlatilag *valóban értő* magasabb tisztviselők végezhetnék.

Ismételten ajánlom ezek után az itt és már előbb is gyakran fölvetett eszmémet és reformindítványomat az irányadó körök és tényezők jóakaró figyelmébe és hathatós támogatására.

*

*

*

Hasonlóan az országos ipar-, közoktatásügyi vagy vámügyi tanácshoz **országos munkásügyi tanács** szervezendő. Ennek tagjai volnának: a miniszterelnök, a belügyminiszter, a kereskedelemügyi miniszter, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, a földművelésügyi miniszter, a honvédelmi, igazságügyi és pénzügyminiszter, az Országos Iparegyesület elnöke, a budapesti iparfőfelügyelő, a budapesti kereskedelmi és iparkamara elnöke, a munkaadók szervezetének egy kiküldötte, a munkások három legnagyobb budapesti szervezetének egy-egy kiküldötte, 1-2 közgazdasági és szociológiai tanár és szakíró, a főrendiház és a képviselőház három-három kiküldöttje.

Mindenekelőtt természetesen a kormánynak kell megállapodnia ama reformok dolgában, amelyeket egyelőre és első sorban megvalósíthatóknak tart. Párhuzamosan a szociális felügyelői intéz-

lakások, munkásmenedékházak, dolgozóházak és egészségtelen iparágak ügyét, a balesetek elhárítására irányuló óvóintézkedések és reformok ügyét, a gyermekbetegségek, a tuberkulózis, a munkaközvetítés, a munkásbiztosítás, a betegsegélyző pénztárak, a munkások szellemi és erkölcsi műveltsége emelését célzó intézmények, az iszákosság és alkoholizmus leküzdésének, a népkönyvtárak, a munkástelepítések stb. ügyét és kérdéseit.

3. §.

A különféle esetleges sztrájkokról, a munkaadók és munkások között előforduló esetleges egyenetlenségekről a munkaadók részéről jelentés teendő a hivatalnak. A munkásoknak jogukban áll esetleges panaszaikkal ezen hivatalhoz fordulni.

4. §.

Minden munkaadó tartozik a munkások részére életbeléptetett jótékonyági intézményekről pontos és kimerítő jelentést tenni ezen hivatalnak.

5. §.

Minden részvénytársaság, vállalkozó, község, magánzó, ki munkásokra vonatkozó bármilyennemű intézményt alkot, tartozik erről a hivatalnak jelentést tenni.

6. §.

A keresetnélküli munkások szinte a hivatalhoz fordulhatnak, mely az összes többi minisztériumokkal, a közvetítő hivatalokkal s az összes községekkel és városokkal folytonos érintkezésben lévén, esetleg segíthet bajukon.

7. §.

A kivándorlási statisztikát, az elszegényedés, az élelmi szerek árának, a munkáshitelfogyasztási előleg- és takarékegyesületek stb. ügyét is nyilván kell tartania e hivatalnak.

8. §.

Ezen hivatalnak kell összeállítani, kidolgozni, illetve ajánlatba hozni az állami költségvetésnek előirányzatát nagyobb mérvű közmunkákra nézve, a vasúti és egyéb közlekedési munkák, folyamatszabályozások, közutak, állami- és iparvállalatok stb. létesítését illetőleg, hogy a munkások folytonos alkalmazásban részesüljenek.

Itt tekintettel kell lennie azon vidékekre, hol nagyobb a szegénység és több a foglalkozás nélküli munkás.

9. §.

Közvetítene ezen hivatal munkát is, még pedig a nagyiparos hozzáfordulhatna rendelésekkel, melyeket kisiparosoknál akar eszközölni, oly cikkekre, tárgyakra és eszközökre nézve, melyeket a nagyiparos a kisiparostól szándékozik beszerezni.

10. §.

E hivatal magánszemélyek vagy társulatok, egyesületektől is szerezhethet információkat.

11. §.

Levelezése portómentes.

12. §.

Figyelemmel kell kísérnie a munkások biológiai, egészségügyi, műveltségi és erkölcsi viszonyait, az idegen, illetve külföldről beköltözött munkások statisztikáját, az állami, a fogházi munkásokra vonatkozó mindennemű kérdést, a munkabért, férfiak, nők, gyermekmunkásoknál az akkord-, darab-munkára vonatkozó viszonyokat, a napszámos-kérdést, a nyereségben való részesülés ügyét, a sztrájkokat, azok okait, tartamát, kimenetelét, az ipariskolákat, a munkanélküliség, munkaképtelenség, munkásszövetkezetek, fogyasztási és hitelszövetkezetek, biztosító-intézetek, betegsegélyező-pénztárak, munkáskongresszusok, a munkás- és munkahygiena, a tuberkulózis és skrofulózis, az egészségtelen iparágak, a munkások életkora, a munkás-jótékonyági intézmények, a munkaadóknak a jótékonyág terén kifejtett működése, a munkások jutalmazása s kitüntetése, a munkavezetők és felügyelők, a kisipar, a munkaközvetítés, a munkásokat illető fürdő-intézmények, ezeknek létesítése, a munkáskisdedóvók és szakiskolák, a munkáskönyvtárak és kaszinók, a munkások részére rendezett és rendezendő előadások, felolvasások, kurzusok stb. ügyét.

E hivatal főfeladata és célja az legyen, hogy a munkások lehetőleg folyton alkalmaztassanak és ekkép megélhetésök biztosítva legyen. E hivatalnak ennél fogva a munkaszabályozásról, a munkások kellő foglalkoztatásáról és a munkanélküliség megghiúsításáról szakadatlan gondoskodnia kell.

E hivatal kötelessége az előirányzatot minden egyes minisztériumra nézve elkészíteni az oly közmunkákat illetőleg, melyek azon célból végzendők és foganatosítandók, hogy a munkások ne maradjanak – különösen a szegényebb vidékeken – munka és kereset nélkül.

13. §.

Ezen hivatal feladata az összes, a munkakérdésre vonatkozó törvényhozás figyelemmel kísérése, fejlesztése, új törvényjavaslatok előkészítése és alkotása, a külföldi idevágó törvényhozás tanulmányozása és a hivatalnak bárki által beadott törvényjavaslatok átvizsgálása.

14. §.

E hivatal folytonos érintkezésben álljon az összes külföldi hasonlójellegű és célú hivatalokkal.

15. §.

E hivatalnak figyelemmel kell kísérnie minden a munkások jólétének előmozdítására irányuló intézményt, mely hazánkban már létesített.

16. §.

Figyelemmel kell kísérnie és alapos tanulmányozás tárgyává kell tennie az iparhygienát és az erre vonatkozó reformokat.

*

Megokolás.

A munkásokra és a munkastatisztikára vonatkozó adatokból merített tapasztalatok kellő és helyes értékesítése és mindazon intézmények megalkotása és fejlesztése céljából, melyek a munkások jólétét elősegíteni, testi épségét és egészségét megoltalmazni, erkölcsét megnemesíteni hivatvák, igen szükséges és kívánatos egy munkásügyi hivatalnak szervezése s létesítése.

Francia-, Belga- és Spanyolországban már évek óta léteznek ily munkahivatalok, melyek mind szervezetüket, mind feladatuk teljesítését és megoldását illetőleg különösen beváltak.

A munkások jólétének fejlesztéséről gondoskodni minden állami és társadalmi élet legfontosabb követelményei és kötelességei közé tartozik és a közös munkásság e terén lehetőleg mindazon intézmények megteremtendők, melyek a valódi kultúrhaladás előmozdítását, az erkölcsi parancsok teljesíthetését, a közgazdasági élet felvirágoztatását különösen befolyásolhatják.

Az ilyen intézmények közé sorolható a munkahivatalok felállítására is, melyek az ipart és munkásokat érintő minden kérdést tartoznak felkarolni s e kérdések megoldásán fáradozni.

E hivatal mindent egyesít és összpontosít, mi a társadalmi reformok körébe tartozik és éppen ezen centralizálás bír kiváló jelentőséggel és előnnyel.

Ha azt akarjuk, hogy nemzeti iparunk megizmosodjék és idővel az első európai államokkal felvehesse a versenyt, úgy mindenekelőtt erőteljes és megelégedett munkásosztályt kell teremtenünk, meg kell vetnünk az alapját egy egészséges iparfejlődésnek, meg kell alkotnunk az előfeltételeket, életbe kell léptetnünk azon intézkedéseket, melyek hivatvák a munkásosztály hazaszeretét fenntartani és fokozni, melyek képesek lesznek a társadalmi békét inaugurálni.

„Gondoskodnunk kell tehát a szociális reformokról, hiszen a munkásosztályok képezik a népesség legszámosabb részét, a társadalmi épület alapját s ezen épület, ha szilárd alapon nem nyugszik, nem állhat fenn sokáig”. Lord Palmerston e nagyjelentőségű szavait vesse be minden államférfiú a szívébe.

A társadalmi élet bárminemű ágára vonatkozó statisztika világosan és megdönthetetlenül bizonyítja, hogy a modern államokban a szociálpolitika fontos tényezője lett a gazdasági fellendülésnek és a nemzetek hatalmi állásának. A szociális reformok növelik az államok iparát, mert javítják a munkaerő minőségét és emelik produktívási képességét. A szociális reformok útján szert tehetünk több és jobb munkaerőre és állandó munkásanyagra. Azon nemzetek fognak a jelenben és a jövőben magasabb polcra emelkedni a gazdagság és tekintély terén, azok fognak uralkodni a világpiacon, melyek a legintelligensebb, legkitartóbb és legmegelégedettebb munkásosztály felett fognak rendelkezni. Az angol munkás, ki rövidebb ideig dolgozik, jó bört kap, jó lakással bír és jól táplálkozik s ezek folytán szívósabb, munkaképesebb, kitartóbb a többi európai nemzetek munkásainál, az angol nemzeti ipar óriási fel-

virágzásának egyik főtényezője. A két oszlop, melyen a modern államok hatalma nyugszik: a katonai erő és a gazdasági pozíció a világpiacon. E két oszlopot csak a szociális reformok szilárdíthatják meg kellőképpen, hogy mi se dönthesse meg őket.

Ajánlom ezek után jelen javaslatomat a magas kormány és a szakkörök szíves figyelmébe.

*

Már többször említettem e fejezetben, hogy az imént tárgyalthoz hasonló intézmények egyes külföldi államokban régóta szervezve vannak. Be van bizonyítva, hogy ezek valóban közhasznú, üdvös működést fejtenek ki. Ideje, hogy ez intézmények egynéhányát röviden ismertessem.

A *belga* munkásügyi hivatal, az *Office du Travail* 1905-ben érte el alapításának tizedik évfordulóját. Az ugyanez évben megtartott liègei nemzetközi kiállítás alkalmi okul szolgált arra, hogy az intézet első tízéves működésének eredményét e kiállítás társadalom-gazdasági osztályában bemutassa s munkásságának tíz éves történetét külön kiadványban is ismertesse.

A belga munkásügyi hivatal az 1894. évi november hó 14-én kelt királyi rendelettel szerveztetett, s működését 1895. évi április hó 12-én kezdte meg. Kezdetben a földművelés-, ipar-, munka- és közmunkaügyi miniszternek volt alárendelve, majd rövid idő múlva, midőn ezen tárca ügköre ketté választott és az ipari és munkásügyek élére *önálló* miniszter, az *ipar- és munkásügyi miniszter* állíttatott, ennek hatásköre alá került.

A szervezeti szabályzat értelmében a hivatal rendeltetése az ipari és mezőgazdasági munka helyzetét, úgyszintén az iparban, kereskedelemben, mezőgazdaságban és közlekedésnél alkalmazott munkások viszonyait feltárni, az idevonatkozó törvények és jogszabályok hatását kutatni és általában *mindazon adatokat egybegyűjteni, a melyek a munkások anyagi, szellemi és erkölcsi helyzetének előmozdításához alapul szolgálhatnak.*

A hivatalt nevezetesen a következő kérdések foglalkoztatják: A különböző munkapiacok; a munkanélküliség, ennek okai, tartama, hatása és orvoslásának eszközei, ideértve a munkanélküliség esetére való biztosítást; a munkások és tanoncok helyzete, úgymint bérviszonyok, a munkaidő tartama, munkaszüneti napok, a munkába

való belépés és a munkából való kilépés feltételei és a szerződés egyéb kikötései; a munkásháztartás költségei, a különböző munkáscsoportok költségvetése; a nagy tömegek által rendszeresen fogyasztott élelmi cikkek arai; a balesetek száma foglalkozások szerint csoportosítva, a sérülések foka, a munkaképtelenség tartama, a kárvallottak kora és családi állapota és a balesetek okai; a különböző munkáscsoportok halálozása kor, nem és foglalkozás szerint, nevezetesen a foglalkozásból, táplálkozásból s a szeszes italok élvezetéből eredő betegségek; az évenként tartott sorozásnál testi fejletlenség, testi fogyatkozás és a szervezet gyengesége miatt visszautasított munkások száma; a munkaadók és munkások között felmerült vitás ügyek, ezeknek gyakorisága, okai, lefolyása, befejezése és következményei; a női és gyermekmunkára, a munkabérre, a munkaidőre, a munkaszerződésre, a munkarendre vonatkozó törvények eredménye; a *munkáslakások* állapota, a munkásházakról szóló törvény hatása, a *védelmi bizottságok* (comités de patronage) működése, munkásházépítő egyesületek fejlődése és tevékenységének eredményei; a betegsegélyezés, a baleset-, aggkor- és rokkantbiztosítás, az özvegy- és árvaellátás fejlődése; a különböző mesterségek és iparosok tanoncügye, a hatóságok által közszállítások alkalmával kikötött munkásvédelmi feltételek, úgymint: bérminimum, munkaidő tartama, békéltetés stb.

Az új *francia* kormányban egy új minisztériumot is szerveztek: a *munkaügyi minisztériumot*. A párisi hivatalos lapnak erre vonatkozó közleménye, a melyet *Clemenceau* miniszterelnök irt alá, az új minisztérium hatáskörét akképen állapítja meg, hogy fel fogja karolni az összes ügyeket, a melyek a munkásosztály helyzetére, az egészségügyre, a munkásvédelmi berendezésekre, a munkások és munkaadók közt való viszonyra, a szakszervezetekre, a betegség, baleset és rokkantság esetére való biztosításra vonatkoznak. A hivatalos közlemény megjegyzi, hogy az új minisztérium szervezése a különböző kérdéseket, a melyek a munkások mostani helyzetére vonatkoznak, bizonyára nem fogja megoldani, de megvizsgálásukat és ezzel megoldásukat is meg fogja könnyíteni. Az új minisztérium első vezetője *Viviani* független szocialista képviselő.

Midőn az új munkaügyi miniszter elfoglalta hivatalát, beszédet intézett hivatalnokaihoz. A többi között ezt mondotta:

„Szocialista miniszter áll Önök előtt. Ezzel nem kívánom, hogy önök, ha ellenfeleim is, politikámhoz csatlakozzanak. *Itt nincs poli-*

tika, csak munka. Azt óhajtom, hogy e minisztérium a munka háza legyen és a munkásokkal való viszonyban a legszívesebb előzékenység és rokonérzés nyilvánuljon”.

A hivatal az adatgyűjtés eredményeit időnként külön kiadványokban teszi közzé. Ezenkívül egy havonként megjelenő folyóiratot (*Revue du travail*) ad ki, mely jelenleg tizenharmadik évfolyamában van s a mely első sorban a munkapiac helyzetét, a sztrájkokat, a munkanélküliséget, időnként a külföldi szociális törvényhozás állapotát ismerteti. A hivatal feladatát képezi a külföldi szociál-politikai törvényhozás rendszeres tanulmányozása, s ennek eredményeképp a hivatal a nevezetesebb külföldi munkásügyi törvényeket francia nyelvű szövegben külön kötetben (*Annuaire de la législation du Travail*) évről-évre közzéteszi. E kiadványból eddig 11 kötet jelent meg.

Az újabb belga szociális törvények a munkaügyi hivatal közreműködésével jöttek létre. így, hogy csak a lényegesebbeket említsük, a gyári munkarendről szóló 1896. évi, a kölcsönösségen alapuló egyesületekről szóló 1898. évi, az ipari szakegyletekről szóló 1898. évi, az aggkori járadékokról szóló 1900. évi és az 1903. évi balesetbiztosítási törvényt a hivatal készítette elő és dolgozta ki. E törvények végrehajtása is a hivatal teendői közé tartozik, mely e célra 22 gyárfelügyelővel rendelkezik.

Az olasz munkahivatal, a mely az ilyenmű állami intézmények között a legújabb, 1907-ben adta ki első jelentését.

A hivatal három ügyosztályra oszlik. Az első ügyosztály az ipari bíróságokat; valamint a nők és gyermekek munkáját szabályozó törvények végrehajtására ügyel fel; a második ügyosztály a vonatkozó jogi kérdések tanulmányozásával foglalkozik; a harmadik ügyosztály működési köre a szociális, gazdasági és biztosításügyi kérdések stúdiumára terjed ki.

Az első ügyosztály az eddig felállított 192 ipari bíróság határozatait gyűjtötte össze és a bíróságok eddigi működésére vonatkozó adatokat dolgozta fel. (Lásd „I probiviri industriali” c. kiadványt.) A második ügyosztály összegyűjtötte a munkarendeket, a kollektív munkaszerződéseket, az Olaszországban érvényben levő tanoncszerződéseket, a választott bíróságokra vonatkozó megállapodásokat. Ez az ügyosztály folytonosan figyelemmel kíséri a külföldi szociális törvényhozást és az idevágó törvényeket rendszeresen gyűjti. A harmadik ügyosztály végzi a tulajdonképeni munkás-statisztikai

fölvételeket. Ezek a munkálatok két nagy csoportra oszlanak, a folytatólagos fölvételek és az alkalmi adatgyűjtések csoportjába. Az első csoportba tartoznak a munkások és munkások egyesületeinek statisztikája, a munkabeszüntetésekre vonatkozó adatgyűjtés, a munkások bevándorlásának és munkapiac helyzetének leírása.

Igen fontos anyagot szolgáltatott az alkalmi fölvételek, melyek egyes munkáskategóriák viszonyairól számolnak be. Igen becses anyagot tartalmaz az a kötet, melynek tárgya az olaszországi gyufagyártás és foszformérgezés elleni küzdelem.

„*A nő az olasz iparban*” című kötetben egy 1903. végén eszközölt statisztikai fölvétel eredményeit találjuk, amely 14.150 üzemben alkalmazott 414,236 női munkás adatait öleli fel. A legtöbb munkás Lombardiában található. A textil-ipar foglalkoztatja a legtöbb munkásnőt. Itt 100 férfimunkásra esik Comoban 548, Bergamoban 489 és Lombardiában 432 munkásnő. A többi iparágban a férfimunkások többségben vannak, esik ugyanis 100 férfiimunkásra 22.5 munkásnő. A legtöbb fiatalkori munkás a textil-iparban található, itt a 12 éven aluli leányok is nagy számban találhatók. A fiatalkori (15 éven aluli) munkásnők átlagos napibére 59 centesimi, a 73 cent.-re rugó maximum a pamutiparban, a minimum 51 cent. a konfekciós iparban találtatott. A statisztikai adatok azt bizonyítják, hogy a bérek az üzemek nagyságával emelkednek és az északi tartományokban magasabbak, mint a déliekben. A bér statisztika tartományonként és iparáganként van részletezve, gyengébbek a munkaidőre vonatkozó adatok. A munkásnők egy évben átlag 266 napon át dolgoznak. Igen érdekesek azok az adatok, melyek az olasz munkásnők termékenységével foglalkoznak. Ezek szerint 100 munkásnő között egy évben lebetegedett 16.6, még pedig a mezőgazdaságban 19.9, a textil-iparban 14.4 és a dohánygyártásnál 354 százalék. A gyermekágyasok legkisebb százalékát (10.8) az élelmezési iparban találták.

A hivatal havi folyóirata, mely 1904 óta jelenik meg, a „*Bollettino dell' Ufficio del Lavoro*”; tartalmából kiemelendők a bel- és külföldi munkapiac áttekintései, az olasz munkások bel- és külföldi vándor mozgalmát feltűntető összeállítások, az olaszországi és külföldi szociális törvények és rendeletek ismertetései, valamint azok a rovatok, melyek a szakegyesületi mozgalmat, a munkaadók és munkások kongresszusait, a munkaügyekre vonatkozó Judikaturát, a szakirodalmat és a bibliográfiát, hónapról-hónapra ismertetik.

Az 1908-ban létesült *osztrák* közmunkaügyi minisztérium kebelében működő szociális szakosztályról e fejezet keretében már korábban megemlékeztem. Részletesebb adatok erre vonatkozólag még hiányoznak.

*

1906-ban minálunk *Sassi Nagy* Lajos tanár dolgozott ki memorandumot a kultuszminisztérium, a belügyminisztérium, a földművelésügyi minisztérium, a kereskedelmi minisztérium és az igazságügyminiszterium kebelében fölállítandó *szociális ügyosztály* érdekében. Gróf Apponyi Albert kultuszminiszternek legutóbbi (1908. júniushavi) nagy büdzsé-beszéde ismét aktuálissá teszi ezt a gyakorlati értékű javaslatot. A terv szerint ennek az ügyosztálynak *általános* célja az volna, hogy a nép erkölcsi és gazdasági szükségseit megfigyelje, számon tartsa és kielégítésükön őrkdjék; *szakcélja* pedig minden minisztériumnak hivatalával együtt módosulna. A kultuszminiszteri ügyosztály az ifjúság és a felnőttek szociális nevelésével és a hivatásos népnevelők, papok és tanítók működésének tervszerű irányításával foglalkoznék. A földművelési ügyosztály a gazdasági érzék nevelését s a földműves jólétének emelését tűzné ki céljául. A belügyminiszteri osztály a közigazgatás nagy személyzetét vonná be a szociális érdeklődés körébe. Az igazságügyi osztály szervezné a néphivatalokat, a jogvédelmet és a többi osztályból érkező anyag alapján kodifikálná a szociális törvényhozást. Végül a kereskedelmi minisztérium ügyosztálya a kisiparosok, munkások érdekeit védené és vállalkoznék a munkás és munkaadó közt fölmerülő ellentétek kiegyenlítésére. A memorandum kifejti, hogy ez az *állami szocializmus*, mely egyúttal a *társadalom* odaadó közreműködésére támaszkodik, a legbiztosabb védelmi eszköz a kívülről támadó és a nemzeti lét ellen hadat viselő izgatással szemben.

Mondanom sem kell, hogy a szóban levő memorandum szerzőjét örömmel üdvözlöm a szociális reform terén működők sorában és melegen kívánom, hogy életrevaló eszméje mielőbb testet öltjön.

Legújabbban a *munkás-statisztika* az állam részéről is nagyobb figyelemben kezd részesedni, ami főleg **munkás-statisztikai hivatalok** felállításában nyilvánul. Ez utóbbiak szükséges voltát legelőször az északamerikai *Egyesült-Államokban* ismerték fel. Massachusettsben 1869-ben állították fel az első munkásstatisztikai hivatalt. Jelenleg az Egyesült Államokban már 32 ilyen hivatal áll fenn.

Az *angol* munkásstatisztikai hivatal felállítása Charles Bradlaugh, az angol alsóház volt tagjának nevéhez fűződik. Az ő indítványára a ház elhatározta, hogy „azonnal lépések teendők Anglia munkásstatisztikájának teljes és gondos Összeállítására”, s egyúttal utasította a kereskedelemügyi minisztert, hogy szervezzen munkásstatisztikai osztályt. A board of trade kebelében felállított ügyosztály 1886-ban kezdte meg működését.

Franciaországban 1891-ben fogadták el a Roche által benyújtott s a munkás-statisztikai hivatal felállítására vonatkozó törvényjavaslatot. Az angol mintára szervezett hivatal (Office du travail) feladatává tették összegyűjteni, rendezni és közzétenni a munkára vonatkozó összes adatokat, továbbá összehasonlítani a francia munkások helyzetét a külföld munkásaival.

Belgiumban a munkahivatal felállítását 1894-ben határozták el. Az Office du Travail a földművelés-, ipar- és közmunkaügyi minisztérium kebelében szerveztetett és egyidejűleg a minisztérium elnevezése is megfelelően módosítva lett: földművelés-, ipar-, munka- és közmunkaügyi minisztériumra. A hivatal feladata – miként már említve volt – az ipari és mezőgazdasági munkára, valamint az iparban, a kereskedelemben, a mezőgazdaságban s a közlekedésügy terén működő munkások viszonyaira vonatkozó adatokat beszerezni, továbbá az azokat illető törvények és rendeletek hatását vizsgálni s általában mindazon adatokat összegyűjteni, melyek anyagi, szellemi és erkölcsi viszonyaik javítását előmozdíthatják.

A *Spanyolországban* 1894-ben királyi rendelettel felállított munkás-statisztikai hivatal egy a belügyminisztérium alá rendelt központi hatóság. Dániában 1896-ban szerveztek egy munkastatisztikai hivatalt.

Németországban Siegle képviselő a munkásviszonyok felderítését célzó indítványa 1892. január 20-án elfogadtatván, a szövetségi tanács még ugyanazon évben életbe léptette a munkás-statisztikai bizottságot (Kommission für Arbeit er Statistik). Ez távolról sem hasonlítható össze az angol, francia vagy amerikai munkahivatalok-

kai. A német munkás-statisztikai bizottság nem gyűjti közvetlenül a statisztikai anyagot, azt nem dolgozza fel önállóan, hanem csak közreműködik a statisztikai felvételek szervezetének előkészítésében, a felvételi módszerek megállapításában. A bizottság feladata a birodalmi kancellár vagy a szövetségtanács rendeletére véleményes javaslatot tenni statisztikai felvételek eszközlése, keresztülvitele, feldolgozása s eredményei fölött. *Önállósága nincs*, mindent csak felsőbb engedéllyel tehet, intézkednie egyáltalában nem lehet, csak javasolnia szabad.

Svájcban a munkásstatisztika ügyét nem az állam vette kezébe, hanem a *munkásokra* bízta. Még 1886-ban a legnagyobb svájci munkás-egyesület, a „Grütli-Verein” központi bizottsága a szövetségi kormány kereskedelmi és mezőgazdasági osztályához folyamodott, hogy az egyesület által alapítandó svájci munkástitkárságot segítse. Miután úgy a nemzeti, valamint a szövetségi tanács a munkástitkárság felállításához elvileg hozzájárult és az 1887. évre 5000 franknyi segílyt szavazott meg: a svájci munkásszövetkezetek, különböző szakegyesületek és betegpénztárak képviselői 1887-ben munkásszövetséget alapítottak. E szövetség elnöksége választja három évenként a munkástitkárt és segédeit. A munkástitkárság programjába fölvetett nagyobb kérdések: 1. a munkabérek statisztikája; 2. felvétel a balesetekről; 3. jelentős a németországi betegpénztárakról; 4. egy svájci ipartörvény-javaslat előkészítése; 5. a munkásnők helyzetének vizsgálata; 6. a válság befolyása a munkásosztály helyzetére s ezzel kapcsolatban a munkanélküliek statisztikája.

A titkárság székhelye Zürichben van. 1895-ben a francia Svájc számára Bielben fiókhivatalt állítottak fel.

Ausztriában Baernreither kereskedelemügyi miniszter 1898-ban rendeleti utón szervezte a munkás-statisztikai hivatalt és a munkatanácsot. Ez utóbbinak tagjai a hivatal főnöke, a belügyi, pénzügyi, földművelésügyi, vasúti- és kereskedelmi minisztériumok egy-egy képviselője, a statisztikai központi bizottság elnöke és 24 a kereskedelemügyi miniszter által kinevezett tag; a kinevezett tagok egy harmada vállalkozó, egy harmada munkás, a többiek pedig oly egyének, akiknek közreműködése kívánatosnak látszik. A budgetbe 65,000 forintot állítottak be a hivatal céljaira. A hivatal Soziale Rundschau cím alatt havi folyóiratot ad ki.

A munkásstatisztika művelésére teremtett szervezeteket fennebb – *Somogyi Manó* nyomán – röviden ismertetve, közöttük három típussal találkozunk. A legcélszerűbbnek bizonyultak az *állami, önálló* hivatalok, amilyenek az amerikai és angol munkás-statisztikai hivatalok, melyeknek mintájára szervezték a francia, belga és osztrák hivatalokat. Ezekről teljesen elütő szerkezettel bírnak a svájci munkástitkárság és a német munkás-statisztikai bizottság, mely utóbbinak működése szerfölött nehézkes. A svájci munkás-titkárság sem mondható sikerült intézménynek, mert a munkás-statisztika művelését nem lehet a közvetlen érdekeltekre bízni, ha azt akarjuk, hogy annak eredményei a reformok alapjául szolgálhassanak.

Azon kérdésre nézve, hogy miképpen volna a munkás-statisztika leghelyesebben szervezendő, a legkülönbözőbb felfogásokkal találkozunk.

Böhmert Viktor, a német manchester-párt egyik utolsó híve, azt ajánlja, hogy az állam bízjon meg kellő szakszerű képzettséggel bíró fiatal tudósokat, hogy egyes vidékek vagy iparágak, vagy munkáscsoportok helyzetét monografikailag tanulmányozzák. *Somogyi Manó* erre nézve jelen fejtegetéseim alapjául szolgáló dolgozatában a következőket jegyzi meg: „Ki ne üdvözléne örömmel, ha akadna számos fiatal tudós, ki hónapokat vagy éveket töltene a munkás-viszonyok tanulmányozásával? De *hány akad majd ilyen?*” A közgazdaságtani és statisztikai tanszékek mellett *nemzetgazdasági szemináriumok* és *laboratóriumok* vagy *szociál-statisztikai megfigyelő-állomások* szervezését javasolja Böhmert. Azonban ezektől sem várhatjuk, hogy a munkás-statisztikai szervezeteket helyettesítsék. Nem várható ez *szociális múzeumok* alapításától sem, mint egy másik indítvány akarná. A szociális múzeum igen üdvösen egészíthetné ki detail-vizsgálataival, kisebb-nagyobb körökre kiterjedő monografikus iratokkal a munkás-statisztikai hivatal tevékenységét, de ezt semmi esetre sem képes helyettesíteni.

A *munkáskamarák* intézményével is óhajtották kapcsolatba hozni a munkás-statisztikát.

Újabban több országban *munkaügyi minisztérium* felállítását határozták el a törvényhozások. (Franciaország, Ausztria.) E minisztérium egyik ügyszálya a munkás-statisztikát ápolja.

Nálunk is szükséges oly szervezetet teremteni, mely egész figyelmét a munka helyzetére fordítva, az arra vonatkozó adatokat az egész országra nézve rendszeresen, pontosan, pártatlanul, lehetőleg teljesen gyűjti, feldolgozza és közzéteszi. Az eddigi munkálatok fölötté zsengek, csak kevés ágra kiterjeszkedők. Hogy pedig a munkás-statisztikára nagyobb súlyt kell helyezni, alig fogja valaki kétségbe vonni. *Ha a tényleges viszonyokat nem ismerjük, vagy csak hiányosan ismerjük, nem alkothatunk oly törvényeket, melyek alkalmasak a bajok gyógyítására.*

A magyar munkás-statisztikai hivatal csak *állami* lehet, mert csak az ilyen rendelkezik a szükséges felhatalmazással, anyagi eszközökkel, erkölcsi tekintéllyel és csak ilyen remélheti, hogy az Összes érdekeltek vele szemben az oly annyira szükséges bizalommal fognak viseltetni.

A legközelebbi jövőben talán elégséges lesz a kereskedelemügyi minisztérium kebelében erre a célra egy osztályt létesíteni s a földművelésügyi minisztériumban már fennálló munkásügyi osztályt fejleszteni. A folytonosan szaporodó szociális jellegű törvények végrehajtása, az újabb törvények előkészítése, a szociális intézmények szaporodása és izmosodása úgyszólván belátható időn belül *parancsolólag* fogják követelni egy *önálló, egységes munkahivatal* létesítését. Mindenesetre célszerű lenne már most a fönnebb említett *munkatanácsot* szervezni, melyben a munkaadók, a munkások s a társadalmi tudomány képviselve volnának. E tanácsban volnának előkészítendőek a statisztikai felvételek, valamint a törvénytervezetek alapelvei és részletkérdései.

Lehetőleg érvényesüljön a hivatal szervezésénél a **decentralizáció** elve, még pedig oly értelemben, hogy a központi hivatal mellett *kerületi hivatalok* is működjenek. Ez nagyban előmozdítaná a vizsgálatok lokalizálását és specializálását.

A munkás-statisztikai hivatalnak meg kell adni a kellő felhatalmazást, hogy a szükséges adatokat a hatóságoktól, egyesületektől és egyesektől követelhesse, továbbá azt a jogot, hogy az adatbeszolgáltatás megtagadását vagy hamis adatok bevallását *bírságkivetés útján megfenyíthesse*. A hozzáterjesztett összes beadványoknak meg kellene adni a bélyegmentességet, a hivataltól bekért küldeményeknek a portó mentességet is.

Kívánatos, hogy a hivatal az általa gyűjtött adatokat részletes jelentésekben s azok kivonatát egy összefoglaló *évkönyvben* tegye

közzé s ezek mellett *havi folyóiratot* is adjon ki. A kiadványok az érdekelt hatóságoknak, egyesületeknek ingyen küldessenek meg, forgalomba pedig önköltségen hozassanak.

Az ily módon szervezett hivatal nemcsak a társadalmi politika irányát szabhatná meg s a társadalmi közigazgatás útját egyengetné, hanem a társadalmi tudományoknak is nagyfontosságú szolgáltatásokat tehetne.

„Sokan vannak, akik a társadalmat az emberi szervezettel szeretik összehasonlítani, úgy annak tagozatára, mint fejlődésére nézve. Valamint a gyógyászat csak azóta vett nagyobb lendületet s csak azóta mutathat fel nagyobb eredményeket, amióta az emberi szervezetet górcsővel behatóbban kezdték tanulmányozni, úgy következtetnünk kell, hogy a társadalom therapiájában is lehetséges lesz nagyobb eredményeket felmutatni, ha a társadalom testének sejtjeit, az egyes szerveknek egymáshoz viszonyát és kölcsönhatását tüzetesebben fogjuk ösmerni. *A jó társadalmi politika előfeltétele és alapja a jó társadalmi statisztika*, ennek pedig egyik legfontosabb eszköze a társadalom élettani intézete: a *munkás-statisztikai hivatal*.”
(Somogyi Manó.)

Városi néphivatalok.

(Szociális irodák.)

városokban **néphivatalok** szervezendők, melyek adó-, illetőségi, katonai, anyakönyvi, lakás-, iskolai, tandíjmentességi síb. ügyekben megszereznék és kiállítanák a szegényebb sorsú emberek részére az összes szükségelt okmányokat, folyamodványokat készítenék stb.

Ezek a néphivatalok természetesen *szegényügyi* kérdésekkel is foglalkoznának. Ők adnának felvilágosítást, a városhoz-e, vagy mely egyesületekhez stb. kell fordulni támogatásért az e fajta ügyekben. *Szociális irodák* volnának ezek a hivatalos intézmények, melyek sikerdús tevékenységet fejtenének ki különösen a *munkásosztály* támogatása tekintetében.

Erre vonatkozólag a „Pozsonyi Hírlap” nemrég (1908. tavaszán) a következő helyes és figyelemreméltó cikket közölte:

„A közelmúlt egyik legjobb és legüdvösebb szociális intézménye a „*népiroda*”. Külföldön, névszerint Svájcban és Németországban már egy évtized óta fejtenek ki ilyen néphivatalok áldásdús tevékenységet, míg végre nálunk Magyarországon is utánzókra találtak. Az első *nópiroda* *Temesvár ott* alakult, utána következett a *nagyváradi*; ujabban a *szegedi*. Nemrég* *Pozsonyban* és *Kolozsvárott* indult meg a sajtómozgalom egy *népiroda* felállítása érdekében.

A *népiroda* működése, mint a *nagyváradi* *népiroda* szervezeti szabályai és hirdetőmentyei mondják, a következő: A *népiroda* vagyon-talanoknak teljesen díjtalan tanáccsal és útbaigazítással szolgál és a szükséghez képest eljár, illetve közbenjár, sürgős esetekben be-

* E munka szerzetének kezdeményezésére. – Sch. Gy.

adványt készít a szegények adó-, katonai-, rendőri-, iskola- és tandíjmentességi ügyeiben, munka- és ipari viszonyaiban, betegsegítópénztári és más ügyekben felmerülhető esetekben; vadházasságok törvényesítése és okmányok beszerzése körüli dolgaiban és a szegények támogatása ügyében; kiskorúak örökbefogadása, törvényesítése, elhagyott gyermekeknek a m. k. állami menhelyben leendő elhelyezése iránti és egyéb családjogi ügyekben. Peres ügyekben tanácsal szolgál, szegények részére a bélyegmentes perlés és pártfogó ügyvéd kirendelése iránti kérvényt elkészíti.

Temesvárott háromszor hetenként délután, *Nagyváradon* minden hétköznap 6-7-ig és vasárnap d. e. 10-11-ig vannak a hivatalos órák. A nagyváradai iroda egy állandó alkalmazottat tart, aki mellett a vállalkozó ügyvédek, tisztviselők, jogtanárok mint ügyeletesek a beosztás szerint megjelennek s az ügyek elintézésére nézve utasítást, a feleknek tanácsot adnak. A meg nem jelent ügyeletesek helyett az elnökség valamely tagja jelenik meg s az ügyek intézésére nézve ez ad az alkalmazottnak utasítást.

A népiroda csak akkor s ott valósítható meg, ahol az ügy iránt való szeretet néhány emberben oly nagy, hogy a hivatalos órák alatti megjelenés mintegy szokásukká válik s a felek az írnokon kívül mindig találnak olyan valakit, akinek tanácsaiban meg is bíznak. Ezt nagyon könnyen meg lehetne valósítani akkor, ha a népirodák segélyezésétől nem zárkoznék el sem az állam, sem az illető város.

Ez idő szerint a városok támogatják ez intézményeket, a temesvárit a D. M. K. E. is. A legbőkezűbb eddig Szeged városa volt, mely 2000 korona évi segélyt szavazott meg az intézménynek, hivatalos helyiséget bocsátott rendelkezésére s az iroda szükségleteiről való gondoskodásra is kötelezte magát. Mi ez ahhoz képest, ahogy ezen intézményeket külföldön támogatják! Poroszország 60.000 márkát fordít erre a célra évenként, Svájcban egyenesen községi intézmény. Mi azonban megelégednénk egyelőre sokkal szerényebb támogatással is.”

KÖZMŰHELYEK.

MŰVEZETŐI TANFOLYAMOK

Közműhelyek. Művezetői tanfolyamok.

abár a szigorúan vett szociológiai módszer más beosztást követelne, talán nem véték e munka szelleme ellen, ha az itt fölvetett intézmény alkotási eszmék során fölemlítem, hogy Ausztriában néhány évvel ezelőtt egy újabb munkásképzőintézményt honosítottak meg. Ipari tanoncok, munkások és kisiparosok számára ugyanis **közműhelyeket** létesítettek. Ezekben tanfolyamokat is tartanak a modern gépek gyakorlati alkalmazhatóságáról – különös tekintettel a *kisipar* szükségleteire –; továbbá mesterkurzusokat, kiállításokat is rendeznek stb.

Az *Industrieförderungsdiens*-nek (gyakorlati iparfejlesztésnek) ez a módja nagyon szépen bevált. Ily módon a kisiparos megismeri és megtanulja a foglalkozásának gyakorlására szükséges oly eszközöket, a melyek segítségével gyorsabban, jobban és szebben állíthatja elő a szakmájába vágó cikkeket.

Nálunk néhai *Hegedűs* Sándor minisztersége alatt hasonló célú és jelentőségű intézmény létesült Budapesten: a szegénysorsú, szorgalmas kisiparosok részére szolgáló **közműhelytelep**. A miniszter a kisiparososztály támogatásának ezt az új eszközét országszerte óhajtottta volt kiterjeszteni és propagálni, sajnos azonban, ebbeli tervét már nem valósíthatta meg egészsége folytonos gyengülése következtében.

Azt hiszem, a szóban levő intézmény oly közhasznú és szükséges, hogy minden városnak, mely kisiparosai sorsáról gondoskodik, határozott kötelessége, hogy a közműhely-telepek mielőbbi létesítésén fáradozzék.

A közműhely-telep egy vagy több nagyobb épületből áll, melyek külön-külön szakmunkahelyiségekre vannak beosztva, hol a kisiparosok villamoserejű motorokkal vagy egyéb technikai eszközökkel gyorsabb és számbavehetőbb munkát végezhetnek, mint városi rendes műhelyekben, a melyekben nagyjából a gépeket nélkülözniük kell, egyébiránt pedig túlsók bért is fizetnek az általuk használt helyiségekért.

A közműhelytelep előnye tehát abban rejlik, hogy a kisiparos jelentékenyen *olcsóbb* áron juthat munkahelyiséghez, még pedig oly műhelyhez, hol a *modern technika* segédeszközeit olcsóbban és könnyebben érvényesítheti és használhatja, mint bárhol másutt.

Kisiparosaink a jelenlegi viszonyok közepett nagy nehezen küzdnek a létért és megerőltető munkájukkal csak annyit kereshetnek, amennyi talán ép csak hogy elegendő a megélhetésre. A kisiparos e szerint nem takaríthat meg magának semmit – néhány, de kevés kisiparos kivételével, kiknek szakadatlan kitűnő az üzletmenetük és kik olcsó helyiséghez, munkaanyaghoz stb. jutottak..

A rendes körülmények közt, a hol kénytelen idejének minden pillanatát, pénzének minden fillérét tekintetbe és számadásba venni, a kisiparos magasabb műveltségre sem tehet szert, – sőt még saját szakmájában sem képezheti ki magát úgy, amint az kívánatos volna, hogy mindenkor lépést tarthasson a legújabb viszonyokkal, a kor s a kultúra haladásával.

Szerintem határozottan téves ama szociálpolitikusok állítása és nézete, a kik azt vallják, hogy a kisiparnak idővel teljesen meg kell szűnnie. Ez nagy veszteség, nagy csapás volna közgazdasági és iparművészeti szempontból. Mennyi önálló existencia menne ekkép veszendőbe, mennyi nemes ambíció és törekvés, s az állam és a társadalom kevesebb önálló, független polgárral bírna. A kisiparosok tönki ej utasa ellenkeznek azon modern társadalompolitikai elvvel is, mely időnk egyik axiómája, mely lezajlott szabadságharcunk egyik legfényesebb vívmánya, hogy az *egyén* érvényesüljön minden téren s minden lehető módon erejéhez, tehetségéhez és munkálkodásához képest. Ez oly fenkölt szociálpolitikai és erkölcsi elv, melyet tisztelnünk, melyet oly féltékenyen őriznünk kell, mint akár nemzetpolitikai jogainkat és eszményeinket. Törekednünk kell tehát a legnagyobb erőmegfeszítéssel, hogy fentarhassuk, megvédhessük társadalmunk és gazdasági közéletünk egy számottevő tényezőjét: a *kisiparost*.

Adjon az állam *olcsó hitelt* a kisiparosnak, adjon neki *gépeket, motorokat*, a város pedig az állammal egyetemben létesítsen *köz-műhely telepeket*.

Fontos még *állandó kiállítások* rendezése, hol a kisiparos bemutatathatja szorgalmának, ügyességének és képzettségének termékeit.

Az itt felsorolt reformok egytől-egyik megvalósíthatók. A *köz-műhelytelep* úgyszólván *egyesitené* magában az itt felemlített intézményeket.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni az állandó kiállítások jelentőségét. A kisiparos sokkal nagyobb ambícióval fog törekedni, minél tökéletesebbet, jobbat és szebbet előállítani, ha alkalma van képességeiről, műveltségéről és esetleg inventív tehetségéről meggyőzni a közönséget. Ez tagadhatlanul befolyásolná az *iparművészet* fellendülését is és talán ismét visszatérne az az idő, midőn az *ipar* volt a *művészet* otthona, melegágya és alapja.

Az *állandó iparkiállítások* rendezésének eszméjét e sorok írója vetette föl először Pozsonyban és meglelégedéssel konstatálhatom, hogy kezdeményezésem nemcsak itt, de már több más helyen is visszhangra talált.

E kérdésnek fölvetése alkalmából a **művezetői tanfolyamok** létesítésének szükségességét is hangsúlyozom. Ily tanfolyam mi nálunk eddigelé, – úgy tudom – csak Budapesten van tervbe véve. Haszna világos és kétségbevonhatatlan, kivihetősége sem pénzügyi tekintetben, sem máskülömben nagy nehézségbe nem ütközik.

A művezetői tanfolyam *célja*: képzett, művelt, lelkes magyar művezetői kar nevelése. Minden tagja gyakorlati végrehajtója a gyáros, iparos terveinek. Ő képezi az összekötő kapcsot a munkaadó és munkás között és azért oly tapintatos, jellemes férfiakat kell nevelni, akik erély mellett komoly kötelességtudással, emberismerettel bírnak. Ők lévén vezetői az alájuk rendelt tanoncoknak, segédeknek, az ő lelkesedésüktől, buzgalmuktól, munkakedvüktől fog függni, hogy derék munkás-seregünk legyen.

Szervezete: A tanfolyam 3 évre terjed és áll a felsőipariskola vezetése alatt. A tanfolyam tanítási ideje: az esti órákban és vasárnap délelőtt.

Hallgatói lehetnének mindazon segédek, kik valamely középiskola legalább négy osztályát sikeresen elvégezték, szakmájukban jelesek, 20. életévüket betöltötték és erkölcsi tekintetben kifogás alá nem esnek.

A tanfolyam tárgya: 1. általános, vagy elméleti szakoktatás; 2. gyakorlati, végy műhelyi szakoktatás.

Az általános vagy *elméleti* szakoktatás vezetésére a felsőbb ipariskola tanári kara volna hivatva. A műveltség fejlesztésére: Magyar nyelvtan, fogalmazás figyelemmel a műhely szükségleteire, számtan, mértan, technológia, rajz, szerkezettan stb. Az ipartörvénynek – különösen a gyárosokra, iparosokra, munkásokra és tanoncokra vonatkozó részének – tüzetes ismertetése. A kereskedelmi törvénynek azon részei, melyekre szükségük lehet, továbbá a betegsegélyző és baleseti törvény ismertetése és magyarázata.

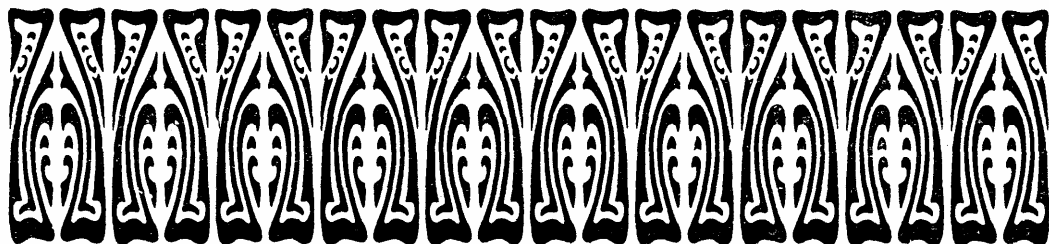
A *gyakorlati* vagy műhelyi szakoktatás az egyes iparágak szükséglete szerint különféleképp módosul.

Tudomásom szerint a szóban levő intézmény eddig még nem jött létre. Szervezése nemcsak a fővárosban, de hazánk minden nagyobb ipari centrumában felette kívánatos és szükséges volna.

MUNKÁSBIZTOSÍTÁS

AGGKOR ES ROKKANTSÁG ESETÉRE.

z *aggkor* ellen való biztosítás célja, hogy a biztosítottnak módot nyújtson a megélhetésre a meghatározott korban kezdődő életszakaszban, melynek idejére a keresetképeség folytonos csökkenése, illetve a teljes megszűnése előre látható.

A *rokkantság* elleni biztosítás mindig tartós munkaképtelenségből eredő kár helyreállítására igyekszik. A rokkantság fogalmát azonban itt szűkebben kell vennünk. Alatta csak testi vagy szellemi fogyatkozásból származó s hosszabb időre nyúló munkaképtelenség vagy pedig oly balesetből eredő munkaképtelenség értendő, amely nem a hivatásszerű foglalkozás természetéből folyólag éri a biztosított egyént. A rövidebb ideig tartó munkaképtelenség esetéről a betegség elleni biztosítás, a hivatásszerű foglalkozásból folyó baleset esetéről pedig a baleset elleni biztosítás van hivatva gondoskodni. (Lásd az I. kötet 168-170 lapját.)

Az *aggkor* elleni biztosítás – ámbár lényegileg különbözik tőle – az ellátás alakjára nézve hasonló a nyugdíjhoz.

Mint a biztosításnak határozottan elkülönített ága csak újabb időben lépett előtérbe. Előnyeinek felismerése folytán mind nagyobb fontosságra tett szert s a társadalomgazdasági tudományban is szerepet játszik.

Adatokkal igazolható, de anélkül is rögtön szembeötlő, hogy az *aggkor* s *rokkantság* által okozott keresetképtelenség óriási terhet ró a társadalomra, mellyel a köz- és magánjótékonyság nem képes megbirkózni. A munkás lelkiületére pedig tagadhatatlanul

rossz hatással van az a tudat, hogy ha magas életkort ér el vagy valami szerencsétlenség éri, melynek folytán elveszti kenyérkeresését, *alamizsnán* kell tengődnie. Ennek megfontolása vezette rá a társadalmi politikát, hogy a munkásoknak ily eshetőségekre való ellátásáról gondoskodják. Ennek a tudomány mai állásánál kétségkívül legmegfelelőbb módja a statisztikai alapokon nyugvó biztosítás.

Az aggkor és rokkantság elleni biztosítás mintegy *betetőzése* a munkásbiztosításnak. Nagyfontosságú eszköz a szegényügy rendezésére és a társadalmi béke megőrzésére. Mint ifj. *Korányi* Frigyes, kinek nyomán e fejtegetéseink során haladunk, igen helyesen jegyzi meg: köteleket képezne, mely a munkást a fennálló társadalmi rendhez kötné, a munkás életéből pedig a bizonytalanság elkeserítő érzetét s a folytonos aggodalmat volna hivatva kiküszöbölni.

A biztosítás e neme azonban még sokkal *újabb*, semhogy a legfontosabb kérdések is már megoldhatók lettek volna. Ezek fölött a művelt népek tudományos és politikai köreiből, nemkülömben pedig – és első sorban – az érdekelt munkásosztályokban ma is élénk vita folyik. Az eddigi ily irányú intézkedések még jóformán csak kísérletezések.

Abból a körülményből kifolyólag, hogy a munkájából élő tömeg munkaképtelenné vált tagjainak ellátása nemcsak *emberbaráti*, *morális* követelmény, hanem *közbiztonsági*, *közegészségi* tekintetből, valamint a *társadalmi béke* érdekében a társadalom egészére nézve fontos politikai szükséglet, mind határozottabban lép előtérbe utóbbi időben az az óhaj, hogy az ügyet az *állam* vegye kezébe.

Az állam vagy maga rendezi be a biztosítást, törvényileg *kötelezve* a polgárok egész kategóriáit, esetleg összes polgárait, hogy az állami vagy államiakkal egyenjogúsított biztosítási pénztáraknál biztosítsák magukat, vagy pedig szervez ugyan biztosítást, de teljesen a polgárok *szabadságára* hagyja, hogy annál egyenkint, vagy affiliáció, viszontbiztosítás útján tömegesen biztosítsák-e magukat vagy sem.

Az aggkor és rokkantság elleni biztosítást eddig egyedül Németország vitte keresztül az ezt megelőző betegség és baleset elleni kötelező biztosítások kapcsán. Bismarck hercegnek erre vonatkozó akciója alapvető és mintaszerű a maga nemében.

Magyarországon eddig nem intézkedett még a törvényhozás a munkások aggkor és rokkantság esetére való biztosításáról. E sorok

írója a kilencvenes évek második felében törvényjavaslatot dolgozott ki és terjesztett föl a munkások aggkori biztosításáról. Szövege – a megokolással együtt – a következő:

A munkások aggkorára szóló biztosításról.

(Szerző eredeti javaslata.)

1. A cselédek és egyéb munkások aggkorára szóló biztosítása végett az állam az érdekeltek közrehatásával alapot létesít.

2. Ezen alap a kormány által két ízben rendezendő sorsjáték, továbbá országos hivatalos gyűjtés, végül a munkaadók és a munkások járulékából ered.

3. Az ezen célra rendezendő sorsjáték 4 éven belül történik.

4. Az országos gyűjtés a közigazgatási közegek által legalább addig folytatandó, míg a tőke a két milliónyi koronát eléri.

5. A munkaadó és pedig a cseléd tartó, úgy a gyáros és iparos havonként, az egyéb munkást foglalkoztató pedig évenként az év végén tartozik az ezen időben nála volt cseléd, illetve munkás számának megfelelően az alábbi 12-ik szakaszban részletezett összeget a cseléd és munkások névjegyzékével a polgármester, illetve főszolgabírónak beszolgáltatni. Ezen összeg fele a bérbe beszámítható.

6. A begyűlt pénzen kamatozó, magyar állami értékpapír veendő és gyümölcsöztetendő.

7. A polgármester és főszolgabírák a befolyt összeget a jegyzékekkel együtt a megye központjában lévő m. kir. adóhivatalnak adják át, mely azt a névjegyzékekkel az e célra szervezendő állami központi pénztárba küldi meg.

8. A segélyezés úgy történik, hogy az arra jogosult kellő okmányaival a polgármester, illetve főszolgabírónál jelentkezik, a ki aztán a vele azonnal felvett jegyzőkönyvet az okiratokkal és esetleges megjegyzésével, a központi pénztárba megküldi. A központi pénztár hivatott közege – aggodalom nem létében – a járandóságot a jogosultnak éltefogytáig az illetékes adóhivatalban utalványozza, mely azt az illetőnek negyedévenkénti utólagos részletben az illető község polgármestere, illetve bírása útján megküldi. A központi pénztár az adóhivataloknak negyedévenként egy összegben küldi meg az azoktól fizetendő összeget.

9. A segély követelésére jogosult minden oly cseléd és egyéb munkás, aki életének 60-ik évét betöltötte, – ha azonban betegsége, gyengesége, vagy valami baleset miatt már előbb válik munkaképtelenné, akkor ez alapon is megilleti a segély munkaképtelensége idejére.

10. A segély iránt való kerethez a kort igazoló anyakönyvi kivonat, a cseléd- illetve munkakönyv a magyar honosságot és erkölcsi viseletet tanúsító községi bizonyítvány, valamint szükség szerint az illetékes hatósági orvosi bizonyítvány szükséges.

A ki lopás, csalás, sikkasztás és emberölés, gyilkosság vagy egyéb büntett miatt, úgyszinte állam- vagy osztály ellenes izgatásból kifolyólag büntetést szenvedett, az ezen törvényből folyó jogát elveszíti.

11. Ezen törvény hatálya mindennemű cselédre és munkásra, a munkavezetőket beleértve – de csak magyar honosra – terjed ki.

12. Cselédékért fejenként egy-egy évre 4 korona, munkásokért évente szintén 4 korona fizetendő.

Állandóan alkalmazott mezei vagy gazdasági munkásokért évenként 2 korona, más napszámosért, úgyszinte 20 évet meg nem haladott egyénért semmi se fizetendő.

13. A segély a volt cselédék és munkások, úgyszinte mezei vagy más napszámosok részére évenként 500 korona. A segély fele élélmezésben is nyújtható.

14. A segélyezést csak akkor lehet megkezdeni, ha a tőke 4 millió koronára felszaporodott.

15. Minden község nyilvántartja a határában dolgozó napszámosokat s ha valamely segélyt élvező meghalt, azt a központi pénztárnak azonnal bejelenti.

16. Az ezen törvény értelmében kiállítandó minden okmány bélyeg- és díjmentes.

17. Az ezen törvény ellen vétő munkaadót esetről-esetre 10-100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtja a rendőrkapitány, illetve a szolgabíró.

18. Ezen törvény a kihirdetésekor lép életbe, és végrehajtásával a belügyminiszter bíztatik meg.

19. Aki a megkezdett fizetést félbeszakítja, azt utóbb pótolnia kell.

20. Aki e törvény szerint segélyt kap, attól munkaképtelensége idejére fizetés nem követelhető.

21. Aki a magyar államból elköltözik, e törvény szerinti segélyben nem részesülhet, befizetett pénzét se kaphatja vissza.

Megokolás:

Minden embernek megvan a joga az életre: a megélhetésre. Ha az ember az ősi vad életet elhagyta, amikor minden egyén szabadon kereshette élelmét s meg is találta, – ha társadalommá, állammá tömörült, amelyben egyik a másiktól függővé lett, egyik a másiknak munkáját veszi igénybe, és annak segítségével, sőt annak fáradságából él, – megkövetelheti a munkáját másnak szolgálatába bocsátó egyén, hogy az élete fentartására szükségest ne nélkülözze.

Ez nem is új eszme; – mert hiszen az állami hivatalnokok, magán-társulatok, sőt egyes vagyonosabbak alkalmazottjai nyugdíjat kapnak, ha már nem képesek munkára, – hogy a fáradásuk, hogy testi vagy szellemi erejüknek más érdekében történt fölemész- tése fejében későbben is megélhessenek.

Ezt kell tovább fejleszteni, éppen ez alapon kívánhatja a munkás, hogy törődött korában, koldulás nélkül és emberhez illő hajlékban élhessen.

Igaz, hogy itt némileg más a viszony, mert a cseléd s még inkább az egyéb munkás nincs egy helyen egy egyénnél állandóan, hanem más-más sok helyen; de azért abból nem következik, hogy vénségére pusztulni, nélkülözni hagyják, az idő viszontagságának kidobják, legfőlebb egy-egy krajcárt vagy darab kenyeret vetnek neki azok, akik a szegény emberre reászorulnak; hanem következik, hogy ezek, mikor annak kezéből kihull a szerszám, ügyefogyottságában el ne hagyják.

Ezen javaslat az élet fentartását célozza, hajlókról úgyis gondoskodnak részint a gyárosok, részint a községek.

Mivel sok olyan munkás van, aki nem egy munkaadónál, hanem többenél, soknál dolgozik, ezeknek gyámolításához soknak, az összességnek kell járulnia; – annál is inkább, mert egyrészt a munkásnép, az egész állam érdekében, javára munkál, – másrészt, mert az elégedetlen s éhező tömeg a közbátorságot veszélyezteti; s így a közérdek szempontja is figyelembe veendő, nem is szólva az emberiségi érzelemtől.

Mivel azonban első sorban mégis a munkás érdekében áll aggkorabeli ellátása, igazságos, hogy az is járuljon hozzá saját fentartásának költségéhez.

Ezen hármas érdekből s az igazságból folyólag kívánja a javaslat, hogy elsősorban a munkás, másodsorban az összesség: a társadalom,

az állam teremtsen meg az alapot, amelyből a munkás aggkorát az ínségtől biztosítani lehet.

A cseléd tartó, a gyáros, az iparos könnyen szedheti be, illetve vonhatja le munkásától havonként a fizetendő összeget.

A napi segély e javaslat szerint nem nagy, de nem is céloz az mást, mint hogy valóban csak segélyt kapjon az illető; mert a munkások legnagyobb része úgyis szerez magának valamit: kis házikót, vagy csekély földet, vagy tőkét, aminek jövedelméhez járulván a segély, öregsége a koldulástól ment, ment még akkor is, ha a segélyen kívül másra nem is lenne, mert a legszükségesebb élelmet azon megszerezheti, – a községek meg most már rendszerint hajlékot nyújtanak a hajléktalanoknak – a cselédek rendszerint házasságra lépnek, s így szereznek, ha gyermekeik vannak, azoknál húzhatják meg magukat, akik viszont annál szívesebben tartják majd őket, ha azok is hoznak valamit a házhoz, tehát nem egészen kegyelem kenyéren lesznek.

Amit az alap jövedelme nem fedez, azt az államnak kell pótolnia.

A pénz összegyűjtésére, kezelésére és az utalványozásra a belügyminisztérium alá rendelt külön hivatal, a „munkások aggkorbiztosítási központi pénztára” szervezendő, melynek két osztálya lesz: az igazgatási és a pénztári.

Hogy csak magyarországi illetőségű munkás részesülhet e törvény szerinti segélyben, abban leli megokolását, hogy csak ilyenekről tételezhető fel az állandó itt tartózkodás s munkálkodás, tehát az alaphoz való hozzájárulás, ezen intézkedés egyúttal az összetartozást, a magyar államhoz tartozás érzését növeli.

*

*

Tallián Béla, volt földművelésügyi miniszter, 1896-ben törvényjavaslat-tervezetet dolgozott ki, mely felkarolja úgy a betegség és baleset, mint a rokkantság és aggkor esetére való biztosítást. A *rokkantság és aggkor* esetére való biztosítás főbb pontjai e javaslat szerint a következők:

A biztosításra kötelesek volnának 16-ik életévüktől kezdve, nemre és korra való tekintet nélkül, mindazok, akik napi bérért, állandó fizetésért vagy ellátásért, természetben való szolgáltatásokért vagy osztalékért mint napszámosok, cselédek, mezei munkások vagy szakmányosok másnak szolgálatot teljesítenek. Önként biztosíthatnák magukat mindazok az ipari és gyári alkalmazottak, kik az 1891. évi XIV. t.-c. szerint betegség esetére való segélyben részesülhetnek, valamint az oly kisbirtokosok, kiknek legfeljebb öt hold földjük van, az önálló

szolgák (teherhordók, kalauzok stb.), az otthon dolgozó mosónők, vasalónők és házi ipart üzők.

Rokkantsági ellátásban részesülnének azok, kik rendes keresetüknek egy-harmadát sem képesek megkeresni, s kik legalább öt éven át fizették be járulékaikat. (Egy hozzájárulási év = 47 hozzájárulási hét.)

Aggkori járadékot húzna minden 70 évet betöltött biztosított, ki járulékait 30 éven át befizette.

A biztosítottak négy bérosztályba soroztatnának: az első osztályba tartoznának azok, kiknek évi keresete legfeljebb 350 korona, a másodikba, kiknek keresete legfeljebb 550 korona, a harmadikba egészen 850 korona keresettel bírók s a negyedikbe az ezen felül keresők.

Az államkincstár minden aggkori vagy rokkantsági járadékhoz évi 50 koronával járulna. A rokkantsági járadék alapösszegét 60 koronában állapítja meg a tervezet, amihez minden beszámítható munkabér után a különböző négy bérosztály szerint 2, 6, 9, illetőleg 13 fillér járulna. Az aggkori ellátás csak a hozzájárulási hetek alapján számítandó ki. Minden egyes hét 4, 6, 8, illetőleg 10 fillérrel számítatik s a számítás alapját akkor is csak a 30 hozzájárulási év képezné, habár többet töltött is munkában a biztosított. A biztosítás terhét, az államkincstár hozzájárulásán kívül, felerészben a munkaadó viselné. A járulékoknak fedezniök kellene a kezelési költségeket, egy tartalékalap szükségleteit s az illető időszakban előreláthatólag fizetendő járadékokat. A heti járulékok az első öt évben a négy bérosztály szerint 14, 20, 24, illetőleg 30 fillért tennének ki, azontúl pedig öt évenkint a kerületi biztosító hivatalok által külön-külön állapíttatnának meg. A tartalékalapba évenkint az évi kiadások egy ötöde fizetendő be. Tíz állami kerületi biztosító hivatal s egy központi biztosító hivatal eszközölnék az igazgatást, melyeket munkások s munkaadókból vegyesen választandó igazgatóság, felügyelő és ítélő bizottság igazgatna s ellenőrizne. A hozzájárulások beszedésére a Németországban használt bélyegrendszer javasolja a tervezet.

E törvényjavalat-tervezetre nézve *Csillag Gyula dr.* „A munkás- és cseléd-biztosítás rendezéséről” cím alatt sok tekintetben figyelmet érdemlő észrevételeket közölt.

A SZTRÁJK.

A sztrájk.

modern kor olvasóközönsége előtt, azt hiszem, fősleges annak bővebb bizonyítgatása, hogy a sztrájk-kérdésnek helyes megoldása, illetve a tömeges munkabeszüntetés káros közgazdasági hatásának lehető elkerülése a legfontosabb szociálpolitikai feladatok közé tartozik. E fejezetben csak a sztrájk elméletéről és a kérdéstről megalkotott véleményemről óhajtok egyet-mást elmondani, mert e nélkül – úgy érzem – a munkásügyi reformokról szóló ez a mű tudományos szempontból kirívó hiányt mutatna fel.

A sztrájkhoz való jog az úgynevezett *társadalmi munkásvédelem* keretébe tartozik.

A munkások társadalmi védelme a *munkaszerződés* körüli védelmet, a munkásoknak részvétét a gyárügyek intézésében s végre a munkások gyülekezeti szabadságának védelmét tartalmazza. A rendszer szempontjából a társadalmi védelemnek külön csoportba foglalása szükséges azért, mert ama veszélyeztetett érdekek megvédéséről van szó, ahol nem egyes egyéni munkásoknak személye forog szóban, hanem a munkásoknak, mint külön osztálynak, társadalmi, tehát közösségi érdekei kerülnek szóba.

A következőkben – Mandello Gyula dr. jogtanár idevágó cikke alapján – a *szerződési védelemről* akarok egyetmást elmondani.

A szerződési védelem először is a szerződés elfogadására vonatkozik. A munkaadóknak kölcsönös megegyezése aziránt, hogy bizonyos, nekik veszélyeseknek látszó, vagy nem tetsző munkásokat ne alkalmazzanak, erre vonatkozó nyílt vagy titkos jegyek útján való bejegyzések a munkakönyvbe, fekete listáknak vagy

sztrájklistáknak köröztetése, mindez régtől fogva visszaélésnek van bélyegezve és számos törvényhozási intézkedés tilalmazza az effajta eljárásokat.

A szerződésfelbontás körüli védelem mindenekelőtt a szerződési időre vonatkozik. A hosszabb és rövidebb idő mellett és ellen úgy a munkaadók, mint a munkások részéről lehet érvelni. Rövid szerződési idő mellett könnyebb a sztrájk, de viszont meg van könnyítve a munkások kizárása is ott, ahol erős vállalkozói egyesületek léteznek. Az ide tartozó törvényes rendelkezések szubszidiárius természetük miatt nem bírnak nagy fontossággal; a szerződéses idő meghatározását a szerződő felekre bízzák és csak amennyiben e pontról a szerződésben megfeledeztek volna, lép hatályba a törvényben előírt szerződési idő.

A munkaszerződés tartalmának végrehajtási biztosítása már a modern szociálpolitikát közelebről érdeklő probléma. A munkarend, a gyári munkabizottságok kérdése és a szerződésszegéssel kapcsolatos *sztrájk* ügye tartoznak ide.

A munkarend tulajdonképpen a munkaszerződés összes részleteinek feltüntetése. Ennek kifüggesztését a legtöbb törvényhozás kívánja. A munkaszerződés természetéből folyik, hogy annak feltételeit a munkások egész részletességükben ismerjék és folyton szem előtt lássák. Egyben a munkásvédelmi törvényhozás ellenőrzését célzó gyárvizsgálatok egyik ellenőrzési eszközét is alkotja.

Munkásbizottságok, *gyári választmányok* alakításáról ezekre vonatkozó eredeti törvényjavaslatom közlése kapcsán már szólottam. Itt csak azon elméleti felfogásokat akarom – Mandello Gyula dr. nyomán – megvilágítani, melyekkel a sztrájk kérdése két különböző oldalról érdekes magyarázatot nyert.

Az egyik az, hogy gyakran lehet szó oly sztrájkról, amely következményeiben nemcsak a vállalkozókat és az ott alkalmazott munkásokat érdekli, hanem tényleg fontos közügyet is érint. (Városoknak világitása vagy élelmezése stb.) Ily esetben még az angol teljesen szabadelvű sztrájk-felfogás is – a közérdek hangsúlyozása mellett – szükségesnek találta, hogy itt a közérdeket veszélyeztető munkabeszüntetést büntetőjogilag tilalmazza (conspiracy act). Bizonyos fokig ez angol felfogásnak analógiájára minősíti legújabb magyar mezőgazdasági törvényünk az aratási munkálatot közérdekű munkának, amelynek elvégzése éppen ezért közigazgatási kényszer igénybevételével is kikényszeríthető.

Másrészt a sztrájk tulajdonképpen csak a jól szervezett munkás-ságnak képezi értékes küzdő eszközét. Így ott, ahol a munkás-szervezkedés ügye, mint Angliában és Amerikában, igen fejlett, arra törekednek, hogy fenyegető munkásviszályok esetében kölcsönös egyezkedési eljárások és intézmények szerveztessenek, amelyek a viszályoknak békés elintézését biztosítják. Így fejlődött Angliában és Amerikában naggya a békéltetés és egyeztetés ügye.

A sztrájkokkal sokszor kapcsolatos kihágások, sőt véres össze-ütközések, Svájcban kivételes törvények alkotására vezettek, melyek-nek teljes szigorral való alkalmazása alkalomadtán a munkásokra – jogosult érdekeik megvédésére kifejtett küzdelmeikben is – végzetes lehet. Az első lépést e tekintetben a berni kantonális törvényhozás tette meg. Bern kantonban külön *sztrájk elleni törvény* van érvényben. Eszerint dolgozni hajlandó munkások zaklatása sztrájk esetében 100 frankig terjedhető pénzbüntetéssel vagy 60 napig terjedhető börtönnel lesz sújtva, hacsak a kanton általános büntetőtörvénykönyve szerint az illető eset súlyosabb beszámítás alá nem esik. Sztrájk esetére való gyülekezések résztvevőire, ha ezek a törvényes rendet megbontják, 60 napig terjedhető elzárást szab ki a törvény. A hatóságok felhatalmazást nyertek, hogy sztrájk tartama alatt mindennemű körmenetet eltiltsanak. Külföldiek, kik dolgozni szándékozó munkásokat zaklatnak vagy bántalmaznak, két egész tíz évig terjedő időre kitilthatók az országból. Törvényáthágások, melyek azelőtt csupán feljelentéses deliktumokat képeztek, az új törvény szerint, ha munkabeszüntetéssel függnek össze, hivatalból is üldözendők. Az új berni kantonális sztrájk-törvény azonban ezen büntető határozatokon kívül egy *egyezkedési hivatalok* felállítására vonatkozó szakaszt is tartalmaz.

Még sokkal szigorúbb ennél a zürichi törvény, mely mint a kantonális büntetőtörvénykönyvhez csatolt novella jelentkezik. A zürichi kantonban a nyilvános üzemekben alkalmazottaknak - hivatalnokoknak és munkásoknak egyaránt – kemény büntetés terhe mellett *egyáltalában meg van tiltva a sztrájkolás*.

Ez irányzatok határozottan rést ütnek a sztrájk szabadsági és az annak forrását alkotó szerződési elméleten.

A fejlődés legnagyobb fokát jelenti ezekkel szemben az a *francia* törvényjavaslat, mely a sztrájkot mintegy *legitimizálja*, de a munkásoknak időről-időre való *leszavazásától* teszi *függővé*, hogy annak alkalmazása, vagy abbanmaradása legyen-e a kötelező. E

törvényjavaslatban – mint dr. Mandello Gyula helyesen jegyzi meg – nem a sztrájk legitimizálása az egészséges mag, hanem a vele szükségképen járó munkásszervezkedési kötelezettség.

A következőkben – *Fenyvessy* József idevágó cikke nyomán haladva – a sztrájkról általában, annak történetéről, statisztikájáról stb. akarok egyet-mást elmondani.

A sztrájk a bér munkának nagyobb számú munkás részéről közös akarattal történő megszüntetése kedvezőbb munkaföltételek elérése végett.

A sztrájkok okai sokfélék lehetnek, de ezek együttvéve a munkaföltételek kedvezőtlenége alá foglalhatók. Legtöbbnyire a munkabérral való elégedetlenség szolgáltat okot a sztrájkra. Gyakori ezenkívül még a munkaidő leszállításának követelése. Az egyéb okok közül főlemlíthetők egyes munkások elbocsátása, a vezetők, felügyelők iránt érzett ellenszenv, a munkaadónak a munkás-egyesületekkel szemben követett magatartása, az időntúli munkával összefüggő ügyek, a bérlevonások, tanonckérdés stb. A sztrájkok különben rendszeren több oknak összetalálkozására vezethetők vissza. Nem ritkán a legkisebb jelentőségű az az ok, mely a sztrájk kitörését előidézi, de alkalmat nyújt a lappangó elégületlenség nyilvánítására.

A sztrájk kiterjedését tekintve, lehet vagy valamely vállalatra elszigetelt, sőt néha a vállalatnak csupán egyes műhelyekre vagy alkalmazottjainak bizonyos csoportjára szorítkozik, vagy csoportos sztrájk, midőn több ipartelegen vagy bizonyos ipárhoz tartozó összes telepeken egyszerre szüntetik be a munkát, végre általános sztrájk, vagyis munkabeszüntetés nagyobb területen, pl. az egész országban.

A sztrájkok *eredménye* rendkívül változó; a felek győzelmi kilátásai a követelések többé-kevésbé *jogosult* voltától, a munkások szervezetének és a sztrájkpénztárnak *erejétől*, az általános gazdasági viszonyoktól, a munkáspiac állapotától és számos egyéb körülményen kívül a hatóságoknak a sztrájkokkal szemben való magatartásától is függenek. Az esetek nagyobb részében az eddigi tapasztalatok és statisztikai adatok szerint a sztrájk a munkásokra kedvezőtlenül végződik, ritkábban kiegyezéssel és ugyancsak ritkán

a munkások teljes győzelmével. E győzelem is legtöbbszörre viszonylagos értékű, mert alig kárpótolhat a hozott áldozatokért. Ha a munkások, az e körül szerzett bőséges tanulságok dacára, mégis sztrájkhoz folyamodnak, ennek oka az embernek egy jobb sorsba vetett kipusztíthatatlan reményén kívül első sorban az, hogy a sztrájkok, tekintet nélkül sikerükre, ha csak alig észrevehetően, de mégis fokozatosan *javitják* a munkafeltételeket.

A munkaadók sem mentek a veszteségektől, tekintet nélkül a sztrájk eredményére. A sztrájk rombolása azonban, eltekintve attól, hogy a munkaadók a sztrájk megszűnte után annak káros hatását teljesen a fogyasztókra háríthatják, nagyobb a munkásokra, mint a munkaadókra. Mindamellett szó sincs róla, hogy különösen egyes kisebb vállalkozások, vagy olyanok, melyeknek szállításai időhöz vannak kötve, szintén nagyon megsínylelhetik a sztrájkot. Félelmetes fegyver ez a munkások kezében, mely nélkül magukat a munkaadók kénye-kedvének kiszolgáltatva éreznék és amelynek hatalmát ismerve a munkaadók mérsékletre utalvák.

A munkaadónak azonban szintén van a sztrájkhoz hasonló fegyvere a munkásokkal szemben és ez a munkáskizárás (lock-out), midőn ugyanis a munkaadó a neki nem tetsző munkást vagy munkásokat az ipartelepről elbocsátja. Ezek a lock-outok egyrészt nem ritkán sztrájkok folyamán, másrészt pedig azok előidézői.

Tömeges munkabeszüntetések már a középkorban és az újkorban is előfordultak a közműiparosok körében, de ezek úgy indító okaik, mint hatásaik tekintetében lényegesen eltérnek a korunkban ismétlődő sztrájkoktól. A sztrájkokat, e szónak mai értelmében, a gyárpar szülte és onnan terjedtek át a közlekedésre, a kereskedelemre és a mezőgazdaságra. E mozgalmak természetesen országonként különböző időben indultak meg; feljegyzések és részletes adatok a régebbi időkből csupán a nagyobb méretű és erősebben érezhető hatást gyakorló sztrájkokról maradtak fenn. A sztrájkok rendszeres megfigyelése és nyilvántartása teljesen új keletű, t. i. a munkásstatisztika hivatalos művelésével egykorú. Manapság az Egyesült-Államokban, Angliában, Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban és Ausztriában gyűjtnek rendszeresen adatokat a sztrájkokról.

Végezetül a *hazánkban* előfordult sztrájkokról akarok még ① fejtegetések során – ugyancsak Fenyvessy József nagy szakavatottsággal megírt munkálata nyomán – röviden szólni.

A közös munkabeszüntetés céljából történő összebeszéléseket már az 1872-iki ipartörvény jogérvénnyel nem bíroknak nyilvánítja. Ezen szakaszt azután az 1884-iki ipartörvény is átvette. A sztrájk megelőzése és megszüntetése céljából az iparhatóság békéltető bizottság alakítását köteles elrendelni. Ha a békéltetés nem jár sikerrel, akkor a hatóság a sztrájk lefolyását tűri és csak akkor avatkozik abba, ha annak folyamán az ipartörvény 164. §-ának alkalmazása válik szükségessé. E szakasz értelmében ugyanis az, aki „a munkásokat, illetőleg segédeket szabad akaratuk érvényesítésében fenyegetés vagy tetteges bántalmazás által akadályozza vagy akadályozni törekszik, 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel és 30 napig terjedhető elzárással büntetendő”. A büntető törvénykönyv 177. §-a hat hónapig terjedhető fogsággal sújtja azokat, kik „gyárak, műhelyek vagy azon helyiségek előtt, ahol munkások dolgoznak, vagy a munkaadó, munkavezető lakása, illetőleg tartózkodási helye előtt összecsoportosulnak a végett, hogy a munka megkezdését vagy folytatását megakadályozzák vagy pedig a munkásokat a munka elhagyására bírják”. A büntetőtörvénykönyv a sztrájkra való ilyen kényszerítést a magánosok elleni erőszak vétségei közé sorozza és ugyancsak ily elbánásban részesíti azokat, kik „a munkabér felemelése vagy leszállítása végett valamely munkás vagy munkaadó ellen erőszakot követnek el, azt szóval vagy tetteg bántalmazzák vagy erőszakkal fenyegetik.”

A munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1898. évi II. t.-c. az utóbbiak sztrájkára vonatkozólag hasonló szellemben intézkedik. A gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszonyt legújabbán az 1907. évi XLV. törvény-cikk szabályozta, mely a mezőgazdasági alkalmazottakra nézve számos szigorú intézkedést tartalmaz és épen ez okból már törvényjavaslat korában éles támadásoknak volt kitéve.

Rendszeres feljegyzések, statisztikai adatok a hazai sztrájkokról nem gyűjtetnek. A közelebbi múlt egyik legnevezetesebb ilyenmő mozgalma hazánkban az 1897-iki nagy földművelő-sztrájk volt, mely állami beavatkozást tett szükségessé, amennyiben ugyanis a sztrájkolok pótlására a kormány Mezőhegyesen tartalékmunkásokat gyűjtött össze s részben innen, részben pedig a sztrájk által érin-

tétlenül hagyott vármegyékből bocsátott munkásokat a gazdák rendelkezésére.

*

Ami a *sztrájk kérdését* illeti, nézetem a következő: A munkásosztálynak határozott és hatalmas fegyvere a sztrájk; ezzel a fegyverrel azonban csak oly esetekben volna szabad élnie, midőn arról van szó, hogy érdekei *súlyos* sérelemben szenvednek. Sajnos, napjainkban a sztrájk mindenekfölött hatalmi kérdéssé fajult. Tudok rá számos esetet, hogy csoportos sztrájk és vele kapcsolatban bojkott következett be a legcsekélyebb természetű differenciák miatt, pl. azért, mert a munkások egy része valamelyik munkafelügyelővel nem volt megelégedve, vagy azért, mert néhány munkás el lett bocsátva a gyárból, többnyire alapos ok miatt. Ilyenkor némely túlbuzgó vagy lelkiismeretlen munkásvezér a sztrájk esélyeinek tette ki a munkásokat, az üzem hetekig, sőt még hosszabb ideig szünetelt, a gyár és a munkások jelentékenyen megkárosodtak. Nagy tőkével nem rendelkező gyár vállalat, vagy olyan, melynek szállításai időhöz vannak kötve, óriási, sokszor több éven át is érezhető kárt szenvedett ilyenkor. A munkások nagy része pedig, mely kereset nélkül megélni nem volt képes, elköltözött az illető munkahelyről, sőt külföldre is ment, ami ismét az illető gyárváros, sőt az egész ország károsodását vonta maga után.

Az ily sztrájkok kikerülése tehát nemcsak a munkaadóknak, hanem a munkásoknak és az egész országnak is kiváló érdeke.

De az ily sztrájkok azt is eredményezik, hogy a munkaadók szervezkednek, sztrájk esetére szóló biztosító szervezeteket és pénztárákat alapítanak, ami idővel erős fegyver lesz a munkaadók kezében sztrájkoló munkásaik ellen.

A harci állapot sohasem előnyös. Mindakót fél gyöngül, mindkét fél veszteségeket szenved. Amint áll ez népek és nemzedékek harcaira, hasonlóképen igaznak bizonyul arra – a munkaadók ellen a munkások részéről vívott – modern harcra, melyet sztrájkoknak nevezünk. Azon kell tehát lennünk, hogy *sztrajkbíráló-bizottságok* szerveztessenek s így a munkabeszüntetések eshetősége egyfelől a minimumra szoríttassék, másfelől pedig, a mennyiben elkerülhetetlen a sztrájk, mindkét félre nézve lehető csekély károsodással járjon.

*

TOLDALÉK

A MUNKÁSLAKÁSÜGYRŐL SZÓLÓ

FEJEZETHEZ.

Tízezer munkáslakás Budapesten.

Jelen munka I. kötete már sajtó alatt volt, midőn *Wekerle* Sándor miniszterelnök, mint pénzügyminiszter (1908. június 15-én) törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé, a melyben *tízezer munkáslakásnak Budapesten leendő építésére* kér fölhatalmazást.* Kétségtelen, hogy a törvényhozás mindkét háza ezt a javaslatot mihamarább elfogadja, s így belőle csakhamar törvény lesz, vagyis a jövő év nyarán legalább *részben* lekerül a napirendről a budapesti lakásínség, – más szóval: székesfővárosunk kevésbé jómódú lakossága hozzájut a kereseti viszonyoknak megfelelő áron egészséges lakáshoz. Wekerle Sándor javaslatának teljes szövege a következő:

Törvényjavaslat a Budapest székesfőváros és környékén állami költségen létesítendő munkásházakról.

1. §.

Jóváhagyatik a pénzügyminiszternek az az intézkedése, amelylyel néhai Sárkány József örököseinek a Kispest község határában fekvő s mintegy 472.000 négyszögölnyi kiterjedésű ingatlanait négyszögöl enként 6 korona 50 fillér vételár kikötése mellett a királyi kincstár részére megvásárolta és felhatalmaztatik egyúttal a pénzügyminiszter, hogy a Budapest székesfőváros X. kerületében, az úgynevezett Óhegyen mintegy 210,000 négyszögölnyi területet négyszögölenként átlag legföljebb 8 koronát kitevő vételár ellenében a királyi kincstár tulajdonául megszerezhessen.

* Az erre vonatkozó akcióról, a mely 1908 április hava óta folyik, már az I. kötet 38-39. lapján emlékeztünk meg.

2. §.

Felhatalmaztatok a pénzügyminiszter, hogy az 1. szakaszban említett ingatlanok vételárát, nemkülönben a szerződések után az államkinestár terhére kirovandó összes illetékeket a pénztári készletekből kifizethesse és a pénzügyi tárca „Állami épületek” címének beruházásai között elszámolhassa.

3. §.

Felhatalmaztatik egyúttal a pénzügyminiszter, hogy az 1. szakaszban felsorolt ingatlanokon, legföljebb 12,000.000 korona erejéig, egyszerű kivitelben munkásházakat építtessen és azokat az állami és más üzemek munkásai, esetleg alkalmazottai részére bérbeadhassa.

4. §.

Felhatalmaztatik a pénzügyminiszter, hogy a jelen törvény 3. szakaszában engedélyezett 12 millió korona beruházási szükséglet fedezése végett koronaértékre és a 4 százaléknál nem magasabb kamatra szóló adómentes járadékkötvényeket bocsáthasson ki.

5. §.

A jelen törvény alapján emelendő munkásházak mindaddig, míg az államkinestár tulajdonában vannak és a 3. szakaszban megjelölt célra használatnak, mindennemű állami, törvényhatósági és községi adó alól mentesek.

6. §.

Jelen törvény kihirdetése napján lép életbe és végrehajtásával a pénzügyminiszter bízatik meg.

Budapest, 1908. június hónap 15-én.

WEKEKLE SÁNDOR s. k.}

a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott
m. kir. miniszterelnök.

A javaslat *megokolásában* megjegyzi a miniszter, hogy bár a kormány egyelőre csak a most említett két terület beépítését tervezi, mégis már most foglalkozik azzal a gondolattal, hogy a m. kir. államvasutak északi főműhelye közelében rendelkezésre álló, mintegy 127.000 □ ölnyi területen, valamint a székesfőváros budai részének északi oldalán is létesít ily munkástelepet, hogy a székesfőváros különböző részeiben elfoglalt munkásait az otthon előnyeiben egyaránt részesíthesse. Ez utóbbi helyen tervezett telep azonban előreláthatólag a Margitsziget felső végén létesítendő új Dunahíddal kapcsolatban nyer majd csak megvalósulást, amelynek megnyíltától különben az eddig szerzett tapasztalatok szerint, a lakásbérek olcsóbbodása is várható.

Ehhez képest a házak 4-4 lakást magában foglaló pavillonok alakjában, egyenkint körülbelül 360 □ Ölnyi területen épülnének, amelyből egy-egy lakásra az 50 □ ölnyi kert betudásával, mintegy 90 □ öl jutna. A lakások átlagos típusa: *két szoba, konyha és kamra*. A műveltebb előmunkások részére azonban azok magasabb igényeihez mérten, aránylag nagyobb lakások is készülnének.

A kincstár rendelkezésére álló telkeken egyelőre 1500 munkásház létesítését tervezem, amely hozzávetőleg 6000 lakást magában foglaló házaknak összköltsége legföljebb 12 millió koronára rúgna. Ebben azonban a kispesti telkek csatornázásának és a telep vízvezetékekkel való felszerelésének körülbelül 500.000 koronát kitevő költsége is bennfoglaltatik. A székesfőváros hatóságával folytatott tárgyalásaim reményt nyújtanak arra, hogy az egészségügyi szempontokból immár alig nélkülözhető ezek a korszerű berendezések a székesfőváros vízvezeték és csatornahálózatába való bekapcsolás útján lesznek megvalósíthatók.

Figyelembe véve már most egyrészt a telekbefektetési, másrészt a házak építésével és ilyenén felszerelésével járó összes költségeket, átlag *évi 120 – 150 koronában* látom azt a bérösszeget, amelynek ellenében egy-egy munkáslakás bérbeadható lesz. Azt hiszem tehát, hogy ebben az esetben a munkások részéről oly csekély ellenszolgáltatással állunk szemben, amely amellet, hogy megfelelőbb otthont biztosít, az eddigi béreken messze alul van s amelyet a legszerényebb kereseti viszonyok között élő munkásunk is könnyen elbírhathat.

Nem változtat ezen a meggyőződésemen a telepnek a munkahelyektől való távolsága sem, mert reményem van arra, hogy a-meglevő közlekedési vállalatokkal sikerül majd a kormánynak oly megállapodást létesítenie, amely az ide-oda utazás költségét az eddiginél mélyen alul, a minimumra szállítja. Amennyiben pedig ez a remény hiúlnak bizonyulna, attól sem riad majd vissza a kormány, hogy a munkások igényeinek megfelelő és olcsó közlekedés kérdését új koiikurrens vonalak létesítésével oldja meg.

A törvényjavaslathoz fűzött **megokolásban** továbbá a következő foglaltatik:

A fővárosban uralkodó lakáshiányra, a lakásuzsorára s a lakások túlszűfolt-ságára való tekintettel elhatározta a kormány, hogy a törvényhozás jóváhagyásának kikérése után Budapest székesfőváros környékén állami költségen *hat – tízezer munkáscsalád befogadására alkalmas, pavillonszerű bérházakat* épít és azokban csekély, nevezetesen a befektetendő tőkének legföljebb 4%-ával fölrő évi bérért, elsősorban a m. kir. államvasutak és a m. kir. állami gépgyár budapesti munkásainak, esetleg egyéb *állami munkásoknak és alkalmazottaknak* ad megfelelő hajlékot, az ezek elhelyezése után még fennmaradó lakásokat pedig t. i. az összes lakásoknak előreláthatólag több mint felerészét ugyancsak mérsékelt bérek ellenében egyes helybeli *magánüzemekben alkalmazott munkásoknak* engedi át.

Feltűnés nélkül és bizalmas utón megejtett puhatolódzások után két alkalmas telektömböt sikerült e célra biztosítanom: az egyiket a székesfővárossal határos *Kispest* községben, a másikat pedig a X. kerületben az u. n. *Óhegyen*.

A *kispesti* ingatlan összterülete körülbelül 472.000 □ öl s a Sárkány-örökösök tulajdona. Arát alkudozások után □ ölenként 6 korona 50 fillérben

sikerült megállapítanom, mely egységár az ottani értékviszonyok figyelembevételével méltányosnak mutatkozik. A telek összevételára ezek szerint mintegy 3,068.000 koronára tehető, amelynek kifizetési módozatai tekintetében a megkötött szerződés akként rendelkezik, hogy 600.000 korona az adásvételnek a törvényhozástól kikérendő jóváhagyása után, a vételár többi része pedig két egyenlő részletben 1908. évi október, illetve november hó 1-én lesz esedékes, amely időpontig az ingatlan a kir. kincstár tulajdonába tehermentesen átadandó. A jogügylettel kapcsolatos illetékek fizetése alól a szerződés az eladókat fölmenti. Az *Óhegyen* fekvő ingatlan részben a székesfőváros tulajdona. Kiterjedése mintegy 210.000 □ öl. Erre nézve egyelőre csupán elővételi jogot biztosítottam a kir. kincstár javára és pedig □ ölenként 8 korona átlagár kilátásba helyezésével. Az ingatlan összevételára tehát mintegy 1,680.000 koronára tehető. A telek már parcellázásra van előkészítve és vízvezetéki, valamint csatornaberendezés is közvetlen közelében van.

Budapesten a *lakásínség* s vele kapcsolatban a *lakásdrágaság* valóban már elviselhetetlen volt, mert a lakás ára sokszorososan meghaladta a keresőképeséget. 1907-ben összesen 360 üres lakás volt. De ennek a 360 üres lakásnak a legnagyobb része hasznavehetetlen, a hatóság által betiltott odú, a mely csak az adózás szempontjából szerepel lakás gyanánt. Hogy milyen lakások maradtak üresen, mutatja az, hogy a 360 üres lakásból 201-nek az évi bére kétszáz koronánál kisebb. Vagyis egyáltalában nem lakás.

A normális állapot 1900-ban volt, a mikor 5248 lakás maradt üresen. Akkor nem kellett négy család tizenhét felnőtt tagjának meghúzódnia egy kis egyablakos szobában. A legutóbbi népszámláláskor több ilyen lakást találtak.

Ezen rettenetes nyomorúságon akar segíteni a miniszterelnök, még pedig gyorsan és komolyan. Még az idén (1908) megkezdik a lakások építését s valószínű, hogy jelentékeny részét már a jövő évben átadják a használatnak.

Egyelőre 1500 munkásházat épít meg a kormány, körülbelül hatezer lakással. Minden házban négy lakás lesz s minden lakáshoz ötven négyszögöl nagyságú kert is tartozik. A lakások felét *állami munkások* foglalják el, a másik felét *magánvállalatok munkásai*. Egyszerre megüresedik tehát néhány ezer egy- és kétszobás rendes lakás, a melyet normális áron a polgárság foglal el. A kétszobás lakás évi bére 120-150 korona lesz.

Az a tizenkét millió korona, a mit a miniszterelnök munkáslakásokba épít, meghozza a gyümölcsét. Megállítja Budapestet a visszafejlődés útján, erőt visz be az ipari életbe, fölkelti veszedelmes

közömbösségéből a vállalkozást s biztosítja a fejlődésnek természetes előrehaladását.

1908 június 30-án Wekerle Sándor kijelentette a képviselőházban, hogy a megkezdett akciót a szóban levő törvényjavaslat nem meríti ki. Nemcsak a fővárosban, hanem *a vidéken is propagálja a kormány a munkás lakások építését* s ezt a kereskedelmi tárca keretében maga is megvalósítani igyekszik. így *Pozsonyban* építenek majd munkásházakat, aztán a többi nagyobb empóriumokban.

Az itt következő vidéki adatokat is csak az I. kötet kinyomatása után kaptam meg:

A m. kir. földművelésügyi miniszter nemrég örömmel vette tudomásul **Tolna vármegyének** azt az elhatározását, hogy 685 munkásházat épít, mely alkalommal kijelentette, hogy a kamatterhek könnyebb elviseléséhez 2%-kal hozzájárul. A vármegye e célra 750.000 korona kölcsönt vesz fel, melyet 50 év alatt fog letörleszteni.

Legújabbán **Pestmegye** határozta el munkásházak építését 1.000.000 korona összegért.

Budapesten dr. *Magyarevits* Mláden tiszti főorvos előterjesztést intézett a tanácshoz, hogy építtessen nagyobb mennyiségű új *menedékhelyet, nép szállót és szükséglakást.*

A m. kir. földművelésügyi miniszter **Arad** sz. kir. városnak 25 év alatt visszafizetendő, 2%-os kamatlábú 180.000 koronás kölcsön nyújtását helyezte kilátásba. A lakóházak típusai és költségvetései jelenleg kidolgozás alatt vannak.

Kolozsvár városában a munkáslakások létesítését a hitelszövetkezetek segítik elő oly módon, hogy tagjaiknak házvétel és házépítés céljára az ingatlan becsértékének 60%-a erejéig 6-6.5%-ra kölcsönt adnak és ha ez nem volna elegendő, a hiányzó 40%-ot kezességre folyósítják. A kölcsönt az adós 5-10, sőt 15 óv alatt leendő visszafizetés kötelezettsége mellett kapja olyformán, hogy a tőke megfelelő százalékát félévenként köteles letörleszteni, melyet azonban nem egyszerre kell befizetni, hanem heti 1-2 koronával is törlesztheti. – A kolozsvári m. kir. dohánygyári munkás-hitelszövetkezethél a kölcsönösszeget a munkások heti keresetökhöz és a kölcsön nagyságához viszonyítva 2-6 koronás heti részletekben törlesztik.

Ily módon a beszerzett adatok alapján e város területén 1899. év óta működő „Kolozsvári magyar és középtizedi Hitelszövetkezet, mint az Országos Központi Hitelszövetkezet tagja” 70 munkásház építését és 50-60 taksás ház megváltását; a „Kolozsvár hidelve-kétvízközi Hitelszövetkezet” ugyanezen idő alatt 82 ház építését segítette elő, míg a „Kolozsvári m. kir. dohánygyári munkás-hitelszövetkezet” az 1905-ik évben tagjainak részint házvételre, részint pedig taksás telkek megvásárlására és házépítésre 80 esetben nyújtott 6%-ra rendes kölcsönt, az 1898-1905. év végéig pedig összesen 239 munkásnak adott családi háztelek megszerzésére kölcsönt, melyből 120 új építkezés történt.

A munkások rendszerint egy szoba s konyhából álló házat vesznek, vagy építenek 2000-2500 korona értékben.

A telkek nagysága különböző: 150 □-m.-tól 800 □-m.-ig. Egy szoba és konyha, valamint a melléképületekhez átlag 400 □-m.-nyi terület elégséges. A tapasztalati adatok azt igazolják, hogy a munkások anyagi helyzetének javítása szövetkezeti úton jelentékenyen elősegíthető.

Megemlítendő végül, hogy Kolozsvár városa az új – jelenleg még kormányhatósági jóváhagyásra váró – építési szabályrendeletébe munkásházak építését célzó könnyebbítéseket és kedvezményeket vett föl.

Szatmár vármegye is elhatározta, hogy nagyszámú mezőgazdasági munkásházakat épít.

Temesvárott egy textilgyár van keletkezőben, amely 400 munkáslakás építését tervezi.

A munkáslakásügy különös propagálása céljából igen szükségesnek tartanám **munkáslakásügyi állami felügyelői** állások szervezését. E felügyelők feladata volna: kerületükben a munkáslakások ügyét propagálni, állami, társadalmi és hatósági (városi, községi) útra munkáslakások létesítésén fáradozni, a meglévő munkáslakásokat megtekinteni, ellenőrizni, e munkástelepekhez szükséges egyéb szociális és kulturális intézmények megteremtése érdekében tevékenykedni, stb. stb.

Ez egy világszerte új szociális intézmény volna, mely bizonyára rendkívül beválna és tetemesen elősegítené hazánkban a munkáslakásügy nagyméretű föllendülését, ezzel együtt pedig a szociális jólét hathatós terjesztését.

SZOCIÁLIS ÚTMUTATÓ.

ociális útmutató városi és megyei törvényhatóságok részére.

Összefoglalás.*

szociális reformok terén a következő intézmények létesítése szükséges:

Mezőgazdasági és ipari munkások számára állami segéllyel **munkásházak** építendők.

A városok építsenek saját költségükön ipari munkások számára olcsó és egészséges lakásokat. E célra építőszövetkezetek és részvénytársaságok létesítendők. Az államtól kamatmentes és olcsó kölcsön kérelmezendő. A városok a maguk részéről adjanak hosszabb mentességet a községi pótlók alól, vámmentességet és egyéb kedvezményeket.

Ingyen tej- és kenyérszító intézetek létesíttessenek. Csecsemők *sterilizált tejet* kapjanak.

Óvodák, gyermekek számára **napközi otthonok**, *menedékhelyek*, *játóterek* létesítendők.

mutat. Állíttassanak fel azonkívül:

Népkönyvtárak, *szociális múzeumok*, *közegészségügyi múzeumok*.

Műhelytelepek kisiparosok számára.

Foglalkoztató *műhelyek munkanélküliek részére*.

Munkás gimnáziumok és *nép egyetemek*.

Népotthonok (gyermekóvóval, fürdővel, alkoholmentes vendéglővel, *Urániával*, népszerűen ismeretterjesztő előadásokkal.)

* Bővebbet az itt felsorolt intézmények legfőbbjéről e munka tartalomjegyzéke

Szociális irodák, hol a munkások ingyen felvilágosítást kaphatnak jogi, adó-, illetőségi, katonai, stb. ügyekben.

Lakásfelügyelői hivatalok.

Gondoskodni kell *olcsó hitelről* a kisiparosok számára.

A kisiparosok kapjanak *ingyen gépeket*.

Szerveztessenek:

Állandó kiállítások a kisiparosok gyártmányai számára.

Munkaközvetítő hivatalok.

Uránia-előadások munkások számára.

Minden városban és megyében **közjóléti bizottságok** szervezendők. Ezek programja lenne: az ingyen tej- és kenyérfosztást keresztülvinni, a csecsemőknek nyáron sterilizált tejet kiosztatni, uránia-előadásokat rendeztetni, nótathonokat, olcsó és egészséges munkáslakásokat, lakásfelügyelő bizottságokat, népkonyhákat, melegedő szobákat, üdülő-telepeket tüdővózes, görvélykóros, vagy gyenge, beteges munkások részére, népkönyvtárakat, szociális és egészségügyi múzeumokat, gyermekvédelmi bizottságokat, népnevelési és művelési intézményeket, munkásügyi irodákat, óvodákat, gyermekjátszóhelyeket, settlement-eket, Brockenhaus-egyleteket stb. szerveztetni és létesíttetni, a társadalom és a községek bevonásával és közreműködésével. (A *Brockenhaus-egyletek* a vagyonosabb emberektől kiselejtezt ruhaneműeket, bútorokat, képeket, könyveket stb. gyűjtik, kisiparosokkal olcsón kijavíttatják s a szegény nép közt szétesztják vagy olcsó áron eladják.)

Minden törvényhatóságnál *közélelmezési bizottságok* szervezendők. Ezek feladata volna kutatni a *drágaság okait* és arra törekedni, hogy azok, amennyire lehet, kiküszöböltessenek vagy ellensúlyoztassanak.

Minden törvényhatóság (város, vármegye) és község tartozék ezentúl évenként tehetségéhez képest beállítani budgetjőbe egy összeget, mely **munkásjóléti és munkásvédelmi alap** megteremtésére szolgáljon. Ha ez az összeg legalább 10.000 koronát tesz ki, úgy egészben vagy részletekben felhasználható munkásvédelmi és munkás jóléti intézmények létesítésére. A meghatározott kvótát azonban folyton tartoznak a törvényhatóságok és községek budgetjükbe fölvenni és

fizetni, hogy így mindig újabb és újabb ilyen szociális intézmények legyenek létesíthetők.

Minden törvényhatóságnál és nagyobb községben **munkásvédelmi** (gyermekvédelmi) és **iparhygiénai bizottságok** szervezendők.

Minden törvényhatósági bizottság tartson évenként legalább egyszer külön tanácskozást az összes főbb *szociális reformok* és állapotok megvitatása érdekében.

A *főispánok* és *polgármesterek* is rendezzenek évenként legalább egy *ankétet* a munkáskérdések megvitatása céljából. Ezen új intézménynek kétségtelenül sok üdvös gyakorlati eredmény volna köszönhető.

Minden törvényhatóságnál *munkásügyi bizottságok* szervezendők.

A munkástelepeken *közös háztartási, illetve ételmezési konyha* rendezendő be. Ezáltal a munkáscsaládok sok költséget, fűtést és munkát takarítanak meg. Ezt az előnyös újítást igyekezzünk nemcsak a törvényhatóságok, hanem a gyárak, szövetkezetek, magánosok stb. által létesített munkáslakás-telepeken is lehetőség szerint behozni.

Végezetül rendeljék el a hatóságok, hogy minden gyárban *füst-emésztő készülékek* alkalmaztassanak.

Rendeztessenek a városokban felváltva *munkásügyi kongresszusok*, hol a szociális és munkásügyi kérdések és szükséges reformintézkedések komplexumát behatóan tárgyalják és megvitatják.

A társadalom útján *munkásügyi, közegészségügyi egyesületek* létesítendők.

Szerveztessenek továbbá országszerte *társadalomtudományi társulatok*, melyek a modern társadalmi kérdésekkel foglalkozzanak, ezeket saját körükben megvitatásuk, előadások útján megvilágítsák és a modern szociális reformintézményeket tanulmányozzák.

A városokban *settlement*-ek szervezendők Anglia világhírű ilyenmű intézményei mintájára. Ezen *settlement*-eknek, melyek legutóbb Wienben is létrejöttek, az a célja, hogy művelt, előkelő hölgyek és urak közvetlen érintkezés útján segítsenek a szegény nép nyomorán,

Létesíttessenek továbbá egyesületek oly férfiak sorából, kik a szociális reformok iránt érdeklődnek. Ezek tartsanak gyűléseket, hol megbeszélik és megvitatják a *társadalmilag szervezendő szociális agitációt*. Dolgozzanak ki helyi *reformoprogrammokat* és terjesszék e tárgyra vonatkozó eszméiket, indítványukat a városi tanács, a főispánok, kereskedelmi és iparkamarák, közművelődési és egyéb egyesületek elé. Rendeztessenek **Uránia- és szkioptikon-előadások** oly célból, hogy a munkásosztály érdeklődése felébresztessék a szociális kérdések iránt.

Fölveendők volnának ezen előadások keretébe a következő sorozatok:

A munkáslakáskérdésről. (Külföldi és honi munkáslakástelepek, legény otthonok, ipartelepek munkáslakóházai stb. vetített képekkel.)

A népotthonokról. (Külföldi ilyenmű intézmények, vetített képekkel illusztrálva.)

A gyermekvédelemről. (Iskolák, kisdédóvók, napközi otthonok, árva gyermekek menedékhelyei, javítóintézetek stb.)

A gyárhigiénéről. (Krupp-féle telepek, angol, francia, belga, amerikai munkáskolóniák jóléti intézményei. Képekkel.)

A foglalkoztató műhelyekről munkátlanok számára. (Képekkel.)

Az Uránia-színházakról. (Népegyetem. Képekkel.)

Tisztviselőtelepekről.

Lelenházakról.

Üdülő-telepekről, tuberkulózis-szanatóriumokról stb. stb.

A nagyobb gyárvállalatok *fogyasztási egyleteket* szervezzenek, hogy a munkások olcsóbban jussanak az élelmezési eszközökhöz, továbbá fűtőanyaghoz, ruházathoz, bútorokhoz stb.

A gyártelepeken *ambuláns konyhák* is felállítandók a munkások számára.

Az ipartestületek, valamint a kereskedelmi és iparkamarák is szervezzenek keblükben munkásvédelmi és munkásjóléti, iparhygiénai és az ipari balesetek lehető elhárításának módozatait tanulmányozó *bizottságokat*. A kereskedelmi és iparkamarák szervezzenek keblükben azonkívül külön bizottságot, mely a munkások műveltségi fokának

emelése szempontjából teendő intézkedéseket tárgyalná. (Előadások, szakkurzusok, Uránia stb.)

A gyárakban szerveztessenek *sztrájkbíró bizottságok* a Trade Union-féle békéltető munkáskamarák példájára. Ezek a bizottságok a munkásoktól választott és a munkaadóktól kinevezett munkásokból állnának egyenlő számban, tagjai volnának azonkívül még a munkaadó, a munkavezetők, a gyári mérnökök, igazgatók, az iparfelügyelő vagy megbízott helyettese, a törvényhatósági bizottság vagy a községi elöljáróság két tagja, az ipartestület két tagja, a munkások szakszervezetének összesen öt tagja és a rendőrhivatal egy tagja.

Minden gyárban *balesetelhárító bizottságok* is szervezendők. Ez teljesen új, még sehol sem létező intézmény volna.

Alapítandók bankok, hitelintézetek *szociális bankok* stb. címen, melyek *kisiparosoknak*, továbbá *munkásoknak* is olcsó hitelt adnának esetleg jótállás mellett. Ezen intézetek motorokat, gépfelszereléseket, munkaeszközöket adnának a kisiparosoknak olcsó kamat mellett törlesztéses visszafizetésre; a *munkásnőknek* pedig hasonló föltételek mellett *szövőszékek* megszerzését tennék lehetővé. Végbevinnék azonkívül mezőgazdasági földek parcellázását, melyeket törlesztéses kölcsön mellett eladnának. Ezek a bankok *végül*, hasonlóan mint ezt a gyárvállalatoktól is megkívtunk, *fogyasztási intézményeket* létesíthetnének, olcsó kamat mellett külön *zálogostályt* szervezhetnének.

Létesítendők *új ipariskolák* (fa-, fém-, kerámiai és textilipari szakiskolák, textilipari technikumok). Ezekben az iskolákban külön kurzusok volnának szervezendők munkavezetők, felügyelők és gyárvezetők kiképzésére, továbbá az ipari szakiskolákban, a nőipariskolákban, kézművesiskolákban, vasúti és gyári szak-tanműhelyekben, ipartanonciskolákban és tanítóképezdéekben az első segélynyújtás, az iparhygiéna főbb vonásai, a slöjd stb. is tanítandók volnának.

Az ipartörvény revíziójában jelöltesse meg mindama intézkedések, melyek az ipari munkások testi épségének és egészségének megóvására még szervezendők.

Adjon az állam a *szociális bankoknak* kamatmentes kölcsönöket, továbbá tegye lehetővé kölcsön-segély útján *iparfejlesztési bankok* létesítését. Ezek az utóbbi intézetek kisebb iparvállalatoknak a befolyt megrendelések leszámítolásával és a feldolgozandó nyersanyagra hitelt adnának.

A kereskedelemügyi minisztériumban külön központi hivatal volna szervezendő a **sztrájk-ügyek** nyilvántartására és a kormány esetleges közbenjárására sztrájkok alkalmából. Hasonlóképpen minden törvényhatóságban állami sztrájknyilvántartási hivatal szervezendő. Ennek közege sztrájkok esetén, amennyire lehet, tartozik a munkásokkal érintkezni és a sztrájk megszüntetése, illetve a sztrájkolok és munkaadók között való megegyezés létrejötte érdekében, mint tanácsadó és békés közvetítő, minden lehetőt elkövetni. (A *sztrájkokról* e munka előző fejezetében volt bővebben szó.)

Teremtsen az állam alapot **munkás-termelő-szövetkezetek** felállítására; létesítsen végül selyem fonó-, dohány-, vasúti sín-, mozdony- és vasúti motorkocsi-, hajóépítési- stb. gyárat, hol a tiszta nyereségben a munkások is részesülnének.

ZÁRÓSZÓ.

ZÁRÓSZÓ.

Fejtegetéseim végéhez eljutva, záradékol még csak néhány rövid szóval szeretnék olvasóimtól elbúcsúzni. Munkám összeállításánál egy felől az a szempont vezetett, hogy – legalább részben – lehetőleg hű képét adjam a *meglevő* szociális állapotoknak és intézményeknek, másfelől pedig irányt mutassak és konkrét programot adjak a *jövőre* nézve. Őz olvasó tehát ebben a két kötetben azt találja, ami *van* és azt, aminek **lennie kell**, ha azt akarjuk, hogy Magyarország a szociális haladás terén se maradjon vissza a művelt nemzetek versenyében.

Ámde a jelen művem sem a fennálló, sem pedig a megalkotandó intézmények tekintetében nem meríti ki teljesen a tárgyat. Munkám terjedelme is mutatja, hogy rengeteg anyagot kell feldolgoznia annak, aki csak *legfontosabb* nyilvánulásait is óhajtja megvizsgálni a szociális életnek. A modern kor gazdasági és kulturális jelenségei oly számosak és annyira változatosak, kihatásuk a szociális állapotokra pedig oly sokoldalú, hogy alig van társadalmi téma, amelyet ne lehetne vagy helyesebben: amelyet nem *kellene* a szociális evolúció szemüvegén keresztül nézni. Munkám hiányait és hézagait mentse ki tehát egyrészt az anyag óriási terjedelme, másrészt pedig az a körül-

meny, hogy ez a dolgozat hazai irodalmunkban – tudtommal – az *első*, tehát *úttörő* a maga nemében.

*

Jelen dolgozatom munkásügyi reformokról szól. Tárgyalja az állam, a városok, megyék, községek és a társadalom szociális feladatait – különös tekintettel a *munkásvédelemre*.

Munkásvédelem alatt a modern tudomány azt a tervszerű és rendszeres, tehát öntudatos szociálpolitikai tevékenységet érti, melyet az állam vagy annak valamely alkotórésze oly célból fejt ki, hogy a munkásokat, mint társadalmi osztályt, a foglalkozásukból és függő helyzetükből eredő sajátos veszedelemekkel szemben megvédje. Ezek a sajátos veszedelemek pedig következményei a modern termelési rendnek, a gépek nagyszabású alkalmazásának, vagyis a gyáriparnak, továbbá a tőke szervezetén alapuló gazdálkodásnak.

Mandello Gyula dr. szerint, akinek érdekes és alapos fejtegetéseire már ismételt hivatkoztam, az egész munkástörvényhozás azon a szociálpolitikai alapgondolaton nyugszik, hogy a munkásokat az újkori termelési technika sajátos veszélyekkel fenyegeti, különböző érdekeiket károsítja és hogy ezekkel a veszélyekkel és károkkal szemben a munkásosztályt az államnak kell megvédelmeznie. A veszélyeket elhárító vagy lehetőleg a minimumra redukáló törvényhozási intézkedések alkotják a munkásvédelem egészét.

A munkásvédelmi intézkedések legkönnyebben és legcélszerűbben a szerint csoportosíthatók, hogy melyek a munkások amaz érdekei, amelyeket veszély fenyeget. Ily szempontból egészségügyi, gazdasági és társadalmi munkásvédelmet különböztetünk meg. A jelen munkámban ez az elméleti beosztás nincs következetesen betartva. Fejtegetéseim javarészt az egészségügyi munkásvédelem foglalja el. Az erről szóló külön fejezet*

* I. kötet 69-173. lap.

azonban korántsem meríti ki az egészségügyi munkásvédelem egészét. Ebbe a keretbe tartozik az I. kötet elején foglalt *lakásügyi* rész, nemkülömben pedig a II. kötet elején található *gyermekvédelmi* fejezet nagy része is. A mű hátralevő részét szociálpedagógiai fejtegetések, továbbá pedig a gazdasági és társadalmi munkásvédelemről szóló fejezetek töltik be.

Ennek konstatálását azért tartom szükségesnek, hogy bírálói a tudományos módszer szempontjából abban a megrovásban ne részesítsenek, mintha az anyag elméleti beosztásával ne lettem volna eleve tisztában. Jelen művemmel első sorban *gyakorlati útmutatásokat* kívántam adni azoknak, akiket illet, és csak másodvonalban voltam tekintettel a szociológiai tudomány szigorúbb követelményeire.

Tagadhatatlan, hogy a munkásosztály ellen sok tekintetben határozott ellenérzés mutatkozik a felsőbb osztályok részéről. El kell ismerni, hogy a munkásosztály amaz akció során, melyet érdekei megvédése szempontjából kifejtett, számos esetben meg nem engedett fegyverekhez nyúlt. Másrészt azonban nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy a munkás, különösen az ipari munkás kenyérkeresete olyan, mely testi épségének, egészségének, sőt életének majdnem folytonos veszélyeztetésével van összekötve. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy számos ipari üzemben a munkás bizony számíthat egészsége megromlásával s hogy nehéz, idegbontó s a fizikai erőt nagyfokban igénybevevő munkája folytán élete határozottan megrövidül, egészsége a legtöbb esetben korán károsodást szenved.

Tagadhatatlan az is, hogy a *munkás egyértékű tényező a tőkével*, mert egyik a másik nélkül nem boldogulhat, nem alkothat, nem érvényesülhet. A tőke is szükséges tehát, ennek az érdekeit is meg kell becsülni, meg kell védeni. A munkásosztályról pedig gondoskodják az állam s a társadalom; ekkép a tőke érdekeit is szolgálják és előmozdítják. Helyes és igazságos

szociálpolitika révén, *állami és társadalmi szociálpolitika megalkotása útján* lehetővé tesszük, hogy mindkét tényező boldoguljon és virágozzék.

Az itt kifejtett konkrét reformprogramul alapján megalkotható lesz a **szociális állam és a szociális társadalom**. Igaz, hogy nem a kollektivizmus követelményei szerint, de oly módon, mely képes lesz a szegényebborsú osztályok életviszonyait tetemesen javítani, a szociális nyomort megszüntetni és az erkölcsi kultúra haladását szolgálni, előre vinni.

Ha meg is valósítjuk az itt felsorolt összes reformokat, a teljes szociális békét és megelégedettséget még akkor sem lesz módunkban elérni. Sajnos, egy bizonyos fokú elégedetlenség mélyen az emberi természetben rejlik. Az a nézet, hogy teljes egyenlőségnek kellene uralkodnia minden téren és tekintetben. Ámde a teljes materiális egyenlőség nem valósítható meg. Hi szén a természet maga különféleképpen osztályozza az embereket, kik között mindenkoron jelentékeny különbség volt és lesz szellemi, erkölcsi és anyagi képességeikre nézve.

Az igazságosság, a méltányosság és a felebaráti szeretet elveit kell belevinnünk az állam és a társadalom egész szervezetébe, minden alkotásába és megnyilvánulásába. Ilykép elérhetjük azt, hogy a jólét terjed, a pauperizmus csökken, az egyén mindjobban érvényesülhet és a nagyobb ellentétek elsimulnak.

Ezt tervezi az én szociális reformprogramom.

*

Non multa, sed *multum*. Ez volt munkám megírásánál az egyik vezérelvem; a másik pedig az, hogy *irányt* jelöljek és *pozitív javaslatokat* tegyek. Az itt nem épen tudományos rendszerességgel összeállított, hanem inkább vázaltszerűen előadottakban talán sikerült rámutatnom ama legjelentősebb és legsürgősebb intézményekre, melyeknek létesítése hivatva volna a mun-

kásosztály jólétét előmozdítani, iparunk békés és erőteljes fejlődését elősegíteni s az általános kultúrhaladás magasztos ügyét szolgálni szeretett magyar hazánkban.

Ha legalább egy kővel, egy téglával hozzájárulnom sikerült a szociális reformok nagy épületéhez, e szerény munka eredményével teljesen meg vagyok elégedve.

Schulpe György.

Az első kötet tartalma.

	Lapszám
Előszó.....	1-2
Bevezetés	3-12
A lakásügy.....	13-65
Egészségügy.....	67-173
Védekezés a tuberkulózis ellen.....	71-110
Küzdelem az alkoholizmus ellen.....	111-116
Egyéb egészségügyi intézkedések. – Törvényjavaslatom az egészségügyi munkásvédelemről. – Védekezés a lépfene- (anthrax-) fertőzés ellen. – Baleset-elhárító bizottság az ipari üzemek számára. – A bányamunká- sok egészségének és testi épségének védelme. – Javas- lat az iparhygiéna szakszerű oktatására vonatkozólag. – Iparhygienai bizottság. – Állami intézkedések. –	117-173
Általános egészségügyi munkásvédelem	117-173

A második kötet tartalma.

	Lapszám
Gyermekvédelem. Szociálpedagógia (Gyermekvédelem a gyárakban. – Gyermek-otthonok. – Gyermekliga. – Népotthon. – Munkás-Uránia. – Egyéb népművelési és szociálpedagógiai intézmények. – Általános program népművelésügyi és munkásképző előadások számára. – Közművelődési házak)	1-50
A heti bérfizetés napjának megváltoztatása. Vasárnapi munkaszünet.....	51-70
A munkaközvetítés.....	71-91
Munkáskamarák. Munkásválasztmányok	93-107
Szociális felügyelők. Országos munkásügyi tanács. Népiroda (Munkásstatistikai hivatalok. Városi néphivatalok stb.)	107-132
Közműhelyek. Művezetői tanfolyamok	133-138
Munkásbiztosítás aggkor és rokkantság esetére	139-147
A sztrájk	149-157
Toldalék a munkáslakásügyről szóló fejezethez	159-166
Szociális útmutató (Összefoglalás)	167-174
Zárószó.....	175-181
Tartalomjegyzék (I. és II. kötet).....	182-183